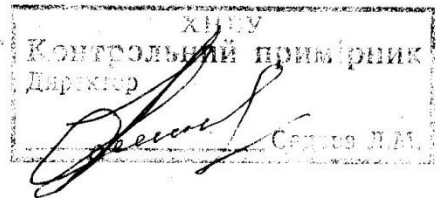

Кв. № 1120 2013

ЕКОНОМІКА розвитку

***Харківський державний
економічний університет***

Науковий журнал

№ 3 (23)

Харків – 2002

Економіка розвитку

Засновник і видавець **Харківський державний економічний університет**

вересень 2002 р. №3 (23)

Науковий журнал "Економіка розвитку" видається з березня 2002 року, перереєстрований в зв'язку зі зміною сфери розповсюдження і назви журналу "Вісник" з 1997 р.

Реєстраційний номер свідоцтва **КВ №5947** від 19.03.2002 р.

Затверджено на засіданні вченої ради університету.
Протокол №1 від 31.08.2002 р.

Редакційна колегія

Пономаренко В.С. (головний редактор)

Афанасьєв М.В.

Внукова Н.М.

Григорян Г.М.

Гриньова В.М. (заст. головного редактора)

Дікань Л.В.

Дороніна М.С.

Журавльова І.В.

Іванов Ю.Б.

Клебанова Т.С.

Кожанова Є.П.

Левикін В.М.

Малярєвський Ю.Д.

Назарова Г.В.

Орлов П.А.

Пушкар О.І.

Тодика Ю.М.

Українська Л.О.

Хміль Т.М.

Хохлов М.П.

Зав. редакцією **Сєдова Л.М.**

Відповідальний редактор **Сєдова Л.М.**

Редактор **Демченко Н.І.**

Технічний редактор **Вяткіна О.С.**

Комп'ютерна верстка **Вяткіна О.С.**

- Статті для публікації в науковому журналі відбираються на умовах конкурсу.
- Відповідальність за достовірність фактів, дат, назв, імен, прізвищ, цифрових даних, які наводяться, несуть автори статей.
- Редакція може публікувати статті в порядку обговорення, не поділяючи точки зору авторів.
- При передрукуванні матеріалів посилання на "Економіку розвитку" обов'язкове.

Адреса видавця: 61001

Україна, Харків, пр. Леніна, 9а

Телефони: (0572)

30-23-04 — гол. редактор

40-92-41 — редакція

E-mail: vudav@ksue.edu.ua

ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БІБЛІОТЕКА 2

Підписано до друку 10.09.2002 р.

Формат 60×90 1/8. Папір ТАТР...

Ум.-друк. арк. 12,5. Обл.-вид. арк. 14,38.

Тираж 500 прим. Зам. №551.

Ціна договірна.

Надруковано з оригінал-макета на Riso-6300

© **Видавництво ХДЕУ, 2002**

© **Економіка розвитку, 2002**

Зміст

Економічні механізми стимулювання інвестиційних процесів в Україні

Пономаренко В.С. Передумови проведення Міжнародного інвестиційного форуму "Вільні економічні зони, території пріоритетного розвитку та технопарки України: досягнення, проблеми, перспективи", результати роботи секції "Економічні механізми стимулювання інвестиційних процесів в Україні"	5
Іванов Ю.Б. Проблеми реалізації стимулюючої функції оподаткування в Україні	9
Орлов П.А., Орлов С.П. Стимулирование инвестиционной деятельности и совершенствование государственной амортизационной политики	13
Загородний В.М. Роль инвестиционных и инновационных режимов как локомотивов экономического развития Украины	18
Назаров Е.А. Инвестиционно-инновационный потенциал Харькова и пути его дальнейшего развития	20
Крисанов Д.Ф., Никонов В.О. Джерела і механізми інвестування АПК України	22
Гриньова В.М., Попов О.Є. Особливості корпоративних відносин при здійсненні спільного інвестування	25
Амосов О.Ю. Методологічні підходи до регіонального управління інвестиційним процесом шляхом застосування різних варіантів політики	29
Абрамова І.М. Про регіональні механізми інтенсифікації інвестиційної та інноваційної діяльності	31
Ястремська О.М. Моделювання у дослідженні мезорівневої інвестиційної привабливості	33
Тридід О.М., Єрмоленко О.А. Аналіз реалізації інвестиційних програм у сільському господарстві Харківської області	38
Волик І.М., Лихачова Н.В. Проблеми формування економічного механізму активізації інвестиційної та інноваційної діяльності.	42
Клименко Н.Г. Результативність інвестиційної політики спеціального режиму інвестиційної діяльності в Харківському регіоні	44

Вацьковски К.С., Гордиенко Л.Ю. Европейский опыт создания специальных экономических зон в условиях трансформации социально-экономических систем	47
Мельникова К.І., Бубенко С.П. Економічні аспекти діяльності підприємств в умовах технопарків	50
Оспищев В.И., Пруненко Д.А., Лукьянченкова В.Е., Зорина В.Н. Факторы, влияющие на улучшение инвестиционного климата.	53
Соколенко В.А. Специальные режимы инвестиционной деятельности и санация предприятий	55
Карабедянц Л.В., Еськов А.Л. Стимулирование инвестиций в рамках специальных экономических зон и специальных режимов.	58
Бикулова Д.У. Повышение стимулирующей роли налогов в активизации инвестиционной деятельности предприятий	61
Щербак В.Г., Щербак В.М. Інвестиційна привабливість вільних економічних зон.	64
Такмакова Е.А. Совершенствование методики оценки инвестиционной привлекательности предприятий региона	67
Андрійчук А.Я. Фіскальна політика в перехідних економічних системах та її вплив на тіньову економіку	69
Таряник О.М., Губа О.М. Оподаткування в умовах спеціального режиму інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку.	74
Коновалов Е.И. Специфика реализации товарной стратегии предприятия в свободных экономических зонах	78
Чемчикаленко Р.А. Методика інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємства	80
Соболь Р.Г. Удосконалення регіонального управління економічними процесами та активізація інвестиційної діяльності	83
Веретенникова А.Б. Концептуальный подход к обоснованию финансовой стратегии предприятия.	85
Попов О.С. Інвестування в персонал — основна умова підвищення конкурентоспроможності підприємств	88
Борисенко М.А. Лібералізація державної амортизаційної політики та її наслідки	91
Матюшенко І.Ю., Коноваленко І.А. Розвиток іноземних інвестицій та інноваційної діяльності Харківського регіону в умовах дії спеціального режиму інвестиційної діяльності	94

Економічні механізми стимулювання інвестиційних процесів в Україні

**ПЕРЕДУМОВИ ПРОВЕДЕННЯ
МІЖНАРОДНОГО ІНВЕСТИЦІЙНОГО
ФОРУМУ "ВІЛЬНІ ЕКОНОМІЧНІ
ЗОНИ, ТЕРИТОРІЇ ПРІОРИТЕТНОГО
РОЗВИТКУ ТА ТЕХНОПАРКИ
УКРАЇНИ: ДОСЯГНЕННЯ,
ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ",
РЕЗУЛЬТАТИ РОБОТИ СЕКЦІЇ
"ЕКОНОМІЧНІ МЕХАНІЗМИ
СТИМУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ
ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ"**

УДК 658.14/17

Пономаренко В.С.

Побудова в Україні розвинутої конкурентоспроможної економіки вимагає активізації процесів інвестування. Їх динаміка з 1997 по 2000 рр. ілюструє існування певних протиріч, що проявляються у збільшенні обсягів промислової продукції на 16,24%, інвестицій в основний капітал — на 21,89%, прямих іноземних інвестицій — на 86,11% і в скороченні вітчизняних інвестицій, що фінансуються за рахунок держбюджету, на 25,39%. Існування стійкої зацікавленості з боку інвесторів економічними процесами в Україні та підвищення її інвестиційної привабливості в останні роки зумовлюється функціонуванням спеціальних режимів інвестиційної діяльності (СПІД), територій пріоритет-

ного розвитку (ТПР), технопарків на основі законодавчого забезпечення, яке активно генерувалося у 1998 – 2000 рр. з урахуванням нагромаджень світового досвіду щодо подолання кризових тенденцій в економіці. Найбільш поширеним у цьому відношенні є досвід багатьох країн світу з застосування спеціального режиму господарювання на окремих територіях, який у різній інтерпретації використовують як країни — лідери серед розвинутих держав, так і країни, що рухаються за ними, тому застосування умов спеціальних режимів інвестиційної діяльності не можна розглядати ізольовано, у відриві від єдиного господарського поля України в цілому і одночасно необхідно враховувати регіональні особливості щодо його застосування. СПІД повинен виступати важливою складовою концепції регіонального розвитку, а досягнуті результати — враховуватися при розробці відповідних документів, що відображають перспективу розвитку областей на найближчі 15 – 30 років.

Як показали проведені дослідження, головні здобутки функціонування СПІД в Україні полягають у такому:

структура інвестиційних вкладень складалася таким чином, що на частку вітчизняних інвесторів припадає близько половини загальних обсягів. Цей факт є свідченням того, що вітчизняний капітал починає слугувати вітчизняній економіці, а не відпливає за кордон;

платежі в бюджет, які б умовно могли бути нараховані (сума пільг і переваг, що надаються

Економічні механізми стимулювання інвестиційних процесів в Україні

6

законами), а також їх реальні суми свідчать про те, що інтереси бюджету не порушуються. Податкова база підприємств починає збільшуватися;

відносно високий рівень залучення трудових ресурсів до процесу реалізації інвестиційних проектів дозволяє розглядати спеціальні режими господарювання як дієвий чинник зменшення масштабів безробіття і використання у суспільному виробництві додаткової робочої сили;

набутий мультиплікативний ефект свідчить про те, що збільшення чистих інвестицій генерує мультиплікативне зростання внутрішнього національного продукту, тобто чим вищим є додаткове споживче витрачання, тим сильнішим є мультиплікативний ефект.

Незважаючи на те, що законодавчу основу застосування спеціальних режимів господарювання в Україні було створено ще на початку 90-х років, сама робота стосовно створення СРІД і територій пріоритетного розвитку активувалася тільки у 1998 р. Відтоді в Україні було створено 11 СРІД, а певній кількості міст і районів 9-ти областей України присвоєно статус "території пріоритетного розвитку". Проте у 2000 – 2001 рр. було прийнято ряд нормативних актів, що надали інвесторам привід сумніватися в стабільності й можливості усталеного практичного застосування законодавчих норм про СРІД, що негативно вплинуло на підприємницьку активність і загальну ефективність результатів інвестування. Це свідчить про те, що для ефективної роботи підприємців в умовах спеціального режиму господарювання необхідно розробляти відповідні організаційно-економічні механізми реалізації законодавчих норм. Як показав досвід функціонування СРІД в Україні, спеціальні режими господарювання необхідно розглядати як необхідний важіль реформування вітчизняної економіки, здатний з мінімальними витратами і в короткі терміни дати позитивний імпульс поступовому розвитку не тільки окремих під-

приємств, а й цілих комплексів — міських та регіональних.

Таким чином, діяльність інвестиційних спецрежимів викриває певні проблеми, які потребують обговорення, вирішення на основі прийняття вченими і практиками спільних рішень щодо розбудови методологічного і методичного забезпечення інвестиційної діяльності. Саме з цією метою 29 – 30 травня 2002 р. в Харкові було проведено Міжнародний інвестиційний форум "Вільні економічні зони, території пріоритетного розвитку та технопарки України: досягнення, проблеми, перспективи". В рамках форуму в Харківському державному економічному університеті 30 травня проходила робота секції "Економічні механізми стимулювання інвестиційних процесів в Україні", метою якої була розробка науково-прикладних рекомендацій з удосконалення економічного стимулювання інвестиційного розвитку регіонів та обґрунтування пропозицій до підсумкових документів форуму.

Основними питаннями, що обговорювалися на секції, були:

науково-методологічні проблеми реалізації стимулюючої функції оподаткування в проекті Податкового кодексу України;

розвиток регіональної податкової політики щодо стимулювання інвестиційної діяльності на сучасному етапі реформування податкової системи;

податкові аспекти зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів спеціальних економічних зон, територій пріоритетного розвитку та технопарків;

удосконалення прямого оподаткування суб'єктів спеціальних податкових режимів;

шляхи удосконалення амортизаційної політики в Україні.

У роботі секції приймали участь майже 150 осіб, серед яких були провідні вчені-економісти: працівники вищих навчальних закладів та науково-дослідних інститутів Національної

академії наук України, керівники промислових підприємств, державні службовці, провідні спеціалісти, керівники управлінь обласних державних адміністрацій України.

Основна дискусія точилася навколо питань удосконалення методологічних засад розробки інвестиційної стратегії регіонів, податкової системи, зокрема щодо результатів інвестування, амортизаційної політики; подальшого розвитку механізмів активізації інвестиційно-інноваційної політики, PR-технологій залучення інвестицій, а також інвестування в людський капітал.

З доповідями виступили 10 осіб, що представляли Київську, Харківську, Донецьку, Львівську області, Крим, міста Київ і Севастополь. Серед повідомлень, які викликали найбільшу зацікавленість у слухачів, були такі, що містили в собі елементи наукової новизни, де були обґрунтовані практичні пропозиції, впровадження яких, за думкою учасників секції, дозволять активізувати інвестиційно-інноваційну діяльність. Доцільно відзначити доповіді докт. екон. наук Іванова Ю.Б., докт. екон. наук Орлова П.А., канд. екон. наук Ястремської О.М., канд. техн. наук Матюшенка І.Ю., канд. екон. наук Гордієнко Л.Ю.

Учасники секції констатували, що інвестиційні процеси у вільних економічних зонах (ВЕЗ), СРІД, ТПР України супроводжуються сукупністю нерозв'язаних проблем концептуально-методологічного, нормативно-правового, методичного, організаційно-економічного характеру.

Враховуючи актуальність пропозицій, поданих у доповідях, учасники секції рекомендували провести наступні заходи щодо активізації інвестиційних процесів в Україні:

1. Розвивати методологічні засади побудови системи оподаткування суб'єктів підприємництва, що функціонують у ВЕЗ та ТПР на основі запровадження принципів "презумпції безвинності", платників податків, паритету відповідальності платників і податкових органів,

недопущення подвійного оподаткування, пріоритету повного погашення податкових зобов'язань над стягненням штрафних санкцій; уточнення та введення до визначення базових податкових категорій всіх основних термінів, що використовуються в оподаткуванні.

2. У проекті Податкового кодексу необхідно передбачити рамкові параметри спеціальних режимів оподаткування ВЕЗ, ТПР. У якості таких параметрів необхідно визначити вичерпний перелік загальнодержавних податків, за якими може бути встановлений пільговий режим оподаткування, види податкових пільг для суб'єктів спеціальних податкових режимів та умови їх надання, кількісні параметри пільгового оподаткування за кожним податком і збором. Крім того, слід законодавчо закріпити спеціальний порядок визначення податкових зобов'язань суб'єктів спеціальних податкових режимів.

3. Для податкового стимулювання інвестиційної діяльності поширити дію пільги з ПДВ на будь-які матеріальні та нематеріальні активи, які передаються (імпортуються) в якості внесків у статутний фонд підприємств.

4. З метою зменшення зловживань посадових осіб контролюючих органів порядок обчислення податкових зобов'язань платників непрямыми методами має визначатися виключно законодавчими актами.

5. Посилити роль місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у консолідації зусиль щодо створення у ВЕЗ та ТПР сприятливого підприємницького клімату за рахунок організації Регіональних інвестиційних маркетингових центрів, які здатні виконувати організаційні, інформаційні, методичні функції по супроводженню бази даних інвестиційних пропозицій та проектів, консультуванню з питань інвестиційного бізнес-планування та аудиту підприємств-експортерів. Необхідно передбачити виконання наведених функцій безкоштовно для пріоритетних суб'єктів підприємництва (містоутворюючих, життєзабезпечуючих).

Економічні механізми стимулювання інвестиційних процесів в Україні

8

6. Удосконалити методичне забезпечення процедури оцінки економічної ефективності інвестиційних проектів у напрямках розрахунку соціально-економічної ефективності й рівня ризику інвестування; інвестиційної привабливості підприємств з урахуванням усіх видів ресурсів підприємства: трудових, матеріальних, фінансових, інформаційних; сприятливості підприємств до пропозицій інвестиційних центрів з метою мінімізації загальних витрат на їх впровадження.

7. Зменшити до 200 тис. дол. США (з 500 тис. дол. США) необхідний мінімум іноземних інвестицій, що надають підприємствам — суб'єктам спеціальних інвестиційних режимів — право на отримання податкових пільг в процесі інвестування в об'єкти харчової промисловості, переробки сільгосппродукції, текстильної промисловості, освіти, охорони здоров'я, соціальної допомоги та у сфері досліджень і розробок в галузі природничих і технічних наук.

8. Усунути законодавчу залежність між рівнем рентабельності підприємства в цілому і продукції, що випускається, — згідно з інвестиційним проектом.

9. Для стимулювання розвитку корпоративних відносин при здійсненні спільного інвестування у ВЕЗ та ТПР доцільно запровадити наступні рекомендації: розробити Кодекс корпоративного управління, в якому було б відтворено позитивний зарубіжний та вітчизняний досвід регулювання корпоративних відносин та сприяти його широкому розповсюдженню і використанню. Розробити методичні основи формування та реалізації програм відкриття інформації про діяльність акціонерних товариств ("інформаційної прозорості") для сприяння підвищенню їх інвестиційної привабливості.

10. Досягти в управлінській діяльності органів влади і місцевого самоврядування врахування особливостей організації управлінсько-інвестиційних процесів, сполучення прямого й непрямого принципів добору інформації про керовані об'єкти, зовнішнє середовище, враху-

вання регіональної специфіки механізму керуючого впливу і ролі інформаційного забезпечення в цьому процесі, розвитку засобів комунікації, в особливості — значення модемного зв'язку, телекомунікації, зміни стилю роботи з інформацією.

11. Розробити й запровадити надійні механізми залучення коштів населення та юридичних осіб шляхом створення комунальних банків в рамках ВЕЗ та ТПР для реалізації інвестиційних проектів.

12. Розробити програму реструктуризації та ефективного управління машинобудівними підприємствами на основі їх реорганізації у сукупність стратегічних центрів господарювання з метою підвищення рівня привабливості й ефективності управління.

13. Активізувати маркетингову діяльність підприємств за рахунок створення органами управління відповідних регіонів єдиної інформаційної бази з метою підвищення обсягів реалізації продукції й пошуку споживачів і партнерів.

14. Організаційно підтримувати кооперацію між науковими установами й промисловими підприємствами-суб'єктами спеціальних режимів інвестиційної діяльності.

15. Здійснити поступовий перехід від індустріального до інноваційного типу розвитку, нарощуючи виробництво високотехнологічної, наукоємної продукції на основі активізації інвестиційної діяльності промислових підприємств за рахунок створення технопарків у фондоємних галузях промисловості.

16. З метою підвищення обґрунтованості й ефективності системи амортизації, що міститься в проекті Податкового кодексу України, рекомендується:

у тексті цього документа дати визначення таких основних термінів, як "прискорена амортизація", "неприскорена амортизація", "фіскальна (податкова) амортизація", "економічна амортизація", а також указати цілі кожного з перерахованих видів амортизації. Необхідність

такого заходу очевидна, тому що не можна ефективно удосконалювати будь-який вид амортизації, не визначившись його сутністю й цілями;

забезпечити перевагу прискореній амортизації для виробничих підприємств, які виявилися в найскладнішому становищі, а не практикувати однаковий підхід до всіх видів підприємств, як це передбачено в проекті Податкового кодексу;

для кожної групи основних фондів увести граничні значення амортизаційних періодів, наприклад, для першої групи — 20 – 25 років, для другої — 5 – 10 років, для третьої — 10 – 15 років. В даний час тривалість амортизаційного періоду при використанні методу зменшеного залишку розтягується до нескінченності, тому що, відповідно до пункту 8 частини 1 статті 2078 Податкового кодексу, амортизація проводиться до досягнення балансовою вартістю цих груп нульового значення. Витрати на всі види ремонтів основних фондів, включаючи капітальний, дозволити відносити на валові витрати в повному обсязі, а не відповідно до пункту 2 частини 1 статті 2078, додавати частини цих витрат до балансової вартості відповідної групи основних фондів для наступної амортизації. У світовій практиці амортизаційні відрахування здійснюються тільки для нагромадження коштів на майбутні капітальні ремонти, а не для погашення вже зроблених витрат;

індексація вартості основних фондів повинна здійснюватися в повному обсязі незалежно від того, застосовується прискорена чи неприскорена амортизація;

ввести четверту групу основних фондів, включивши до неї прилади, устаткування й споруди, призначені для проведення науково-дослідних робіт і робіт, пов'язаних з охороною навколишнього середовища, передбачивши річну норму амортизації 50% і 100%.

Впровадження прийнятих рекомендацій у практичну діяльність суб'єктів СРІД дозволить

активізувати інвестиційні процеси, а головне — досягти усталеної динаміки соціально-економічного розвитку територій.

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ СТИМУЛЮЮЧОЇ ФУНКЦІЇ ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ

УДК 336.2.(477)

Іванов Ю.Б.

Розвиток ринкових відносин в Україні об'єктивно вимагає удосконалення та підвищення ефективності податкової політики як одного з важливих важелів державного регулювання економіки. Аналіз теорії та практики оподаткування (в тому числі її регіональних аспектів), чинних законодавчих і нормативних актів, а також проекту Податкового кодексу, прийнятого Верховною Радою України в другому читанні, свідчить про необхідність вирішення існуючих проблем не тільки в сфері структури системи оподаткування, а й у галузі податкової політики держави, перш за все, з точки зору посилення стимулюючої ролі оподаткування та гармонізації податкових відносин.

Сучасна податкова система України була сформована порівняно недавно. В 1991 році, напередодні проголошення державного суверенітету, був прийнятий Закон Української РСР "Про систему оподаткування", яким були визначені основні принципи оподаткування, вичерпний перелік податків і зборів, права й обов'язки платників та інші фундаментальні основи податкової системи.

Перший етап еволюції системи оподаткування припадає на період з 1991 по 1997 рік. Основним змістом цього етапу було становлення податкової системи, поступове введення в практику господарювання передбачених нею податків і зборів, узгодження останніх між собою та формування законодавчого поля оподаткування. Разом з тим створена в

1991 році система оподаткування була орієнтована, перш за все, на забезпечення мінімально достатнього рівня надходжень до бюджету в умовах системної кризи пострадянської економіки, тобто була спрямована переважно на реалізацію фіскальної і частково — розподільчої (перерозподільчої) та контрольної функції оподаткування. Що стосується стимулюючої функції податків, то цей етап характеризується спробами реалізувати її через відповідні пільги окремим суб'єктам господарювання, які мали індивідуальний характер і надавалися не тільки законодавчою, але й виконавчою владами. Наслідком цього була відсутність системного підходу до податкового стимулювання та нерівність умов господарювання для окремих платників, що призводило до численних зловживань та порушення загальних принципів оподаткування.

Значним кроком у напрямку реалізації стимулюючої функції оподаткування було прийняття в лютому 1997 року другої редакції Закону України "Про систему оподаткування". Саме з цього моменту почався **другий етап** розвитку податкової системи, який тривав до початку 2001 року. Перш за все, новою редакцією цього Закону були суттєво переглянуті принципи оподаткування, причому перші два з них спрямовані саме на забезпечення стимулюючої функції оподаткування. Подальший розвиток знайшло розмежування функцій законодавчої та виконавчої влади щодо введення нових податків і зборів, перегляду податкових пільг, механізму сплати окремих податків. Усі ці зміни можуть вноситися виключно законами України з питань оподаткування або рішеннями відповідних органів місцевого самоврядування, що не допускає втручання виконавчої влади у вирішення цих питань. Крім того, законодавчо закріплений принцип стабільності податкової системи, відповідно до якого державою гарантується незмінність податків і зборів (обов'язкових платежів) і їх ставок, а також податкових пільг протягом бюджетного року за умови оприлюднення відповідних законодавчих змін

не менш, ніж за шість місяців до початку нового бюджетного року. Але, на жаль, цей принцип на практиці не дотримується законодавчою владою, що суттєво збільшує невизначеність умов господарювання платників податків.

Характерною рисою цього етапу є спроба гармонізації українського і європейського податкового законодавства стосовно двох найбільш важливих як для держави, так і для суб'єктів господарювання податків: податку на прибуток підприємств і ПДВ. Саме з введенням в дію нової редакції Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" [2] та Закону України "Про податок на додану вартість" [3] зв'язано виникнення податкового обліку, відокремлення його від обліку бухгалтерського. Правда, введення для цих двох податків методу обліку "за першою з подій" мало певні негативні наслідки, тому що воно сприяло скороченню оборотних коштів підприємств за рахунок безпроцентного "кредитування" бюджету при здійсненні операцій з продажу товарів (робіт, послуг) без попередньої оплати. З огляду на існуючий фінансовий стан суб'єктів господарювання, на думку автора, цей крок був передчасним.

Зараз українське оподаткування переходить до **третього етапу** розвитку податкової системи, який формально почався в 2001 році введенням в дію спеціального закону, що визначає взаємовідносини платників з контролюючими органами з приводу сплати податків і зборів — Закону України від 21.12.2000 р. №2181-III "Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами і державними цільовими фондами" [1]. Реальним початком третього етапу буде введення в дію Податкового кодексу, уже прийнятого Верховною Радою України в другому читанні.

З точки зору державного регулювання економіки, найважливіше значення має регулююча (економічна) функція податків і системи оподаткування в цілому. Ця функція (в залежності від наслідків впливу податків на результати діяльності підприємств [5, 6]) звичайно класи-

фікується або як стимулююча (якщо окремі параметри певного податку заохочують платника збільшувати результати своєї діяльності), або як дестимулююча, чи стримуюча (у випадку, коли зміна певних елементів податку або збору призводить до недоцільності з боку платника подальшого розвитку у відповідному напрямку).

Саме за допомогою цієї функції податків держава гармонізує свої інтереси з інтересами платників, впливаючи на останні. Разом з тим помилкою була б абсолютизація регулюючої функції податків — тільки одна вона не в змозі гарантувати відповідність дій платників вимогам загальнодержавних інтересів. Так, наприклад, збільшення податкового навантаження при здійсненні окремих господарських операцій ще не гарантує відмову від їх проведення платниками (якщо загальний економічний ефект буде перевищувати додаткові втрати від збільшення податкових зобов'язань, платники, швидше за все, продовжуватимуть таку діяльність). Тому застосування податкової системи слід розглядати як один із економічних важелів політики держави, який слід поєднувати як з іншими економічними, так і з адміністративними методами державного регулювання підприємницької діяльності.

Використовуючи ті чи інші податкові пільги, держава регулює зміни в структурі виробництва, впливає на реалізацію суспільного продукту, темпи накопичення капіталу і технічного оновлення виробничого потенціалу держави, недопущення зростання дефіциту бюджету, а також забезпечує регулювання інфляційних процесів, стабілізацію фінансового стану держави і збалансованість бюджету.

Податкові пільги мають бути спрямовані на подолання спаду виробництва, стимулювання пріоритетних сфер діяльності і структурних зрушень, сприяти стабілізації економіки.

Головним завданням реформування податкової політики повинна стати переорієнтація податкової системи із суто фіскальних цілей на стимулювання економічного зростання.

Принципово систему засобів податкового стимулювання можна представити таким чином (рисунок).

Рис. Система засобів податкового стимулювання підприємницької діяльності

Аналіз чинної практики реалізації стимулюючої функції оподаткування дозволив виявити **основні проблеми в цій сфері**, що потребують першочергового законодавчого врегулювання:

1. У проекті Податкового кодексу необхідно передбачити рамкові параметри спеціальних режимів оподаткування спеціальних (вільних) економічних зон, територій пріоритетного розвитку та технопарків.

В якості таких параметрів необхідно визначити вичерпний перелік загальнодержавних податків, за якими може бути встановлений пільговий режим оподаткування, види податкових пільг для суб'єктів спеціальних податкових режимів та умови їх надання, кількісні параметри пільгового оподаткування за кожним податком і збором. Крім того, слід законодавчо закріпити спеціальний порядок визначення податкових зобов'язань суб'єктів спеціальних податкових режимів.

Це дозволить уніфікувати підхід до державного регулювання розвитку таких територій і сприятиме зменшенню кількості необхідних нормативних та регуляторних актів.

2. З метою уніфікації методології обчислення сум амортизаційних відрахувань слід встановити принцип єдиного підходу до механізму амортизації в податковому і бухгалтерському обліках.

Одночасне існування двох підходів до нарахування сум амортизації: податкового (визначеного особливостями податку на прибуток підприємств) та бухгалтерського (національні положення бухгалтерського обліку) — призводить, по-перше, до розходження сум амортизації у фінансовій звітності і податковому обліку, що робить ці дані непорівнянними; по-друге, потребує проведення подвійних розрахунків, що пов'язано з великими втратами часу робітниками бухгалтерій та економічних служб підприємств; по-третє, суттєво підвищує ймовірність розрахункових та методологічних помилок, що призводять до застосування

штрафних санкцій. До того ж механізм "податкової" амортизації практично не дає змоги платнику здійснювати власну амортизаційну політику, що послаблює інвестиційну привабливість українських підприємств.

Тому доцільним уявляється застосування в податковому обліку методів нарахування амортизації, встановлених Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 7 "Основні засоби" при одночасному введенні певних обмежень при застосуванні кожного з методів.

3. Для податкового стимулювання інвестиційної діяльності необхідним уявляється поширення дії пільги з ПДВ на будь-які матеріальні та нематеріальні активи, які передаються (імпортуються) в якості внесків у статутний фонд підприємств.

Чинне законодавство з податку на додану вартість передбачає пільгу у вигляді звільнення від ПДВ вартості основних фондів, що вносяться до статутного фонду суб'єкта господарювання для створення його цілісного майнового комплексу. В той же час інвестор має право формувати свою частку статутного фонду реципієнта за рахунок інших майнових та немайнових активів. Так, наприклад, поширеною є практика внесення в якості внеску в статутний фонд сировини, матеріалів або товарів, але ці операції від ПДВ не звільнюються. Тому пропонується поширити цю пільгу з ПДВ на всі товарно-матеріальні цінності та нематеріальні активи, що вносяться інвестором для формування цілісного майнового комплексу.

4. З метою забезпечення реальних інвестиційних податкових пільг необхідно встановити на законодавчому рівні механізм заборони коригування податкового кредиту інвесторів, що здійснюють внески до статутного фонду реципієнта.

Практика застосування цієї пільги свідчить про те, що інвестори, здійснюючи внески основними фондами до статутних фондів підприємств-реципієнтів, вимушені коригувати

податковий кредит на суму ПДВ, що приходить на недоамортизовану вартість таких основних фондів. Цей порядок зводить практично до нуля податкову пільгу для інвесторів, що є, безумовно, недоцільним, з точки зору залучення інвестицій від українських підприємств.

5. Зберегти в Податковому кодексі діючі альтернативні системи оподаткування суб'єктів малого підприємництва з одночасним коригуванням механізму їх застосування.

Проект відповідної глави Податкового кодексу вихолощує сутність альтернативних систем оподаткування, тому збереження всіх цих систем (фіксованого сільськогосподарського податку, спрощеної системи оподаткування, обліку й звітності суб'єктів малого підприємництва, спеціального торгового патенту та фіксованого прибуткового податку) являється необхідним для стимулювання розвитку відповідних суб'єктів господарювання та створення в Україні середнього класу. Разом з тим слід внести зміни в порядок справляння цих податків, передбачивши:

необхідність врегулювання операцій перехідних періодів, які починаються за звичайною системою оподаткування та завершуються при альтернативній;

введення спеціальної відповідальності платників за порушення вимог до застосування альтернативних систем оподаткування з метою недопущення зловживань і ухилення від оподаткування;

уніфікацію показників, що застосовуються для визначення обмежень застосування тієї чи іншої системи оподаткування (так, зараз для визначення обмежень щодо обсягів діяльності використовується валовий дохід, виручка від реалізації та обсяг реалізованої продукції, причому методи визначення цих показників суттєво різняться);

обґрунтування кількісного рівня обмежень щодо обсягів діяльності платників альтернативних податків.

Вирішення цих проблем сприятиме підвищенню ефективності реалізації стимулюючої функції оподаткування.

Література: 1. Закон України "Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами" від 21 грудня 2000 р. №2181-III //Урядовий кур'єр. — 2001. — 21 лютого. 2. Закон України "Про оподаткування прибутку підприємств" (в редакції Закону України від 22 травня 1997 р. №283/97-ВР зі змінами і доповненнями) /В кн. Податкове законодавство України. Бібліотека офіційних видань. — К.: Парламентське видавництво. — 1998. — С. 50 – 111. 3. Закон України "Про податок на додану вартість" (зі змінами і доповненнями) від 3 квітня 1997 р. №168/97 /В кн. Податкове законодавство України. Бібліотека офіційних видань. — К.: Парламентське видавництво. — 1998. — С. 112 – 134. 5. Буряковский В.В., Кармазин В.Я., Каламбет С.В., Водолазская О.А. Налоги: Учебное пособие. — Днепропетровск: Пороги, 1998. — 644 с. 6. Миляков Н.В. Налоги и налогообложение: Курс лекций. — М.: ИНФРА-М, 2001. — 304 с.

СТИМУЛИРОВАНИЕ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ГОСУДАРСТВЕННОЙ АМОРТИЗАЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ

УДК 658.14/17

**Орлов П.А.,
Орлов С.П.**

Многочисленными исследованиями установлена прямая зависимость между темпами роста ВНП и инвестициями. Поэтому в промышленно развитых странах уделяется повышенное внимание инвестиционной деятельности как на уровне правительства, так и на уровне отдельных предприятий. Органы государственного управления в числе важнейших инструментов активизации инвестиционной деятельности широко используют реформирование системы амортизации. Так, во время серьезного экономического кризиса, переживаемого США в 1970 – 1975 гг., большую стабилизирующую роль сыграла новая система амортизации, основанная на расширении масштабов ускоренной амортизации.

Ускоренная амортизация обеспечивает быстрый возврат реальных инвестиций, повышает инвестиционные возможности, делает инвестиционные проекты более эффективными и менее рискованными для инвесторов, приводит к снижению налога на прибыль в первые годы после ввода средств труда в эксплуатацию. Примечательно, что льготы от ускоренной амортизации предприятие получает только после осуществления реальных инвестиций.

В период с 1991 по 1997 г. в Украине были допущены серьезные упущения в государственной амортизационной политике, выразившиеся в несвоевременной и неполной индексации стоимости основных производственных фондов в условиях высоких темпов инфляции. Более всего от этого пострадали производственные предприятия фондоемких отраслей народного хозяйства. Это явилось одной из причин резкого падения объема инвестиций, продолжавшегося до 1999 г. Пристальное внимание к совершенствованию государственной амортизационной политики стало уделяться с 1997 г. Так, с 1 июля 1997 г. в соответствии с законом Украины "О внесении изменений в Закон Украины "О налогообложении прибыли предприятий" [1] был осуществлен резкий, но недостаточно обоснованный переход к общеобязательному использованию ускоренных методов начисления амортизации, хотя они выгодны только для рентабельных предприятий. При этом не были даны определения категорий "система ускоренной амортизации", "система неускоренной амортизации". Кроме того, не было учтено то обстоятельство, что в условиях использования для фискальных целей ускоренной амортизации необходимо параллельное использование неускоренной амортизации для определения действительных издержек предприятий, связанных с износом основных производственных фондов. Иными словами, не был введен отдельный учет фискальной (налоговой) и экономической (действительной) амортизации. Отсутствие отдельного учета

не позволяет оценить преимущества ускоренной амортизации для рентабельных предприятий. Не был также введен механизм объективной и своевременной переоценки основных фондов. Анализируемая система амортизации подвергалась критике как со стороны ученых, так и со стороны работников предприятий [4].

Фискальную амортизацию можно производить в соответствии с ускоренными и неускоренными системами. Для отнесения системы амортизации к ускоренной или неускоренной необходимо комплексно рассмотреть метод начисления, порядок переоценки амортизируемых средств труда, соотношения амортизационного периода и экономически рационального срока службы.

Под системой ускоренной амортизации следует понимать такие методы ее начисления и порядок переоценки средств труда, при которых в течение первых лет или всего амортизационного периода, не превышающего экономически рациональный срок службы, обеспечивается опережающий рост накопленной суммы амортизационных отчислений по сравнению с действительными темпами утраты средствами труда потребительских свойств и стоимости.

Неускоренной системой амортизации следует считать такую систему ее начисления, которая в течение всего экономически рационального срока службы средства труда обеспечит совпадение накопленной суммы амортизационных отчислений с действительными темпами утраты средствами труда потребительских свойств и стоимости. Отсюда можно сделать вывод, что продолжительность амортизационного периода при использовании неускоренной амортизации должна быть равна экономически рациональному сроку службы средства труда. Величины же амортизационных отчислений за единицу времени (месяц, год) для средств труда чаще всего должны быть различными в течение амортизационного периода,

чтобы соответствовать действительным темпам утраты средствами труда потребительских свойств и стоимости. Однако из-за большой сложности решения подобной задачи неускоренной системой амортизации в первом приближении можно считать систему амортизации, основанную на прямолинейном методе начисления при совпадении амортизационного периода с экономически рациональным сроком службы.

Изложенное позволяет сделать вывод, что для отнесения амортизации к ускоренной или неускоренной недостаточно знать только метод ее начисления, а следует проанализировать весь комплекс сопутствующих условий: продолжительность амортизационного периода, экономически рациональный срок службы средства труда, порядок переоценки стоимости в условиях инфляции.

Ввод в действие в 2000 г. стандарта (положения) бухгалтерского учета 7 "Основные средства", который может и должен служить методической основой для начисления экономической амортизации, был произведен без разъяснения необходимости ведения отдельного налогового и бухгалтерского учета, а также пояснения сущности и целей фискальной и экономической амортизации. Нет этого и в других нормативных актах. Предприятиям предоставлено право выбирать любой метод начисления амортизации из пяти предлагаемых в стандарте. Среди них — прямолинейный метод уменьшения остаточной стоимости (уменьшающегося остатка), метод ускоренного уменьшения остаточной стоимости (уменьшающегося остатка по двойной норме), кумулятивный (суммы чисел), производственный (амортизация начисляется пропорционально объему произведенной продукции или работы). Первый и последний из перечисленных методов при условии, что амортизационный период равен экономически рациональному сроку службы средств труда, можно отнести к неускоренным методам амортизации, а остальные —

к ускоренным. В случае же установления предприятием заниженных сроков полезного использования средств труда все рассматриваемые методы амортизации становятся ускоренными. Система амортизации, основанная на любом из методов, содержащихся в стандарте, при определенных условиях может оказаться ускоренной, неускоренной или замедленной.

Поскольку стандартом предусмотрено 9 групп основных средств и предприятиям предоставлена полная свобода в выборе срока полезного использования (эксплуатации) средств труда, а следовательно, и норм амортизации, то их количество может быть большим. Кроме того, указано, что "предприятие может применять нормы и методы начисления амортизации основных средств, предусмотренные налоговым законодательством". Эта оговорка вызывает недоумение. Известно, что во всех промышленно развитых странах мира фискальная амортизация строго регламентируется и контролируется государством, а наш стандарт предлагает полную ее либерализацию.

На наш взгляд, в стандарте следовало дать определения как фискальной, так и экономической (действительной) амортизации, указать их области применения и цели. Область применения фискальной амортизации устанавливается действующим законом о налогообложении прибыли предприятий. Через фискальную амортизацию осуществляется государственное регулирование инвестиционной деятельности и уровня налогообложения прибыли предприятий. Она должна строго регламентироваться и начисляться в строгом соответствии с нормами и правилами, содержащимися в законе о налогообложении прибыли. Она должна определять максимально возможную сумму амортизационных отчислений предприятия за определенный период, от которой зависит сумма налога на прибыль.

Определением фискальной амортизации можно считать определение, которое содержится в Законе Украины "О налогообложении

прибыли предприятий" и в проекте Налогового кодекса Украины (далее — "Налоговый кодекс").

Фискальная амортизация может быть как ускоренной, так и неускоренной. Причем предприятия при наличии разрешения на ускоренную амортизацию должны иметь право выбора между ускоренной и неускоренной амортизацией.

Под экономической амортизацией основных производственных фондов (ОПФ) следует понимать постепенное перенесение их стоимости на себестоимость производимой с их помощью продукции в размерах, отражающих фактическое снижение их потребительских свойств и стоимости.

Целью экономической амортизации является определение фактических издержек предприятия, связанных с воспроизводством ОПФ, а следовательно, и фактической себестоимости продукции. В отличие от фискальной экономической амортизация может быть только неускоренной. В этой связи в стандарте бухгалтерского учета 7 следует четко указать цель экономической амортизации и подчеркнуть необходимость использования только неускоренных методов.

Конкретные меры по совершенствованию государственной амортизационной политики предусмотрены в Указе Президента Украины №169 "О концепции амортизационной политики" от 07.03.2001 г., в котором поставлена задача усовершенствования государственной амортизационной политики с целью повышения заинтересованности предприятий в инвестициях за счет амортизационных отчислений, а также выделения фискальной и экономической амортизации.

В условиях отсутствия научно обоснованной концепции государственной амортизационной политики процесс ее совершенствования протекает противоречиво, непоследовательно, без внесения кардинальных изменений.

В настоящее время происходит обсуждение проекта Налогового кодекса в Верховной Раде Украины [3]. Система фискальной амортизации,

содержащаяся в проекте Налогового кодекса в редакции, принятой во втором чтении, в значительной мере повторяет действующую систему амортизации, введенную в 1997 г., вместе с ее большими недостатками и даже вносит новые, хотя имеются и некоторые положительные изменения. К положительным изменениям можно отнести: исключение из перечня амортизируемых объектов запасных частей автомобилей; предложение повысить годовые нормы амортизации для всех трех групп ОПФ в 1,6 раза. Они составят 8,4 и 24%. И при этом нигде не отмечено, что для большинства объектов ОПФ используется ускоренная амортизация; предоставление предприятиям права выбирать более низкие нормы амортизации, чем это предусмотрено в Налоговом кодексе; но заявить об этом они должны только до начала нового отчетного года.

О необходимости устранения первых двух недостатков и ряда других авторы указывают в своих публикациях с апреля 1997 г. в журналах "Бизнес-информ", "Экономика Украины".

Остановимся на наиболее существенных недостатках этого документа. Большим упущением Налогового кодекса является то, что он не обеспечивает преимущества ускоренной амортизации для производственных предприятий, которые оказались в самом сложном положении. В нем предусмотрен одинаковый подход ко всем видам предприятий. Возрождение производственной сферы в Украине является приоритетной задачей, так как без этого невозможно существенно снизить безработицу и повысить реальные доходы населения. Необходимо изменить ненормальное положение, сложившееся начиная с 1992 г., когда производство товаров в нашей стране оказалось самым невыгодным видом деятельности.

Продолжительность амортизационного периода при использовании метода уменьшающегося остатка растягивается до бесконечности, так как в соответствии с пунктом 8 части 1 статьи 2078 проекта Налогового кодекса амортизации,

тизации производится до достижения балансовой стоимости этих групп нулевого значения. Для устранения этого недостатка следует для каждой группы основных фондов ввести предельные значения амортизационных периодов. Например, для первой группы — 20 – 25 лет, для второй — 5 – 10 лет, для третьей — 10 – 15 лет. В конце амортизационного периода следует переходить на равномерный метод.

Затраты на все виды ремонтов основных фондов, включая капитальный, должны в полном объеме относиться на валовые затраты, а не прибавлять часть этих затрат к балансовой стоимости соответствующей группы основных фондов для последующей амортизации, как это делается сейчас и предлагается в соответствии с пунктом 2 части 1 статьи 2078. В США, СССР и многих других странах амортизационные отчисления осуществлялись для накопления средств на будущие капитальные ремонты, а не для погашения уже произведенных затрат. Практическая реализация этого предложения не только увеличит инвестиционные возможности предприятий, но и будет способствовать возрождению пообъектного учета основных фондов 2-ой и 3-ей групп в значительной мере разрушенного за период с 1.07.1997 г.

Индексация стоимости основных фондов должна осуществляться в полном объеме и независимо от того, применяется ускоренная или неускоренная амортизация. Поэтому формула пункта 4 части 1 статьи 2078 проекта Налогового кодекса должна иметь вид:

$$K_t = I_{(a-1)} : 100,$$

где $I_{(a-1)}$ — индекс инфляции года, по результатам которого проводится индексация.

Подпункты б), в), г) пункта 4 части 1-ой статьи 2078 необходимо исключить.

В проекте же Налогового кодекса запрещается индексация стоимости в случае применения ускоренного метода амортизации. Кроме того, если налогоплательщик применил

коэффициент индексации, то он должен признать "капитальный доход" на сумму дооценки основных фондов и включить его в состав валовых доходов текущего года. Это означает, что сумма дооценки основных фондов подлежит налогообложению без должных оснований. Эти недостатки перешли из Закона Украины "О налогообложении прибыли предприятий".

Представляется целесообразным ввести группу 4 основных фондов, включив в нее вновь приобретаемые приборы, оборудование и сооружения, предназначенные для проведения научно-исследовательских работ и работ, связанных с охраной окружающей среды, предусмотрев годовую норму амортизации 50% и 100%. Аналогичные нормы амортизации целесообразно ввести для вновь приобретаемых машин, оборудования, приборов, ЭВМ производственными предприятиями всех отраслей народного хозяйства.

Нужно официально признать, что для большинства основных фондов 1, 2 и 3 групп применяются ускоренные системы начисления амортизации со всеми вытекающими последствиями.

Таковы основные предложения по усилению роли государственной амортизационной политики как важного инструмента активизации инвестиционной деятельности и через механизм ускоренной амортизации возрождения производственной сферы в Украине. Разработка эффективной системы амортизации повысит привлекательность и свободных экономических зон, и специальных режимов инвестиционной деятельности.

Литература: 1. Закон Украины "О внесении изменений в Закон Украины "О налогообложении прибыли предприятий" от 22.05.97. //Урядовий кур'єр. — 1997. — 12 июня. 2. Положение (стандарт) бухгалтерского учета №7 "Основные средства". //Все о бухгалтерском учете. — 2000. — №47. — С. 11 – 14. 3. Податковий кодекс України (проект), прийнятий Верховною Радою України в другому читанні //www.olina.com. 4. Плех Д., Короткевич О. Основные противоречия государственной амортизационной политики и пути ее преодоления. //ЭКОНОМИКА И СТАТИСТИКА 2000 — №3. — С. 104.

**РОЛЬ ИНВЕСТИЦИОННЫХ
И ИННОВАЦИОННЫХ РЕЖИМОВ
КАК ЛОКОМОТИВОВ
ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ
УКРАИНЫ**

УДК 330.322+330.341.1(477) **Загородний В.М.**

В связи с кардинальными изменениями, которые несет за собой принятие Бюджетного и Налогового кодексов Украины, чрезвычайную актуальность приобретают вопросы реализации специальных режимов инвестиционной деятельности в специальных (свободных) экономических зонах (СЭЗ) и на территориях приоритетного развития (ТПР).

Зарубежный опыт показывает, что использование возможностей СЭЗ является одним из механизмов дополнительного привлечения в страну инвестиций, в первую очередь иностранных. Сегодня в ста двадцати восьми странах мира существует около 900-от свободных зон разной функциональной ориентации [1, с. 36].

Для преодоления депрессивного характера региональной экономики и стимулирования структурных преобразований, активизации предпринимательской деятельности и привлечения иностранных инвестиций в Украине соответствующими законодательными актами создано 11 СЭЗ, в 9 регионах страны образованы ТПР и действуют специальные режимы инвестиционной деятельности [2, с. 38].

С 1992 г. в стране последовательно формировалась необходимая нормативно-правовая база: был принят Закон Украины "Об общих основах создания и функционирования специальных (свободных) экономических зон", около 20 законов по отдельным территориям и 30 нормативных актов к ним.

Государственную стратегию и тактику в области развития СЭЗ и ТПР определяют два Постановления Кабинета Министров Украины: "О концепции создания специальных (свободных) экономических зон в Украине" (от 14 марта 1994 г.) и "О мероприятиях по созданию и функционированию специальных (свободных) экономических зон и территорий со специальным режимом инвестиционной деятельности" (от 24 сентября 1999 г.).

Единые подходы к подготовке проектных документов обеспечиваются Типовыми методическими рекомендациями по разработке технико-экономического обоснования специальных (свободных) экономических зон.

Процедуру мониторинга и оценку результатов функционирования СЭЗ и ТПР определяет порядок, утвержденный общим приказом Минэкономики, Минфина, ГНА и Гостамослужбы от 20 сентября 1999 г. Кроме того, для регулярного слежения за процессами, которые происходят в СЭЗ и на ТПР, а также с целью накопления возможной информации об их развитии внедрена государственная статистическая отчетность. Ежегодное проведение комплексного анализа функционирования зон и территорий со спецрежимом регламентирует Постановление Кабинета Министров Украины №184 от 28 февраля 2001 г.

Таким образом, в настоящее время в основном завершено создание нормативно-правовой базы, которая регламентирует функционирование специальных экономических зон и территорий со специальным режимом инвестирования, определены механизмы применения льготных экономических режимов процедуры рассмотрения и утверждения инвестиционных проектов, организационные основы деятельности органов управления территориями, механизмы контроля и мониторинга.

Вместе с тем принятие Налогового кодекса в нынешней его редакции вызовет целый комплекс проблем [3].

Статті глави 101 його проекту регламентують особливості налогообложення суб'єктів СЗЗ і ТПР. В частині, ими визначається, що "суб'єктами спеціальних (свободних) економічних зон і спеціального режиму інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку являються суб'єкти підприємницької діяльності, які зареєстровані органом господарського розвитку і управління такої зони і реалізують на території затверджені в установленому порядку інвестиційні проекти.

Спеціальні режими налогообложення і інвестиційної діяльності, установлені Законом України про створення відповідної спеціальної (свободної) економічної зони і спеціального режиму інвестиційної діяльності, вводяться *лише для суб'єктів господарської діяльності (інвесторів), які на день введення в дію цього Кодексу зареєструвалися суб'єктами такої спеціальної економічної зони або реалізують інвестиційні проекти на територіях пріоритетного розвитку*".

Прийняття цієї редакції призведе до скасування норм близько 20 законів України про створення СЗЗ і впровадженні спеціального режиму інвестиційної діяльності на ТПР, якими, в частині, встановлено строк дії спеціальних режимів.

Застосування ст. 15056 Кодексу на практиці зробить неможливим подальше існування особливих територіально-господарських образів, оскільки пільговий режим буде діяти лише для тих суб'єктів господарства, які вже почали реалізацію інвестиційних проектів на момент прийняття Кодексу.

При таких умовах режим СЗЗ і ТПР навіть за оптимістичних сценаріїв збережеться лише на протязі 5 – 6 років. Це позбавляє сенсу раніше прийняті рішення про утворення

зон і територій на тривалі терміни.

Крім того, немотивований відмова держави від власних гарантій стосовно стабільності податкового клімату в СЗЗ і на ТПР може остаточно відштовхнути інвесторів від співпраці з Україною.

В протилежність розглянутої ст. 15056 більш важливою є ст. 15061 глави 102 проекту Податкового кодексу, так як для технологічних парків: "Полупровідникові технології і матеріали, оптоелектроніка і сенсорна техніка", "Інститут електросварки ім. Е.А. Патона", "Інститут монокристалів" — зберігається раніше встановлений режим налогообложення.

Парадокс полягає в тому, що технопарки є одним з типів СЗЗ. СЗЗам фактично скасовується спеціальний режим, а технопаркам — дозволяється.

Ітак, маємо подвійний стандарт, не обґрунтований ні з логічної, ні з практичної точки зору.

В відмінність від СЗЗ і ТПР контроль за діяльністю технопарків і постійний моніторинг їх роботи до сих пор не налажені, а оцінка результатів на державному рівні не здійснюється. СЗЗ і ТПР контролюються державою щомісячно.

Таким чином, враховуючи те, що позитивні соціально-економічні зміщення, викликані розвитком в Україні СЗЗ і ТПР, вже відбулися, необхідно як можна краще виправити проект Податкового кодексу.

Його норми повинні забезпечувати подальше існування спеціального режиму особливих територіально-господарських образів і містити чіткі трактування.

В частині, цілеспрямовано формулювання статей 15056 (абз. 2) і 15061 зробити ідентичними, встановив, що спеціальний режим налогообложення і інвестиційної діяльності СЗЗ (включаючи технопарки) і ТПР

устанавливается соответствующими законами Украины об их учреждении.

Литература: 1. Макогон Ю., Ляшенко В., Кравченко В. Региональные экономические связи и свободные экономические зоны. Учебное пособие. — 4-е изд. — Донецк: Изд. ДонНУ, 2001. — 176 с. 2. Романюк С.А. Політика регіонального розвитку в Україні: сучасний стан і нові можливості. Монографія. — К.: Вид. УАДУ, 2001. — 104 с. 3. Пила В., Чмир О., Загородній В. Про перспективи спеціальних економічних зон і територій пріоритетного розвитку в Україні. /Економіка України. — 2001. — №4. — С. 48.

ИНВЕСТИЦИОННО- ИННОВАЦИОННЫЙ ПОТЕНЦИАЛ ХАРЬКОВА И ПУТИ ЕГО ДАЛЬНЕЙШЕГО РАЗВИТИЯ

УДК 330.322+330.341.1(477.54) **Назаров Е.А.**

Улучшением инвестиционного климата Украина не в последнюю очередь обязана льготным режимам инновационной деятельности в рамках технопарков и инвестиционной деятельности в специальных (свободных) экономических зонах (СЭЗ) и на территориях приоритетного развития (ТПР) [1, с. 20].

По поводу существования преференциальных режимов в Украине не утихают горячие дискуссии. Одни считают, что бизнесу необходимо предоставлять равные конкурентные условия. Другие говорят о том, что не все виды предпринимательства одинаково хорошо чувствуют себя в рыночных условиях. Государственный протекционизм придуман не в Украине, а проблемные территории и стратегические предприятия во многих экономических развитых государствах находят государственную поддержку в том или ином виде [2, с. 47].

В рамках реализации инвестиционных проектов субъектами предпринимательства [1]:

утверждено инвестиций на сумму, превышающую 2 млрд. долл. США, в то время как

за все годы независимости страны привлечено только вдвое большую сумму;

привлечено инвестиций на сумму около 717 млн. долл. США (или 34,1% стоимости проектов), из них иностранных — на сумму 296,5 млн. долл. США (41,3% привлеченных). В 2001 г. привлечено инвестиций на сумму 268,4 млн. долл. США, из них иностранных — 78,6 млн. долл. США (29,3% привлеченных в 2001 г.);

создано 25,4 тыс. и сохранено 58,1 тыс. рабочих мест, в том числе в 2001 г. создано 14,4 тыс. и сохранено 38,4 тыс. рабочих мест;

за период внедрения специального режима инвестирования объем реализации товаров и услуг по инвестиционным проектам составляет 7,8 млрд грн., в том числе в 2001 г. — 4,8 млрд грн. (или 61,5% общего объема реализованной субъектами хозяйствования продукции с начала внедрения специального режима инвестирования).

Позитивные результаты от внедрения специального режима инвестиционной деятельности достигнуты в Донецкой, Закарпатской, Львовской (СЭЗ "Яворив") областях и г. Харькове, на территориях которых наблюдаются сдвиги в социально-экономическом развитии, сформированы положительные тенденции в инвестиционной и производственной сферах и занятости населения, проведены соответствующие организационные меры по обеспечению их деятельности.

В этих регионах сосредоточено более 85% (609,5 млн. долл. США) привлеченных инвестиций, создано и сохранено 61% (50,7 тыс.) рабочих мест, произведено более 90% (7 млрд. грн.) продукции.

По данным Министерства финансов, за период внедрения специального режима инвестирования (по состоянию на 01.04.2002) в бюджеты всех уровней в рамках реализации инвестиционных проектов поступило 979,3 млн. грн., в том числе в 2001 г. — 572,5 млн. грн. (или 58,5% общего объема поступлений в

бюджет по инвестиционным проектам с начала внедрения специального режима инвестирования). Предоставлено льгот на сумму 1,1 млрд. грн., в том числе в 2001 г. — на сумму 531,1 млн. грн.

По результатам деятельности специальных территорий в 2001 году:

доля предоставленных льгот в ВВП составила 0,32%;

наибольшее поступление в бюджеты всех уровней составило на территориях приоритетного развития в Донецкой области (412,2 млн. грн.), Луганской области (49,9 млн. грн.), Закарпатской области (24,9 млн. грн.), г. Харькове (11,7 млн. грн.).

Мониторинг деятельности специальных территорий свидетельствует об активизации инвестиционных процессов в регионах, где введен специальный режим инвестирования, что в свою очередь способствует улучшению ситуации на рынке труда и снижению социальной напряженности, преодолению депрессивного состояния отдельных территорий, структурной перестройке экономики регионов и страны в целом.

Подтверждением этому является более высокая, чем в целом по стране, динамика прироста инвестиций, производства, прежде всего направленного на обеспечение внутреннего спроса, создание рабочих мест, повышение уровня доходов работающих.

Основой такого ускоренного развития являются льготные инвестиционный и инновационный режимы, предоставленные государством в рамках свободных зон, территорий приоритетного развития и технопарков в Украине, в том числе и в Харькове [3, с. 82].

Благодаря льготным инвестиционному и инновационному режимам, предусмотренным определенными законами Украины, город Харьков избран платформой возрождения отечественного научно-промышленного комплекса страны.

В рамках технопарка создаются и отработываются новейшие технологии, разрабатываются новые виды оборудования и продукции.

В рамках льготного инвестиционного режима государство оказало поддержку Харькову для серийного внедрения производства на основе новейших технологий, современного оборудования.

Что дало городу Харькову внедрение льготных инвестиций и инноваций? Технопарк "Институт монокристаллов" включает 38 участников, 7 совместных и 3 дочерних предприятия. Утверждено к реализации 34 инновационных и 2 инвестиционных проекта. Из них в медицинской и химической отраслях — 35%, машино- и приборостроении — 19%, электронике и информационных технологиях — 17%, охране окружающей среды — 10%, агропромышленном комплексе — 8%, строительстве — 6%, авиа- и ракетно-космической технике — 5%.

В рамках технопарка дополнительно привлечено к финансированию научно-технической сферы в 2001 году около 7 млн. грн.

В условиях льготного инвестиционного режима на ТПП в городе Харькове утверждено 55 инвестиционных проектов стоимостью около 195 млн. долл. США, из которых машиностроение составляет более 42%, а доля иностранных инвестиций — около трети.

Утвержденными проектами предполагается создание более 5 тысяч новых и сохранение еще 11 тыс. рабочих мест с оплатой труда выше среднего уровня в регионе. Это значит, что получают возможность реально улучшить качество жизни около полусотни тысяч семей харьковчан.

Важным является то, что каждое третье рабочее место создается на промышленных предприятиях города, которые без такой поддержки остановились бы и не получили бы заказов на производство. Льготы, предоставленные законодательством, позволяют существенно снизить стоимость продукции, чем при-

дают ей дополнительные конкурентные преимущества.

К сожалению, на сегодня не состоялась заметная интеграция усилий по использованию льготных режимов: органов управления и местной власти с предпринимателями, технопарка с режимом льготного инвестирования.

Не все предприниматели города знают о существовании льготных режимов и их привлекательности для бизнеса. А те, кто знает об этом, не торопятся получить льготный статус и разработать современный инвестиционный или инновационный проект. То есть их необходимо подталкивать к собственному благополучию в будущем.

Дальнейшую работу по развитию инвестиций и инноваций в Харьковском регионе необходимо вести в следующих направлениях:

поиск новых инвестиционных и инновационных проектов для реализации их на территории города Харькова;

доведение до широких предпринимательских кругов соответствующей информации;

обучение предпринимателей новым подходам к ведению бизнеса, инвестиционного и инновационного процессов.

Критерием успешности всех этих мероприятий должно стать реальное улучшение уровня жизни и качества ведения бизнеса в городе Харькове.

В итоговых документах Форума и в обращении к Президенту и Верховной Раде Украины необходимо отразить положительное влияние развития инвестиционных режимов на экономику страны и надежду на дальнейшее улучшение инвестиционного и предпринимательского климата.

Форум дает замечательную возможность привлечь внимание к актуальным вопросам инвестиционного и инновационного процессов, напомнить предпринимателям о том, что в

рыночных условиях нужно всегда искать новые возможности для укрепления и развития своего бизнеса. Напомнить чиновникам, что пришло время повернуться лицом к налогоплательщикам и оказывать содействие улучшению предпринимательского климата.

Литература: 1. Звіт про діяльність Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України у 2000 – 2001 рр. — К.: Вид. "АртЕк", 2001. — С. 75. 2. Письмак В.П. Региональные аспекты специального режима инвестирования: теория, практика, проблемы и решения. — Донецк: АО "Изд. Донеччина", — 2000. — 256 с. 3. Макогон Ю., Ляшенко В., Кравченко В. Региональные экономические связи и свободные экономические зоны. Учебное пособие. — 4-е изд. — Донецк: Изд. ДонНУ — 2001. — 176 с.

ДЖЕРЕЛА І МЕХАНІЗМИ ІНВЕСТУВАННЯ АПК УКРАЇНИ

УДК 631.164.23

*Крисанов Д.Ф.,
Никонов В.О.*

Реформування аграрного сектора економіки, що проводилось протягом 90-тих років, ХХ ст., створило певні передумови для підвищення ефективності агропромислового виробництва. Так, за офіційними даними, виробництво сільськогосподарської продукції у 2000 – 2001 рр. збільшувалось майже на 10% щорічно. Відповідно істотно зросли обсяги продукції харчової промисловості та перероблення сільськогосподарських продуктів (більш як на 45%). У результаті частка вітчизняних продовольчих товарів на внутрішньому ринку перевищила 90%.

Але зазначені досягнення в невеликій мірі були обумовлені ціновим чинником та сприятливими кліматичними умовами. І навіть у цьому випадку тільки 57% сільськогосподарських підприємств завершили попередній господарський рік беззбитково. Що ж до подальших перспектив АПК, то його ефективному розвитку буде істотно заважати та обставина, що технічний парк агропідприємств зносився вже більш

як наполовину. Потреба агропромислового комплексу в оновленні основних засобів виробництва сягає сьогодні близько 110 млрд. грн. Йдеться, передусім, про сільськогосподарську техніку, якої треба закупити щонайменше на 60 млрд. грн. Решта — це обладнання й будівлі, які треба спорудити для забезпечення різних технологічних процесів [1, с. 4]. Водночас інвестиції в основний капітал у сільському господарстві в 1990 – 2000 рр. безперервно скорочувались, склавши в кінці зазначеного періоду лише 496 млн. грн. [2, с. 202], або більш як у двадцять разів менше, ніж на початку цього періоду.

Загалом не можна, мабуть, назвати джерело, здатне самостійно забезпечити фінансовими ресурсами технічне переоснащення АПК. Це завдання має вирішуватися сільськогосподарськими підприємствами за рахунок як власних, так і позичкових коштів. До числа найбільш вагомих з них відносяться амортизаційні відрахування. Наприклад, у 2000 р. в сільському господарстві України була нарахована амортизація в сумі понад 1,6 млрд. грн., а профінансовано капітальних вкладень (у поточних цінах) — в обсязі майже 840 млн. грн., тобто практично вдвічі менше. Нецільове використання амортизаційного фонду стало хронічним дезорганізуючим чинником відтворювального процесу в аграрному секторі економіки.

Традиційно важливим джерелом надходження коштів, необхідних для здійснення тих чи інших інвестиційних проектів, були банківські кредити. Українські банки останнім часом приймають активну участь у кредитуванні сільського господарства. У 2001 р. в аграрний сектор від банків надійшло 5,6 млрд. грн. [1, с. 4]. Але значна частина відсоткової ставки більш як половини цих кредитів (2,9 млрд. грн.) дотувалася державою, що великою мірою й стимулювало сільськогосподарські підприємства на їх одержання. Йдеться про короткострокові кредити, оскільки саме за ними відбувалося

погашення державою частини відсоткової ставки. Відносно довгострокових банківських кредитів, то умови їх надання (29 – 30% річних) є неприйнятні для переважної більшості підприємств, і не тільки аграрних. Саме тому за рахунок банківських кредитів у державі освоюється щорічно не більше 2 – 3 відсотків інвестицій в основний капітал.

Уряд і Національний банк України останнім часом здійснюють заходи, які мають забезпечити здешевлення банківських кредитів. Так, Національним банком протягом грудня 2001 – квітня 2002 року облікова ставка НБУ була знижена майже вдвічі — з 19 до 10%, при цьому до 0% була зменшена норма обов'язкового резервування за довгостроковими депозитами. Комерційні банки були також сповіщені про необхідність вироблення більш ефективної політики по зниженню ставок за кредитами, оскільки, на думку НБУ, є завеликим розмір маржі між залученими коштами і кредитними ставками (вона в середньому становить 20 – 22 відсоткових пункти). Уряд і Національний банк ставлять собі за мету забезпечити здешевлення кредитів до рівня 25% річних. При такій ставці сільські виробники, при умові подальшого надання державою коштів для часткового погашення відсотків по них, реально зможуть одержувати кредити під 17 – 18%.

Але все це більше стосується короткострокових кредитів. Зважаючи на те, що банківський капітал у нашій країні ще досить слабкий, обґрунтованим є висновок про те, що оновлення техніко-технологічної бази і подальша інтенсифікація агропромислового виробництва без зовнішніх фінансових позик практично неможливі. Перший значний довгостроковий кредит для розвитку аграрного сектора нашої країни має (зобов'язався) надати Світовий банк. На сьогодні за погодженням зі Світовим банком уряд розробив перспективну програму, реалізація якої дасть змогу (починаючи з першого кварталу 2003 р.) залучити 250 млн. доларів США і через українські

банки направити їх для потреб агропідприємств. Кредит буде надано на п'ять – вісім років з відносно невеликою відсотковою ставкою. Він надаватиметься без гарантій уряду, через комерційні банки безпосередньо, які будуть попередньо визначені. Угода зі Світовим банком про надання зазначеного кредиту має бути ратифікована Верховною Радою України.

Кредити такого характеру можуть з'являтися тільки епізодично. Оскільки довгострокові іноземні позики (та й позики вітчизняних банків) у необхідних обсягах можна буде залучати лише під відповідне забезпечення, насамперед під заставу землі та інших основних засобів, то положення нового Земельного кодексу (ст. 90, 130 – 133 та ін.) створили для цього необхідні правові засади. Потрібно напрацювати низку законодавчих актів, які б забезпечили впровадження повноцінної іпотеки. Урядом України завершується розробка Концепції формування іпотеки, яка передбачає і створення (в кінці 2002 – на початку 2003 р.) відповідної фінансово-кредитної установи — іпотечного банку. Земельний іпотечний банк матиме широкі можливості для запозичення за кордоном додаткових коштів з різних джерел.

Свого часу були великі сподівання на надходження в АПК прямих іноземних інвестицій, тобто вкладень іноземних інвесторів у статутні фонди підприємств з подальшим реінвестуванням одержаних доходів. У харчову промисловість їх надійшло відносно немало — частка цієї галузі у загальному обсязі іноземних інвестицій становила у 2000 р. 20,1% (перше місце серед галузей економіки). А от у сільське господарство — лише 2%. Зважаючи на досить невеликі загальні розміри іноземних інвестицій в економіку нашої країни (3,9 млрд. доларів США на кінець 2000 р.), їх надходження в аграрну сферу слід визнати мізерними [2, с. 288]. Не є надто великими вони і в харчовій промисловості — тільки 0,8 млрд. доларів США, при цьому

основні вкладення тут здійснювалися в галузі, які не є пріоритетними (виробництво тютюнових виробів, алкогольних і пиво-безалкогольних напоїв та ін.).

Аналіз практики надходження інвестицій на створені в останні роки території з особливим режимом інвестування (СЕЗ і ТПР — спеціальні економічні зони і території пріоритетного розвитку) наочно показав, що однією з основних причин небажання іноземців приймати участь в інвестиційних проектах є низький рівень розвитку інфраструктури, насамперед автомобільних доріг і повітряного сполучення, електропостачання, телекомунікацій. Від цього, зокрема, особливо страждають ті райони Житомирської і Чернігівської областей, які одержали статус територій пріоритетного розвитку. Водночас іноземні інвестори охочіше освоюють прикордонні регіони, де вже створені СЕЗ і ТПР, — Яворівський район Львівської області, Ужгородський і Мукачівський — Закарпатської.

Сьогодні, завдяки розширенню підтримки АПК з боку держави, створені сприятливі умови для нагромадження сільськогосподарськими товаровиробниками коштів для подальшого розвитку за рахунок власної діяльності. Головною передумовою є запровадження найнижчого в Європі фіксованого сільськогосподарського податку — 20 – 25 гривень за гектар. Додаткові умови для беззбиткової роботи аграрних підприємств забезпечуються утворенням у певних секторах диференціальної ренти I і II, а також завдяки низькій ставці за оренду землі, неповній оплаті праці селян, застосуванню бартерних розрахунків і т. ін.

У перспективі важливим джерелом фінансування інвестиційних проектів мають стати кошти, одержані підприємствами АПК від реалізації їх цінних паперів — акцій і облигацій. Підприємства харчової промисловості вже користуються такою можливістю. Після реформування значної кількості КСП у господарські товариства, кількість яких становить вже понад

половину всіх сільськогосподарських підприємств, така можливість з'явилася і в аграрному секторі.

Для подальшого інвестиційного забезпечення розвитку і технічного переозброєння АПК необхідно реалізувати заходи такого плану:

продовжувати політику державної підтримки агропромислового сектора. Водночас до Закону України "Про фіксований сільськогосподарський податок" повинні бути внесені зміни, які б враховували ряд нових тенденцій, зумовлених ринковими трансформаціями. Пільгове оподаткування, передбачене нормами закону, в повній мірі слід залишити лише для певної категорії платників, зокрема для господарств, які мають тваринницькі галузі. Ті ж кошти, які в результаті цього звільняться, спрямувати на вирішення найбільш злободенних завдань розвитку АПК;

завершити формування нормативно-правової бази, економічних і організаційних умов для іпотечного кредитування аграрних підприємств;

проводити більш зважені дії щодо створення територій зі спеціальним режимом інвестування (СЕЗ і ТПР), на яких передбачається реалізація проектів з розвитку АПК, своєчасне і достатнє забезпечення територій необхідною інфраструктурою;

продовжити зусилля з розвитку та удосконаленню ринкових відносин в аграрному секторі з метою забезпечення повноцінного відшкодування сільськогосподарським товаровиробникам витрат на виробництво їхньої продукції і прибуткового ведення власної підприємницької діяльності, що буде сприяти формуванню власних коштів на потреби оновлення виробництва;

підтримати в методичному й організаційному відношенні з боку Держкомісії з цінних паперів і фондового ринку та її органів на місцях зусилля аграрних підприємств щодо емісії власних цінних паперів (акцій та облі-

гацій) як інструментів залучення інвестиційних ресурсів.

Література: 1. Фінансові потоки — під новий урожай // Урядовий кур'єр. — 2002. — №72. — С. 4. 2. Статистичний щорічник України за 2000 рік. — К.: Техніка, 2001. — С. 202; 288.

ОСОБЛИВОСТІ КОРПОРАТИВНИХ ВІДНОСИН ПРИ ЗДІЙСНЕННІ СПІЛЬНОГО ІНВЕСТУВАННЯ

УДК 658.012.32

**Гриньова В.М.,
Попов О.Є.**

Поширення використання корпоративної форми організації колективної підприємницької діяльності є характерною ознакою сучасного розвитку світової економіки.

Корпорація (від лат. corporatio — спілка) є товариством осіб, що поєднані спільними професійними, соціальними, економічними чи іншими інтересами та перебувають між собою внаслідок цього у певних соціально-економічних відносинах. Форма корпорації (корпоративного об'єднання) дозволяє її учасникам поєднувати особисті зусилля або капітали для спільного вирішення складних проблем, які кожен з них не в змозі подолати окремо. При цьому забезпечення інтересів кожного з учасників у вирішальній мірі залежить від характеру внеску, який цей учасник вносить в результати діяльності корпорації.

Для організації колективної підприємницької діяльності використовуються різні форми корпоративних об'єднань — господарських товариств: акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, повні товариства, товариства з додатковою відповідальністю, командитні товариства, які відрізняються одне від одного засобами залучення статутних коштів, порядком та формами від-

Економічні механізми стимулювання інвестиційних процесів в Україні

26

повідальності власників за зобов'язаннями товариства.

Акціонерне товариство є найбільш поширеною формою організації спільного інвестування, використання якої дозволяє в максимальній мірі забезпечити баланс інтересів учасників корпоративних відносин.

Використання акціонерної форми господарювання набуває найбільшої ефективності при створенні великих підприємств, діяльність яких потребує залучення значних інвестицій у основний капітал. Необхідний розмір таких інвестицій часто перевищує наявні можливості індивідуальних інвесторів, а використання позикових коштів для фінансування капітальних вкладень утруднюється високою вартістю та обмеженістю часу залучення позик. В цих умовах колективна власність стає дійовою формою централізації відносно дешевого капіталу, необхідного для фінансового забезпечення створеного підприємства та його подальшого розвитку.

Проте разом з безперечними перевагами для акціонерної форми організації колективної підприємницької діяльності та спільного інвестування притаманним є також цілий ряд труднощів і проблем (таблиця).

Таблиця

Переваги та недоліки використання акціонерної форми організації підприємницької діяльності

Переваги	Недоліки
1	2
Розмежування прав власності та функцій управління	Необхідність додаткового забезпечення прав та захисту інтересів акціонерів Обмеженість впливу власників-акціонерів на поточну діяльність АТ
Обмеження підприємницького ризику власників	Скорочення прибутку акціонерів на вкладений капітал та можливість труднощів щодо визначення та отримання належних дивідендів

Продовження табл.

1	2
Можливість передачі прав власності шляхом перепродажу акцій	Можливість спекулятивних операцій з акціями або недружнього зливання-поглинання АТ
Обмеження відповідальності власників за зобов'язаннями АТ	Необхідність забезпечення додаткового рівня довіри у господарських відносинах з постачальниками та споживачами
Наявність професійного керівництва АТ	Необхідність забезпечення контролю акціонерів за діями керівництва АТ та, як наслідок, обмеження ініціативи керівництва і оперативності прийняття управлінських рішень
Відсутність обмежень щодо збільшення капіталу та обсягів діяльності АТ	Можливість недоцільного залучення та неефективного використання акціонерного капіталу Можливість виникнення монопольних утворень і застосування щодо АТ норм антимонопольного законодавства
Відкритий та публічний характер діяльності АТ	Часткова втрата конфіденційності при прийнятті та реалізації управлінських рішень Додаткові витрати щодо інформаційного забезпечення корпоративних відносин
Відсутність обмежень щодо терміну існування АТ	Відсутність гарантій і можливість виникнення труднощів акціонерів щодо повернення вкладеного капіталу
Повна господарча самостійність товариства як юридичної особи	Можливість виникнення корпоративних конфліктів між АТ та його акціонерами

Зазначені проблеми є іншим боком позитивних особливостей акціонерної власності та можуть мати місце в будь-якому акціонерному товаристві. Проте за нестабільних умов трансформаційної економіки вплив зазначених вад

може суттєво посилюватися через сукупну дію наступних факторів:

1) відсутності повної, чіткої та однозначної нормативно-правової бази регулювання корпоративних відносин;

2) незадовільного фінансово-економічного становища корпоративізованих підприємств у перед- та післяприватизаційний періоди;

3) недосконалої структури власності та відсутності у акціонерних товариств ефективного власника, здатного вкладати фінансові ресурси в розвиток виробництва, наслідками чого є значні труднощі у формуванні й нарощуванні акціонерного капіталу;

4) відсутності дійових механізмів захисту прав інвесторів та будь-яких чітких гарантій доцільності використання акціонерного капіталу;

5) слабкого розвитку механізмів корпоративного контролю та погодження інтересів акціонерів і вищих керівників АТ, інших учасників корпоративних відносин;

6) недосконалості системи управління АТ, недостатньої відповідності цієї системи акціонерній формі господарювання та вимогам акціонерів;

7) недостатнього розвитку фондового ринку та обмеженості можливостей для швидкого, безпечного та дешевого обігу акцій;

8) інформаційної замкненості акціонерних товариств, нестачі достовірних джерел відомостей про фінансово-майновий стан АТ;

9) недостатнього розвитку соціально-етичних норм та правил регулювання корпоративних відносин, нестачі традицій підприємницької діяльності в суспільстві.

У результаті накопичення зазначених проблем розвиток вітчизняних акціонерних товариств може суттєво утруднюватися.

Проблеми колективної власності, які виникають на приватизованих підприємствах, не є унікальними, характерними лише для умов трансформаційної економіки. Навпаки, тією чи іншою мірою ці проблеми постають навіть у країнах з розви-

нутими ринковими відносинами, де існують багатовікові традиції акціонерного господарювання.

Управління АТ відбувається в умовах постійного зіткнення інтересів різних учасників корпоративних відносин, виникнення протиріч і розбіжностей між ними. Забезпечення стабільного розвитку корпорації вимагає постійного узгодження, координації і розв'язання конфлікту інтересів учасників корпоративних відносин.

Корпоративні відносини, які виникають у процесі формування та використання акціонерного капіталу, характеризуються наступними особливостями взаємодії їхніх учасників:

1) акціонерам корпорації належить провідна та виключна роль у забезпеченні ефективності її діяльності;

2) майже всі учасники корпоративних відносин роблять певний внесок до діяльності акціонерного товариства (не лише фінансовий), вагомість якого визначає ступінь їхнього впливу на визначення шляхів розвитку корпорації;

3) цілі та вимоги учасників корпоративних відносин суттєво відрізняються, при чому розмір внеску учасників у забезпечення ефективної діяльності корпорації в цілому залежить від ступеня задоволення їхніх інтересів;

4) управління корпорацією (особливо на стратегічному рівні) є процесом формування, погодження та реалізації різноспрямованих інтересів учасників корпоративних відносин, яке здійснюється на основі балансу їхнього впливу;

5) в певних умовах ступінь впливовості різних груп учасників корпоративних відносин може змінюватися у відповідності до оцінки вартості їхнього внеску до діяльності корпорації з боку інших груп учасників.

Розв'язання проблем використання акціонерної форми спільного інвестування здійснюється шляхом формування механізмів захисту прав інвесторів і корпоративного управління. Розвиток

Економічні механізми стимулювання інвестиційних процесів в Україні

28

такого роду механізмів є для акціонерного товариства обов'язковою умовою залучення інвестицій і забезпечення сталого економічного зростання.

У світі накопичено величезний досвід організації і регулювання корпоративних відносин. Використання зарубіжного досвіду корпоративного управління в сучасних умовах реформування економіки України вимагає ретельної адаптації цього досвіду та створення відповідних інституціональних основ формування корпоративного управління.

В умовах трансформаційної економіки розвиток акціонерного товариства відбувається паралельно з формуванням норм та правил ринкового регулювання (в тому числі — норм корпоративного управління). Одночасне протікання обох цих процесів не тільки суттєво ускладнює ефективне використання акціонерної форми організації підприємництва, але й створює плідні умови для її всебічного удосконалення. Важливим інструментом такого удосконалення є формування та розвиток вітчизняної системи корпоративного управління.

Система корпоративного управління є інституціональним утворенням ринкової економіки, до складових якого належать правила, норми корпоративного управління та структури, що сприяють реалізації цих правил на міжнародному, національному та корпоративному рівнях.

Створення вільних економічних зон і територій пріоритетного розвитку слід вважати дійовим засобом підвищення інвестиційної привабливості регіонів і окремих підприємств, які діють на їхній території. У той же час слід зазначити, що вільні економічні зони є також важливим елементом системи корпоративного управління, а корпоративні відносини, які виникають між учасниками спільного інвестування, характеризуються цілим рядом особливостей.

По-перше, цільові установки учасників корпоративних відносин при спільному інвестуванні такого роду істотно відрізняються. Для іноземних партнерів (як правило, великих

транснаціональних корпорацій) пріоритетне значення має вихід на нові ринки та збереження лідируючих позицій на світовому та міжнародному ринках). До найважливіших завдань вітчизняних партнерів скоріше належить подолання розриву в технічному та економічному розвитку, необхідною умовою чого є залучення великих обсягів іноземних інвестицій і нематеріальних активів. Наявність такого роду протиріч у прагненнях учасників корпоративних відносин при спільному інвестуванні неминуче призводитиме до виникнення конфліктів між учасниками, що загалом може стати причиною невдачі спільного інвестиційного проекту.

По-друге, в умовах трансформаційної економіки провідна роль у створенні системи корпоративного управління належить державі, важливими функціями якої є визначення основних рис цієї системи та забезпечення необхідних передумов для її подальшого самостійного розвитку. У той же час при лібералізації умов господарювання в межах вільних економічних зон регулююча функція держави неминуче буде послаблена. Таке послаблення, в свою чергу, може стати причиною різного роду перешкод у розвитку корпоративних відносин і виникнення численних корпоративних конфліктів.

По-третє, існуючі між учасниками процесів спільного інвестування відмінності корпоративної культури, норм корпоративних відносин, правил розкриття інформації та іншого також неминуче будуть призводити до виникнення корпоративних конфліктів і уповільнення розвитку інвестиційних процесів на всій території вільної економічної зони.

З цієї точки зору важливим напрямом розвитку економічного механізму стимулювання інвестиційних процесів здається створення формальних і неформальних позанормативних інституціональних правил регулювання корпоративних відносин.

Позанормативні інституціональні правила встановлюються учасниками корпоративних

відносин для визначення принципів і форм саморегулювання таких відносин. При цьому на відміну від законів і підзаконних актів виникнення позанормативних правил завжди є результатом консенсусу між майже усіма учасниками корпоративних відносин.

Формальні позанормативні правила можуть діяти в межах однієї корпорації (статут, корпоративний кодекс, порядок призначення ради директорів, розподіли прибулих і т. ін.) або торкатися відносин різних корпорацій (ринкові угоди, кодекси професійних об'єднань).

Неформальні правила насамперед складаються з традицій регулювання корпоративних відносин, які за тривалий час устоялися в певній їх сфері. Встановлення таких правил відбувається внаслідок погодження інтересів більшості учасників корпоративних відносин.

Таким чином, для стимулювання розвитку корпоративних відносин при здійсненні загального інвестування у вільних економічних зонах і територіях пріоритетного розвитку здається доцільним впровадження розробки:

1) концепції корпоративного управління з визначенням пріоритетів діяльності вищих керівних органів акціонерного товариства, форм і методів державного та громадського сприяння розвитку корпоративних відносин;

2) кодексу корпоративного управління, в якому було б відтворено позитивний зарубіжний та вітчизняний досвід регулювання корпоративних відносин і сприяння широкому розповсюдженню використання в АТ, що діють на території вільних економічних зон, та пріоритетного розвитку основних положень кодексу;

3) комплексу норм та правил діяльності вищих керівних органів акціонерного товариства який мав би рекомендаційний характер;

4) методичних основ формування та реалізації програм відкриття інформації про діяльність акціонерного товариства ("інформаційної прозорості") для сприяння підвищенню інвестиційної привабливості АТ.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО РЕГІОНАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИМ ПРОЦЕСОМ ШЛЯХОМ ЗАСТОСУВАННЯ РІЗНИХ ВАРІАНТІВ ПОЛІТИКИ

УДК 330.322:353

Амосов О.Ю.

Підвищення дієздатності держави стосовно інвестиційного процесу пов'язані з запровадженням управління на основі інституційних методів, а саме — застосування різних варіантів політики.

В сучасних умовах економічного зростання в Україні особливої актуальності набуває ефективність *регіонального управління інвестиційними процесами*. Вона залежить від цілого ряду інституційних чинників та пов'язана з подоланням недоліків, що склалися внаслідок застосування неадекватних засобів впливу.

Активізація інноваційних процесів в регіонах відбувається в умовах посилення глобальних тенденцій соціально-економічного розвитку з підвищенням ролі інтелектуального капіталу, посиленні соціальних і гуманітарних чинників економічного прогнозу.

Глобалізація відкриває широкі можливості для інвестиційного процесу.

Потрібно надати ринковим перетворенням інституційного спрямування при умові ефективного управління. Саме держава повинна забезпечити посилення інноваційного спрямування розвитку.

Конкурентоспроможність національної економіки пов'язана з запровадженням інноваційної моделі розвитку та оновленням структури виробництва. Однак у межах тієї моделі економіки, яка сформувалась, ефективний інноваційний процес не можливий.

Перехід до інституційної моделі формування регіонального ринку інвестицій зумовлює опанування різними методами управління мотивацією, в основі яких — застосування різних варіантів політики з метою зміни

поведінки як інвесторів, так і тих, хто потребує інвестиції.

До недоліків інвестиційного процесу в регіоні слід віднести низький рівень капіталізації прибутків, спрямування інвестиційного потенціалу приватизації переважно на бюджетне споживання, поширення бюджетних інвестиційних ресурсів [1].

Слід відзначити слабкість банківської системи, яка неспроможна акумулювати достатньо високий інвестиційний потенціал населення регіонів.

Створює серйозні перепони інвестиційному процесові на регіональному рівні глибоко деформована структура промисловості.

Базовим принципом стратегії в сфері інвестицій є спрямування її до інноваційної моделі розвитку.

Перша група варіантів регіональної інвестиційної політики спрямована саме на створення сприятливих умов для ринкового механізму [2]. Вона включає наступні підгрупи:

1. Звільнення регіональних ринків інвестицій, яке може здійснюватись шляхом дерегуляції та легалізації ринків, а також здійснення приватизації.

2. Сприяння регіональним ринкам інвестицій, що може здійснюватись шляхом розміщення існуючих благ або створення нових фінансових інструментів.

3. Імітація регіональних інвестиційних ринків, яка може здійснюватись шляхом організації в регіоні аукціонів та тендерів.

Однак без належного фінансового контролю реалізація цих варіантів може супроводжуватись таємними угодами, раптовими втратами або прибутками. Тому їх застосування пов'язане з посиленням дійовості державного управління фінансами.

Друга група варіантів політики пов'язана зі зміною стимулів інвестиційного процесу шляхом використання податків як у сфері пропозиції інвестицій, так і в сфері попиту на них. Вона включає наступні варіанти, які можуть застосовуватись:

1) податки у сфері пропозицій інвестицій, що реалізуються шляхом встановлення на обсяг інвестицій;

2) відрахування з оподаткованого доходу й податкові пільги підприємствам;

3) відрахування з оподаткованого доходу й податкові пільги окремими способами.

При застосуванні цих варіантів регіональної інвестиційної політики можуть спостерігатись негативні наслідки, пов'язані з інформаційною асиметрією та сильним інституційним опором. Можуть виникати "чорні ринки" інвестицій.

Третя група пов'язана з формуванням правового поля інвестиційної діяльності. Сюди входить формування норм цивільного, кримінального права та інших галузей, пов'язаних з інвестиційною діяльністю. Головна проблема, яка виникає тут, — це поява групових та галузевих інтересів.

Тобто можливе формування норм права, які сприяють їх задоволенню, але порушують конкурентне середовище. Відповідно, необхідне "сильне законодавство", пов'язане з забезпеченням умов конкуренції.

На регіональному ринку можливе застосування варіантів політики, пов'язаних з прямим та непрямим забезпеченням інформацією як інвесторів, так і тих, хто їх потребує.

Не можна також відмовлятися від прямого інвестування державою окремих проектів та програм. Однак при цьому можуть виникнути проблеми, пов'язані з "розпорошенням" бюджетних коштів.

Особливих підходів вимагає регіональна інвестиційна політика в плані політики страхування інвестицій.

Таким чином, універсальних варіантів регіональної інвестиційної політики — такої, яка б не мала недоліків, немає. Тому її реалізація вимагає здійснення економічного аналізу регіональної інвестиційної політики.

Суть методу економічного аналізу регіональної інвестиційної політики полягає у визначенні умов ефективного функціонування ринкового механізму або у випадку прояви неспроможностей ринку виправлення їх за допомогою

втручання органів державного управління у ринковий механізм.

Сформовано основні важелі та інструменти державного регулювання інвестиційного процесу. В цілому також сформовано інфраструктуру та інститути ринку інвестицій.

Таким чином, демократизація економіки пов'язана з залученням широких верств до інвестиційного процесу. В зв'язку з цим необхідне удосконалення відносин власності. Необхідно запропонувати інституційні структури, які б гарантували захист прав інвесторів [3]. Розвиток інститутів конкуренції та банкрутства пов'язаний з захистом прав інвесторів.

Потрібен розвиток регіональних фондів ринків та удосконалення системи управління корпоративними правами.

Розв'язання проблем і недоліків інвестиційного процесу дозволить ефективно управляти ним шляхом застосування різних варіантів регіональної політики.

Література: 1. Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002 – 2011 роки. Розвиток інститутів конкуренції та банкрутства, пов'язані із захистом прав інвесторів. //Урядовий кур'єр. — 4 червня 2002 року. — №100. — С. 5 – 12. 2. Веймер Д.Л., Вайнінг А.Р. Аналіз політики: концепції та практика: Пер. з англ. /За наук. ред. О. Кілієвича. — К.: Основи, 1998. — 656 с. 3. Міщенко В., Науменкова С. Проблеми вдосконалення управління державними корпоративними правами //Економіка України. — 2002. — №5. — С. 29 – 36.

ПРО РЕГІОНАЛЬНІ МЕХАНІЗМИ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ТА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 332.1:658.152+658.589

Абрамова І.М.

Ресурсна спадщина та надбання планової економіки, які дісталися у спадок нашій країні та Харківщині зокрема, не сприяли ефективному входженню в ринок. Тому без підтримки з боку держави збереження індустріального потенціалу як Харківщини, так і всієї країни неможливе. Харківські промислові підприєм-

ства втрачали ринки збуту внаслідок суверенізації країн СНД, зовнішньополітичного вибору України, значних обмежень на продукцію подвійного призначення тощо. Велика роль у занепаді промисловості і суб'єктивного фактору є мотивації керівників підприємств, які не докладають достатніх зусиль для належного розвитку виробництва в ринкових умовах.

Бути чи не бути Харківщині потужним науково-промисловим комплексом залежить як від самих підприємств, так і від підтримки держави. На сьогодні держава розробила преференційні механізми для вітчизняних підприємств, які прагнуть модернізуватися, оновлювати виробництво й розвиватися. Для Харківщини — це два закони України про спеціальний інвестиційний режим та про технопарки, зокрема НТК "Інститут монокристалів" [1, 2]. Спеціальні режими інвестиційної та інноваційної діяльності створюють умови для припливу капіталу і перетворення міста в один із центрів стрімкого розвитку бізнесу та нових технологій.

Відомо, що іноземний капітал у вигляді інвестицій та кредитів є не тільки одним із важливих джерел фінансування регіональної економіки, підвищення конкурентоспроможності продукції, створення нових підприємств і робочих місць. Як правило, іноземні інвестори разом з капіталом передають і сучасну організацію ведення бізнесу, нові стандарти фінансової діяльності та оцінки ефективності [3, с. 13].

Харківський регіон, маючи великий економічний потенціал, достатній рівень розвитку ринкової інфраструктури, високий рівень забезпечення кваліфікованими кадрами, стає більш привабливим для іноземних інвесторів. Завдяки існуванню пільгових режимів оподаткування та активній інвестиційній політиці облдержадміністрації, міськвиконкому, Харківської інвестиційної ради поживавився загальний інтерес іноземних інвесторів до регіону. Про це свідчать найвищі в Україні темпи приросту іноземних інвестицій протягом 2000 та 2001 років.

Незважаючи на зниження темпів інвестування в країні, за підсумками 2001 року область за обсягами залучення інвестицій посіла третє місце серед областей України — після м. Києва та Дніпропетровської області. Усього за 2001 рік залучено іноземних інвестицій на суму 48,8 млн. дол. США, за 2000 рік — 23,9 млн. дол. США. У першому кварталі 2002 року в економіку Харківської області іноземними інвесторами вкладено 8,3 млн. дол. США, що в 1,5 рази більше, ніж у першому кварталі 2001 року.

Разом з тим за показником іноземних інвестицій у розрахунку на душу населення наша область значно відстає від середньодержавного. Так, на кожного громадянина України припадає близько 80 дол. США залучених інвестицій, а в Харківській області — тільки 65 дол. США.

10 підприємств нашої області на 1.01.2002 р. зробили свої внески в економіку інших країн у обсязі 50,3 млн. дол. США, в т.ч. вісім — у Російську Федерацію, по одній — у Білорусь і Латвію. З одного боку, це дуже добре, бо відбувається інтеграція бізнесу різних країн. З іншого — цю ситуацію треба розглядати як невикористані резерви. Для бізнесу, який прагне розвиватися, потрібно створювати відповідні умови й у нас. Тому, що розширення бізнесу — це додаткові робочі місця, відрахування до бюджетів, низка контрактів для підприємців тощо.

Основним надбанням харківського інвестиційного досвіду є залучення машинобудівних та інших крупних підприємств міста до інвестиційного процесу. На початку 2001 року (за один рік функціонування спеціального режиму інвестиційної діяльності) звертав на себе увагу відносно невисокий процент інвестицій в основний пріоритетний для Харкова напрямок — машинобудування — 4%. За останній час ситуація суттєво покращилась і інвестиційний процес в машинобудуванні перейшов на якісно новий рівень. На сьогодні питома вага

інвестицій в машинобудування виросла до 42% від загального обсягу затверджених інвестицій. У обсязі фактично залучених інвестицій кожна п'ята гривня прямує в машинобудівний сектор.

За більш ніж 2 роки функціонування спеціального інвестиційного режиму в м. Харкові його підприємствами було фактично залучено та освоєно 27,7 млн. доларів інвестицій (у тому числі іноземних — 10,4 млн. доларів США). На рис. 1 наведена динаміка затвердження та фактичного залучення інвестицій за проектами, затвердженими Харківською інвестиційною радою.

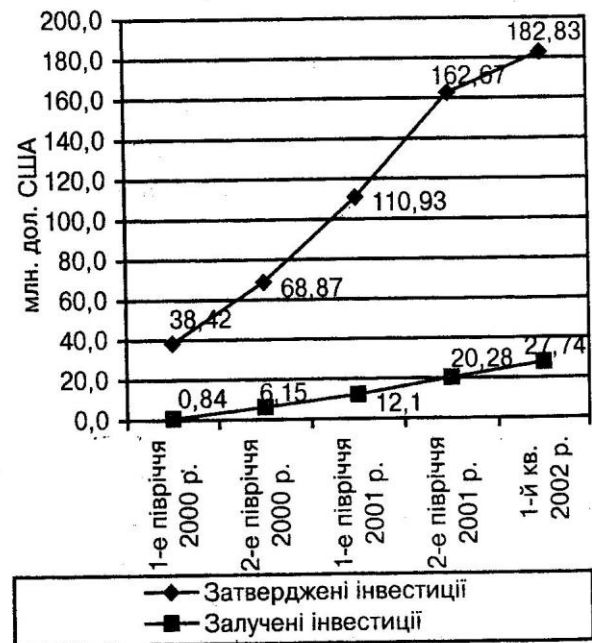

Рис. 1. Обсяги затверджених та фактично залучених інвестицій по ТПР у м. Харкові

Реалізація продукції підприємствами — суб'єктами СРІД (рис. 2) — почалася ще у 2-му кварталі 2000 р., тобто вже через 4 – 5 місяців після початку функціонування спеціального інвестиційного режиму в м. Харкові. На даний момент уже реалізовано продукції на загальну суму 404,7 млн. грн., із яких 17,7% — на експорт. На рис. 2 наведена динаміка обсягів

реалізації продукції як для національного споживання, так і на експорт.

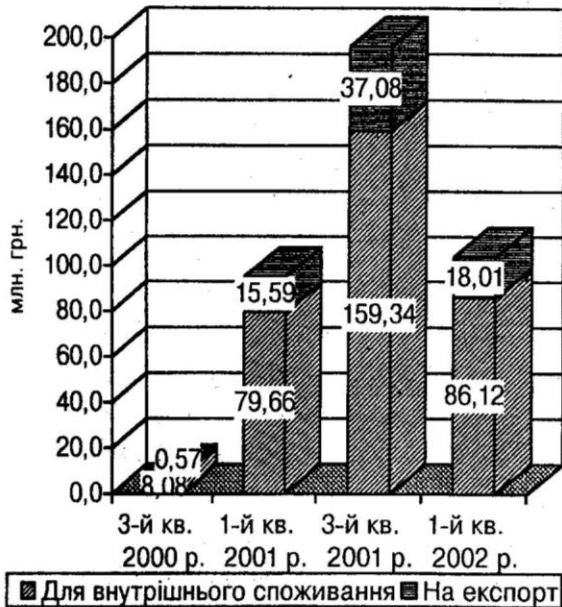

Рис. 2. Динаміка обсягів реалізації продукції по ТПР у м. Харкові

Для реалізації інвестиційних проектів підприємства — суб'єкти спеціального інвестиційного режиму — створили та зберегли більше 4 тис. робочих місць (рис. 3).

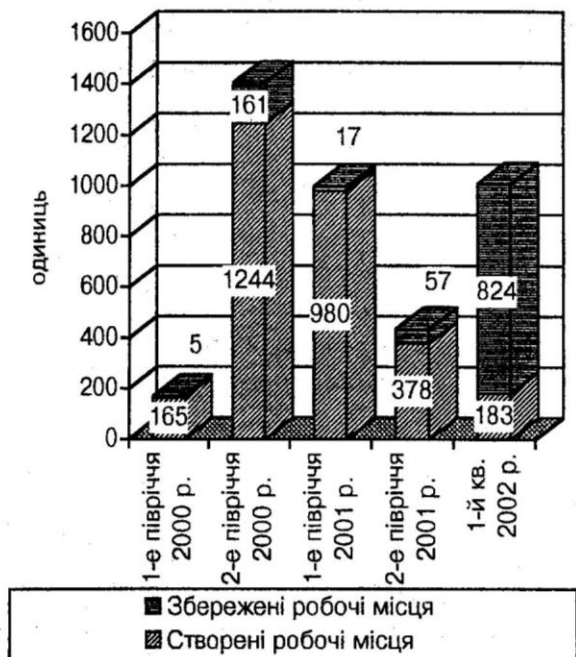

Рис. 3. Динаміка кількості створених та збережених робочих місць по ТПР у м. Харкові

Про ефективність пільгових режимів оподаткування можна скласти враження від наступних даних. Станом на початок 2002 року 49 країн світу вклали капітал в Харківський регіон у обсязі 192,5 млн. доларів США у 326 підприємств та організацій області. Харківська інвестиційна рада за два роки роботи ухвалила проекти по 55 проектах на 195 млн. дол. США.

Література: 1. Закон України "Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на території міста Харкова" // Урядовий кур'єр. — 2000. — 03.06. — №100. — С. 13. 2. Закон України "О специальном режиме инвестиционной и инновационной деятельности технологических парков" в сб. Технологические парки Украины. — Харьков: Центр "Харьковские технологии", 2002. — С. 64. 3. Інститути та інструменти розвитку територій. / За ред. С. Максименка. — К.: Міленіум, 2001. — 244 с.

МОДЕЛЮВАННЯ У ДОСЛІДЖЕННІ МЕЗОРІВНЕВОЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ

УДК 658.14/17

Ястремська О.М.

Економічно відтворювальні процеси в Україні за останні роки після кризового періоду розвитку характеризуються неоднозначними і навіть суперечливими тенденціями, про що свідчать дані табл. 1. Так, з 1996 по 2000 р. зменшується питома вага державного споживання, валових інвестицій, нагромадження основного капіталу, капітальних вкладень у загальному обсязі валового внутрішнього продукту, в той час як збільшується обсяг чистих прямих іноземних інвестицій. Це свідчить, насамперед, про недостатню активність національних інвесторів і підвищення інвестиційної привабливості України для інвесторів іноземних.

Одним із багатьох факторів, що сприяють залученню іноземного капіталу та стимулюють розвиток бізнесових процесів, є запровадження спеціальних режимів інвестиційної діяльності, території пріоритетного розвитку. Їхне функціонування викликає об'єктивну необхід-

Економічні механізми стимулювання інвестиційних процесів в Україні

34

ність у приділенні пильної уваги протіканню інвестиційних процесів на мезорівні з метою генерації активної позиції органів регіонального управління та місцевого самоврядування, наданні їм дієвих інструментів і розробки відповідних механізмів щодо стимулювання та управління процесами вкладання капіталу. Вирішити поставлені завдання можливо на основі дослідження процесів інвестування в регіонах, визначення головних факторів впливу і побудови на основі стратегії розвитку кожного регіону з урахуванням специфіки його соціально-економічного потенціалу. Таким чином, виникає потреба в проведенні аналізу загальних тенденцій динаміки інвестиційної привабливості на мезорівні, що можливо за умови застосування адекватних економіко-математичних методів.

Таблиця 1

Окремі показники розвитку економічних процесів в Україні [6, с. 1 – 3]

Показник	Роки					
	1996	1997	1998	1999	2000	2001
1	2	3	4	5	6	7
Валовий внутрішній продукт (ВВП), млн. грн.	81519	93365	102593	130442	170070	201927
Приватне споживання, % ВВП	58,1	57,7	59,9	57,2	58,2	...
Державне споживання, % ВВП	21,8	23,9	21,6	19,8	18,7	...
Валові інвестиції, % ВВП	22,7	21,5	20,7	17,4	18,6	...
Валове нагромадження основного капіталу, % ВВП	20,7	19,8	19,6	19,2	18,9	...

Закінчення табл. 1

1	2	3	4	5	6	7
Капітальні вкладення, % ВВП	15,4	11,2	13,6	13,5	11,1	17,2
Зміна запасів, % ВВП	1,8	1,4	1,2	-1,8	-0,3	...
Чисті прямі іноземні інвестиції, млн. дол. США	526	581	747	489	594	769

Проведені дослідження довели, що на регіональному рівні може бути успішно застосована покрокова послідовність факторного, кластерного та регресійного аналізів. За допомогою *факторного аналізу* доцільно визначити головні фактори, які впливають на рівень інвестиційної привабливості всіх регіонів і побудувати систему показників її оцінки. *Кластерний аналіз* дозволить згрупувати регіони за критерієм привабливості й одночасно розподілити їх на певні однорідні за розвитком, впливом факторів, результатами сукупності. *Регресивний аналіз*, застосований для кожного кластера регіонів, сформує остаточне уявлення щодо факторів впливу на активність мезорівневих інвестиційних процесів і дозволить уточнити склад системи показників їх інвестиційної привабливості.

Як показав проведений аналіз літературних джерел [1 – 5], практика роботи регіональних управлінь економіки облдержадміністрацій, обласних управлінь статистики, всі чинники впливу на соціально-економічний розвиток регіонів доцільно охарактеризувати системою показників, згрупованих у наступні складові: ринково-інвестиційна інфраструктура, демографічний стан, ризикованість підприємницького середовища, загальноекономічний розвиток, науковий потенціал, використання природно-ресурсного потенціалу. Застосування запропонованої сукупності складових обумовлюється

тим, що в комплексі вони характеризують повний ресурсний потенціал регіону, а також відповідають головним світовим тенденціям інвестиційної політики — інноваційній спрямованості та зваженій ризикованості. Певний вплив на вибір показників також здійснила існуюча в Україні система статистичної звітності, завдяки якій по всіх регіонах України управління статистики збирають, аналізують і публікують тільки певні дані щодо результатів розвитку територій.

За наведеними складовими і відповідною системою показників щодо кожної з них був проведений аналіз інвестиційної привабливості всіх регіонів України за даними 1996 – 2000 років з метою визначення найвагоміших чинників впливу на активізацію політики капіталовкладень, обґрунтування їх взаємозв'язку та взаємозалежності і визначення інвестиційної привабливості.

Усі показники запропонованої системи, що мають істотний статистичний зв'язок, були використані в подальшому дослідженні чинників інвестиційної привабливості регіонів методом класичного факторного аналізу. Отримані результати аналізу наведені у табл. 2.

Таблиця 2

Результати факторного аналізу

Номер фактора	Власне значення	Відсоток загальної дисперсії	Відсоток кумулятивної дисперсії
1	9,14506	44,792	44,792
2	3,89013	19,054	63,845
3	2,70592	13,253	77,099
4	1,29213	6,329	83,427

Результати проведеного факторного аналізу довели, що особливості інвестиційних процесів, тобто інвестиційну привабливість регіону, доцільно охарактеризувати першими чотирма отриманими факторами, які пояснюють 83,427% варіабельності, що є достатнім для обґрунтування загальних тенденцій мезорівне-

вого інвестування. Наявність чотирьох факторів свідчить про внутрішню незбалансованість регіональних інвестиційних процесів.

Аналіз виділених факторів дозволить зробити наступні висновки. Перший фактор є найвагомішим, він пояснює 44,792% загальної дисперсії чинників. Аналізуючи склад його навантажувальних характеристик, значущість яких перевищує 60%, можна визначити внутрішню взаємозалежність і взаємообумовленість показників, що характеризують інвестиційну ситуацію в регіонах. Найсуттєвіший вплив на інвестиційні процеси здійснюють: питома вага споживання вугілля і природного газу в регіонах до їх споживання в Україні; середній обсяг шкідливих вибросів на одне підприємство; співвідношення між кількістю зайнятих у промисловості до зайнятих у сільському господарстві; питома вага міського працездатного населення до такого у сільській місцевості; питома вага злочинних дій в регіоні у їх загальному обсязі в Україні; питома вага валової доданої вартості регіону у її обсязі в Україні.

Аналіз показників виявляє найзначніші чинники впливу на інвестиційну ситуацію, до яких належать: демографічна ситуація, ризикованість, природно-ресурсний потенціал, економічні результати. Тобто зростання валової доданої вартості виробництва в регіонах в основному базується на використанні природних ресурсів завдяки праці населення, але загальна ситуація в регіонах є ризикованою. Таким чином, *перший найвагоміший фактор* слід інтерпретувати як комплексну загальноекономічну складову використання ресурсно-трудоного потенціалу в умовах ринку.

Другий фактор, який пояснює 19,054% загальної дисперсії, що є досить значним, висвітлює наступні чинники впливу, які були винайдені за навантаженням факторних характеристик: грошові витрати та заощадження, ВДВ, інвестиції в основний капітал на душу населення в регіоні, ВДВ регіону до загальної ВДВ України, питому вагу вартості обсягу

наукових досліджень і розробок, виконаних власними силами наукових організацій у співставлених цінах 1996 р. до обсягу ВДВ регіону, питому вагу докторів і кандидатів наук до кількості зайнятого населення. Аналізуючи виявлені показники, можна зробити висновок: другий фактор доцільно інтерпретувати як інноваційно-інвестиційну складову впливу на результати загальноекономічного розвитку регіонів.

Третій фактор, що пояснює 13,253% загальної дисперсії, є також досить впливовим. Найбільшого значення, завдяки характеристикам навантаження, отримали наступні показники, що увійшли до його складу: рівень безробіття, соціальної напруженості, середній розмір банківського вкладу на душу населення; менший вплив (але на межі обмеження в 60% навантаження) здійснюють чинники середнього розміру сплаченого статутного капіталу на один діючий банк (філію, представництво) в регіоні, а також питома вага приватизованих підприємств у загальному обсязі промислових підприємств регіону. Це свідчить про слабкий вплив інвестиційно-ринкової інфраструктури на активність процесів капіталовкладень у регіонах України, її недостатню розвиненість, тобто третій фактор характеризує негативні ринкові тенденції, що дестабілізують позитивну інвестиційну динаміку. Таким чином, третій фактор доцільно розглядати як об'єктивну дію ринкових сил, тобто ринкову складову.

Четвертий фактор, що має найменший вплив на інвестиційні процеси (6,329% загальної дисперсії), включає до свого складу наступні вагомні показники: питому вагу обсягів фінансування з держбюджету наукових та науково-технічних розробок до загального їх фінансування в регіонах (із негативним впливом); співвідношення питомих ваг промислового виробництва до капіталовкладень у виробничу сферу; показники кількості злочинів на душу населення на межі прийнятої вагомості; співвідношення

обсягів експорту та імпорту; співвідношення питомих ваг промислового виробництва до обсягів прямих іноземних інвестицій.

Виходячи з переліку виявлених показників, можна прийти до висновку, що суттєвий позитивний вплив на інвестиційну активність здійснюють суб'єкти промисловості, держава проявляє низьку фінансову підтримку, зменшуючи свій вплив на економічний розвиток регіонів, іноземні інвестори також не виявляють значної зацікавленості у капіталовкладенні в економіку України. Всі ці названі причини є підґрунтям для прояву негативних тенденцій, що проявляються у погіршенні криміногенної ситуації. Таким чином, четвертий фактор слід розглядати як виробничу складову, яку доцільно об'єднати з першим фактором за спорідненістю показників і розглядати як загальноекономічний стан регіону.

Узагальнюючи результати дослідження інвестиційної привабливості регіонів України за допомогою факторного аналізу, необхідно виділити чотири вагомні складові, що мають значний вплив на її стан та розвиток: комплексну загальноекономічну складову використання природно-ресурсного і трудового потенціалу в умовах ризикового оточення; інноваційно-інвестиційну, ринкову і виробничу складові. Це свідчить про те, що інвестиційну привабливість регіонів доцільно визначати як сукупність показників за напрямками: загальноекономічний розвиток території, використання природно-ресурсного потенціалу, демографічна ситуація, ризикованість, науковий потенціал.

Оскільки регіони України мають значні відмінності у спрямованості та рівнях розвитку, виникає необхідність у їх розподіленні за інвестиційною привабливістю за допомогою кластерного аналізу, що дозволяє зібрати споріднені за інвестиційною привабливістю регіони в один кластер.

Як довели результати кластерного аналізу, за виділеними першими двома значущими

факторами (рис. 1) серед регіонів України за інноваційно-інвестиційною та комплексною загальноекономічною складовою найпривабливішими регіонами для капіталовкладень є Київський, Дніпропетровський, Донецький, Запорізький, Луганський та Харківський.

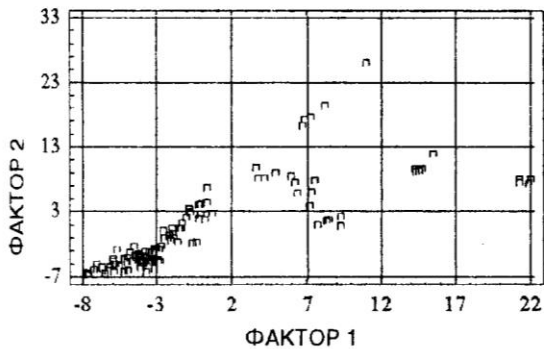

Рис. 1. Діаграма розсіювання за двома факторами

Саме вони складають перший стійкий кластер інвестиційно привабливих територій (рис. 2). Результати кластеризації регіонів за другим інноваційно-інвестиційним фактором та показниками першого фактора, що мають високі навантаження, підтверджує склад першого мезо-кластера. Це дозволяє прийти до висновку, що серед регіонів України є явні лідери, склад яких стійкий і практично не змінюється, тобто не залежить від окремих факторів впливу.

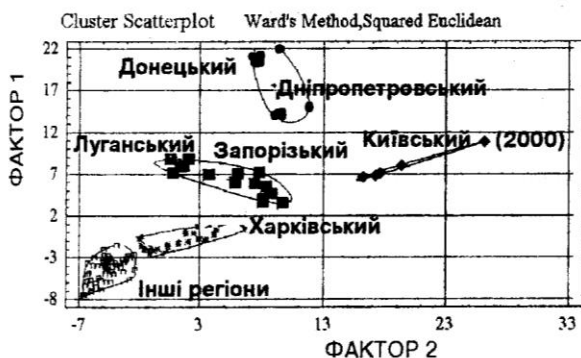

Рис. 2. Кластеризація регіонів України за комплексною загальноекономічною та інноваційно-інвестиційною складовими

Безсумнівно зацікавленість викликає дослідження загальних тенденцій, чинників, що забезпечують інвестиційну привабливість регіонів-лідерів, здійснити яке можливо за допомогою регресійного аналізу. Ця робота проведена на основі методу forward selection: на кожному кроці розрахунків було відкинуто по черзі кожну найгіршу змінну, яка погіршує загальний результат моделі. Таким чином, було отримано регресійну модель із залежною змінною — обсяг інвестицій в основний капітал на душу населення в регіоні (y) за двома найвагомими факторами. Адекватність моделі процесам дослідження і можливість практичного застосування доводять: коефіцієнт детермінації — 96,21%, критерій Фішера – Снедекора — 124,44, критерій Дарбіна – Уотсона — 2,16, що є більшими ніж необхідні табличні значення. Отримана модель є наступною:

$$y = -125,14 + 7,70x_1 + 0,08x_2 + 108490,0x_3 + 0,24x_4 - 123,74x_5 + 11,46x_6 - 130,97x_7, \quad (1)$$

де x_1 — рівень соціальної напруженості;

x_2 — грошові витрати й заощадження на душу населення, грн./особу;

x_3 — середній розмір грошового банківського вкладу на душу населення, грн./особу;

x_4 — валова додана вартість на душу населення, грн./осіб;

x_5 — коефіцієнт співвідношення питомої ваги регіону у загальному обсязі промислового виробництва до питомої ваги району у загальному обсязі капіталовкладень у виробничу сферу;

x_6 — коефіцієнт співвідношення питомої ваги регіону у загальному обсязі промислового виробництва до питомої ваги регіону у загальному обсязі прямих іноземних інвестицій;

x_7 — питома вага обсягу фінансування наукових і науково-технічних робіт за рахунок

держбюджету у загальному обсязі їх фінансування.

Аналізуючи отриману модель, можна зробити наступні висновки. На інвестиційну привабливість регіонів-лідерів впливають усі джерела інвестування: заробітна плата населення (x_1), її розподіл між споживанням та заощадженням (x_2), банківські кредити (x_3), загальноекономічні здобутки господарювання в регіоні (x_4), розвиток промислового сектора (x_5), іноземне інвестування (x_6), інноваційні можливості (x_7). Але слід зазначити, що найактивнішу роль (про що свідчить коефіцієнт регресії) відіграють банківські структури. Іноземні інвестори і населення займають очікувальну позицію, тому, як тільки покращиться загально-економічний стан економіки регіонів, їх вплив стане суттєвішим. Занепокоєння визиває недостатньо активна позиція держави щодо фінансування наукових і науково-технічних робіт, які зможуть забезпечити інноваційний прорив економіки України і, крім того, є привабливим об'єктом капіталовкладень. Знак мінус в моделі свідчить про зменшення зацікавленості й можливостей держави щодо їх фінансування або про зниження рівня конкурентоздатності розробок у порівнянні зі світовими аналогами. Негативну тенденцію відбивають і результати інвестування у промисловість завдяки низькій капіталовіддачі. Наведені незалежні змінні моделі є тими чинниками, які доцільно визначати і розраховувати в процесі аналізу інвестиційної привабливості регіонів і які забезпечать її позитивну динаміку.

Таким чином, проведені дослідження довели доцільність використання факторного, клас-терного й регресійного аналізів у процесі визначення інвестиційної привабливості регіонів. Їх застосування дозволило виявити головні складові та сформуванати систему показників,

що адекватно характеризують інвестиційні процеси на мезорівні.

Література: 1. Бланк И.А. Инвестиционный менеджмент. — К.: МП "Утем ЛТД "Юнайтед Лондон трейд Лимитед", 1995. — 424 с. 2. Горенко І., Гарінгул Л. Інвестиційні процеси регіону: сутність та фактори формування //Науковий вісник Українського фінансово-економічного інституту, 1997. — №1. — С. 15 – 24. 3. Гурова К.Д. Формирование рейтинга инвестиционной привлекательности региона //Вестник международного славянского университета. — Том 2. 1999. — №5. — С. 3 – 8. 4. Региони України. Економіко-статистичне порівняння. Додаток до науково-практичного журналу "Регіональна економіка". — Львів. — 2000. — №4 – 5. — 88 с. 5. Слепнева Л.Д., Лебеденко А.И. Методики оценки инвестиционной привлекательности региона //Труды Донецкого государственного университета. Серия: экономика. Вып. 5. — Донецк, 1999. — С. 43 – 37. 6. Економічна статистика /Міжнародний центр перспективних досліджень. Щомісячне видання. — 2002. — 18 квітня. — 4 с.

АНАЛІЗ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОГРАМ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

УДК 631.164.23(477.54)

Тридід О.М.,
Єрмоленко О.А.

Уже кілька років підряд чи не найбільшу увагу привертає сучасна аграрна криза, що супроводжується ніколи не баченим в Україні соціально-економічним занепадом сільського господарства. Це вимагає термінової структурної перебудови економіки, яка має бути соціально-орієнтованою, направленою на інтеграцію з світовою економікою, науково і технічно забезпеченою на рівні світових стандартів, ефективно функціонуючою.

Розвиток економічно ефективних форм господарювання в найбільшій мірі відповідає умовам виробничих відносин з орієнтацією на моделі ринкового типу. Однак уже сьогодні складаються глибокі протиріччя у цьому напрямку, які залежать від виваженого вибору шляхів і методів ринкових перетворень. Тому задача

Економічні механізми стимулювання інвестиційних процесів в Україні

39

економічної політики — забезпечити гнучку адаптацію господарювання підприємств як основної організаційної форми підприємництва до конкурентоспроможного функціонування в умовах ринку.

Для структурної перебудови економіки в Україні необхідна активна і цілеспрямована інвестиційна політика держави і фінансово-кредитних установ. Тобто інтенсивність інвестиційного процесу має забезпечити саме структурну перебудову народного господарства України.

Вважається, що момент, необхідний для перебудови, втрачено, що гроші мали б бути ще на початку самостійного розвитку держави. Але зараз настала ситуація, коли зношеність основних виробничих фондів складає 70 – 80%, і перебудова не тільки можлива, а й необхідна.

У ході структурної перебудови мають бути виділені галузі, яким треба надати пріоритетного розвитку. Зокрема, одним із пріоритетних напрямків авторами пропонується визнати сільське господарство, бо, по-перше, це стратегічна галузь, від розвитку якої залежить економіч-

на та політична безпека держави, а по-друге, сільське господарство має забезпечити швидший порівняно з промисловістю період окупності інвестицій.

Таким чином, маємо аналізувати вирішення проблеми інвестицій в агропромисловому комплексі на базі Харківського регіону.

З уведенням в дію Указу Президента України від 3 грудня 1999 року "Про невідкладні заходи щодо реформування сільського господарства" владні структури почали значно більше приділяти уваги цьому питанню. На жаль, адміністративний менеджмент ще не готовий вирішувати поставлені завдання засобами, характерними для ринкової економіки, тому навесні 2000 року проблема інвестування вирішувалася таким чином: фінансово-кредитні установи, промислові підприємства були залучені до цього процесу і мали забезпечити коштами посівну кампанію сільськогосподарських підприємств. Дані для аналізу інвестицій у сільське господарство Харківської області наведені в табл. 1, 2.

Таблиця 1

Інвестиції у сільське господарство Харківської області за 2000 р.

Райони області	Сума за договором, тис. грн.	Факт. виконано, тис. грн.	Із них			
			мат.-техн. ресурси		грошові вклади	
			тис. грн.	% до гр. 3	тис. грн.	% до гр. 3
1	2	3	4	5	6	7
Балаклійський	26 665	15 990	14 407	90,1	1 583	9,9
Барвінківський	12 973	12 016	12 016	100	0	0
Близнюківський	1 289	1 289	1 265	98,1	24	1,9
Богодухівський	1 122	1 122	572	51,0	550	49,0
Борівський	0	0	0	0	0	0
Валківський	666,6	666,6	666,6	100	0	0
Великобурлуцький	4 864	4 864	4 334	89,1	530	10,9
Вовчанський	1 241,8	1 241,8	1 061,4	85,5	180,4	14,5
Дворічанський	9 034,8	3 216,3	2 482,8	77,2	733,5	22,8
Дергачівський	2 824,9	2 217,3	1 536,7	69,3	680,6	30,7
Зачепилівський	11 970	11 970	11 577	96,7	393	3,3
Зміївський	870,2	807,2	669,2	82,9	138	17,1

Економічні механізми стимулювання інвестиційних процесів в Україні

40

Закінчення табл. 1

1	2	3	4	5	6	7
Золочівський	4 322	4 322	4 322	100	0	0
Ізюмський	7 006	7 006	6 855	97,8	151	2,2
Кегичівський	3 420	3 420	2 850	83,3	570	16,7
Коломацький	628	628	628	100	0	0
Красноградський	3 200	2 275	2 242	98,5	33	1,5
Краснокутський	124,1	124,1	44	35,5	80,1	64,5
Куп'янський	500	500	500	100	0	0
Лозівський	1 327	1 327	174	13,1	1 153	86,9
Нововодолазький	6 200	480	3 500	72,9	1 300	27,1
Первомайський	2 857,2	2 857,2	2 560,3	89,6	296,9	10,2
Печенізький	1 287	1 043,5	1 043,5	100	0	0
Сахновщинський	2 875	2 875	2 137	74,3	738	25,7
Харківський	1 560	1 537	294,4	19,2	1240	80,7
Чугувський	450	450	450	100	0	0
Шевченківський	11 300	8 576	8 107	94,5	469	5,5
По області	120 577,6	97 141	86 294,9	88,8	10 843,5	11,2

Таблиця 2

Аналіз інвестицій у сільське господарство Харківської області за 2001 р.

Райони області	Сума за договором, тис. грн.	Факт. виконано, тис. грн.	Із них			
			мат.-техн. ресурси		грошові вклади	
			тис. грн.	% до гр. 3	тис. грн.	% до гр. 3
1	2	3	4	5	6	7
Балаклійський	2 157	2 157	0	0	2 157	100
Барвінківський	7 522,2	7 522,2	7 433,2	98,8	89	1,2
Близнюківський	524,5	524,5	289,5	55,2	235	44,8
Богодухівський	1 190	1 190	240	20,2	950	79,8
Борівський	2 314	2 314	1 314	56,8	1 000	43,2
Валківський	2 783,2	2 783,2	2 783,2	100	0	0
Великобурлуцький	2 708	2 708	1 983	73,2	725	26,8
Вовчанський	1 801	1 801	1 569,9	87,2	231,1	12,8
Дворічанський	1 101	1 101	1 101	100	0	0
Дергачівський	2 504	2 504	2 028	81,0	476	19,0
Зачепилівський	7 479,3	7 479,3	5 538,5	74,1	1 940,8	25,9
Зміївський	378	378	378	100	0	0
Золочівський	1 779	1 779	1 779	100	0	0
Ізюмський	4 715	4 715	4 395	93,2	320	6,8
Кегичівський	2 593	2 593	2 073	79,9	520	20,1
Коломацький	395	395	395	100	0	0
Красноградський	4 074	4 074	4 074	100	0	0
Краснокутський	90	90	65	72,2	25	27,8
Куп'янський	1 450	1 450	0	0	1 450	100
Лозівський	5 957	5 957	2 457	41,2	3 500	58,8

Економічні механізми стимулювання інвестиційних процесів в Україні

41

Закінчення табл. 2

1	2	3	4	5	6	7
Нововодолазький	5 700	5 700	1 500	26,3	4 200	73,7
Первомайський	2 984	2 984	2 774	93,0	210	7,0
Печенізький	1 918	1 918	1 918	100	0	0
Сахновщинський	2 260	2 260	2 260	100	0	0
Харківський	0	0	0	0	0	0
Чугуївський	0	0	0	0	0	0
Шевченківський	5 307	5 307	3 757	70,8	1 550	29,2
По області	71 684,2	71 684,2	52 105,3	72,7	19 578,9	27,3

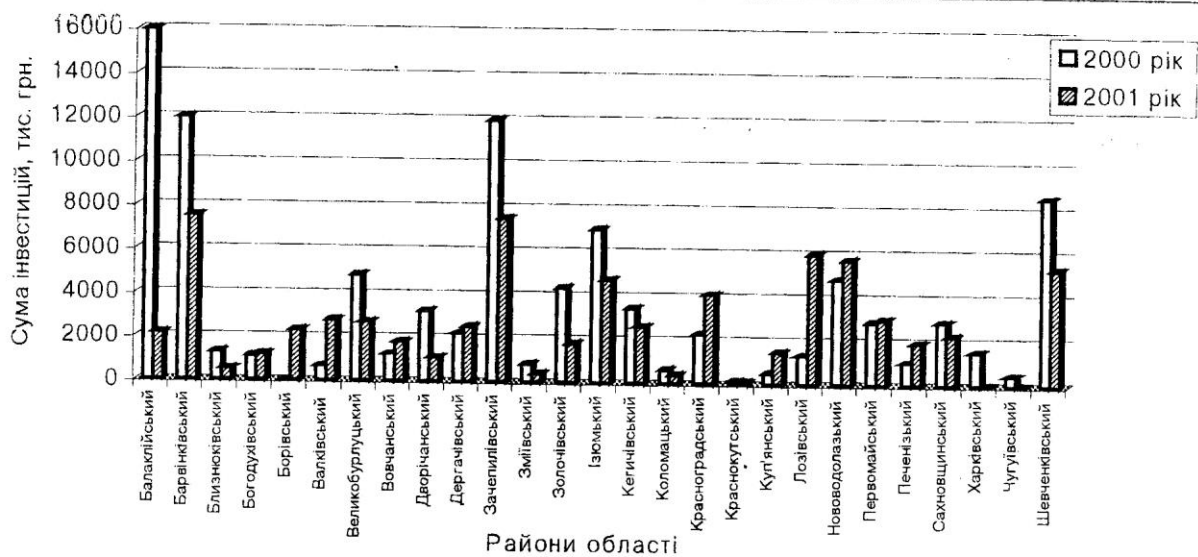

Рис. 1. Реалізація інвестиційних програм у сільському господарстві Харківської області у 2000 – 2001 роках

Як видно з таблиць, ефективність реалізації інвестиційних програм помітно підвищилась. У 2000 році виконання зобов'язань інвесторами склало приблизно 81%. А у 2001 році всі зобов'язання були виконані, проте істотно (на 48 893,4 тис. грн.) зменшилася сума інвестиційних проектів. Ця ситуація пояснюється більш високою організацією інвестиційного процесу: 70% договорів були заключені у 2000 році, а договори на 2000 рік були заключені у першому (80%) та другому (20%) кварталах 2000 року.

Слід звернути увагу і на структуру інвестицій. Питома вага матеріально-технічних ресурсів скоротилася зі 88,8% до 72,7%, а питома вага грошових коштів відповідно зросла з 11,2% до 27,3%. Тобто поступово відбувається

процес переходу від натуральної до грошової форми інвестування.

Ситуація з інвестиціями в аграрному секторі економіки досить складна. Суми інвестицій не вистачає навіть на проведення весняно-польових робіт, не кажучи вже про структурні перебудови в окремих аграрних підприємствах.

Заслугує на увагу факт залучення іноземних інвестицій до аграрного сектора економіки. Питома вага іноземних інвестицій склала у 2000 році 13,4%. Зазначимо, що цей відсоток забезпечив лише один інвестиційний проект — у Балаклійському районі датська фірма "Юнайтед-Трейдінг" створила підприємство з іноземними інвестиціями "Курганський бройлер". По

суті, це єдина угода (на 16 млн. грн., що відповідають 3 млн. дол.), яка дає можливість для серйозної перебудови господарства на якісно новий рівень виробництва. У 2001 році іноземних інвестицій у сільське господарство Харківської області не надходило.

Таким чином, криза сільського господарства є настільки важкою, що необхідні значні інвестиційні ресурси для виходу аграрного сектора економіки на світовий рівень. Державним органам необхідно розробити організаційно-економічний механізм реалізації інвестиційних програм і проводити узгоджену політику по залученню стратегічних інвесторів.

Література: 1. Макаренко П. Н. Организация и экономический механизм адаптации аграрного хозяйствования к рыночно-предпринимательской среде. — К.: Наукова думка, 1999. — 620 с. 2. Юрчишин В. До аналізу причин і наслідків занепаду сільського господарства // Економіка України, 2001. — №2. — С. 54 – 62.

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ АКТИВІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ТА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 330.322

**Волик І.М.,
Лихачова Н.В.**

Реалізація в Україні масштабних соціально-економічних перетворень у трансформаційному періоді, на жаль, супроводжувалась значним поглибленням галузевих та регіональних структурних диспропорцій, які одночасно були і наслідками, і чинниками суттєвого зниження рівня інвестиційної та інноваційної діяльності підприємств усіх форм власності. У зв'язку з цим створення, функціонування та розвиток у регіонах України вільних або спеціальних економічних зон, територій пріоритетного розвитку, технополісів та технопарків може сприяти прискоренню подолання системної кризи у інноваційній та інвестиційній діяльності.

У документах, що формують нормативно-правову базу діяльності вільних (спеціальних) економічних зон в Україні, ці зони розглядаються як частина території держави, де застосовується впродовж певного часу особливий митний, податковий, фінансовий та організаційно-правовий режим підприємицької діяльності для суб'єктів, що здійснюють цю діяльність згідно з чинним законодавством у режимі ВЕЗ (СЕЗ). Така трактовка загалом співпадає з міжнародним підходом до формування вільних економічних зон та визначення їх особливостей, які дає Міжнародна асоціація розвитку вільних економічних зон. Згідно з дослідженнями вітчизняних та закордонних спеціалістів, сьогодні в світі функціонує від 400 до 1400 ВЕЗ та СЕЗ. У той же час, незважаючи на багатий світовий досвід використання цього напрямку розвитку економічного механізму активізації інвестиційної та інноваційної діяльності, в Україні він має досить коротку історію свого застосування. Так, згідно з Указами Президента України №497 від 30.06.95 р. "Про Північнокримську експериментальну економічну зону "Сиваш" та №1062 від 17.11.95 р. "Про заходи щодо проведення експерименту у Північнокримській експериментальній економічній зоні "Сиваш", у нашій державі було розпочато використання економічних механізмів ВЕЗ (СЕЗ) для досягнення мети підвищення рівня інноваційної та інвестиційної активності суб'єктів підприємницької діяльності. В 1998 – 2000 рр. почали функціонувати ще 10 спеціальних (вільних) економічних зон та 9 територій пріоритетного розвитку, в тому числі й Спеціальний режим інвестиційної діяльності на території м. Харкова.

В Україні найбільш поширеним є територіально-режимний підхід до створення ВЕЗ (СЕЗ), тобто у відповідному регіоні виділяють декілька пріоритетних напрямків економічної діяльності, розвиток яких стимулюється державою на основі застосування різних пільг в оподаткуванні, а також при стягненні мита при ввозі на митну територію України обладнання, сировини, матеріалів і т. ін., які необхідні для реалі-

зації підприємцями інвестиційних проектів, що задовольняють критерії, встановлені для кожної ВЕЗ (СЕЗ) чи території пріоритетного розвитку.

Більшість ВЕЗ (СЕЗ) в Україні знаходиться зараз у стадії активного формування, тобто вони вже пройшли перші два загальні етапи життєдіяльності: підготовчий етап та етап становлення. Сьогодні в ефективно діючих зонах спостерігається розширення обсягів інвестицій, при цьому вдосконалюються механізми регулювання діяльності ВЕЗ (СЕЗ). Таким чином, можна зробити висновок, що етап формування діючих українських ВЕЗ (СЕЗ) плавно переростає до наступного етапу життєдіяльності зон. Це етап плідного функціонування з подальшим інтегруванням виробничих, господарських, науково-технічних зв'язків підприємств, що діють у режимах ВЕЗ (СЕЗ), з іншими підприємствами України, а також з партнерами з близького та далекого зарубіжжя. Очевидно, що на цьому шляху розвитку ВЕЗ (СЕЗ) економічний механізм стимулювання інвестиційної та інноваційної діяльності має постійно удосконалюватися. На нашу думку, цей процес треба координувати за результатами перманентної діагностики позитивних та негативних змін у тенденціях динаміки показників, що характеризують рівень активізації й інтенсифікації інвестиційної та інноваційної діяльності усіх підприємств, що розташовані на території ВЕЗ (СЕЗ).

Згідно з дослідженнями фахівців Центру ООН по транснаціональним компаніям, зараз у світі діє тенденція розвитку ВЕЗ (СЕЗ) у напрямку встановлення монокультурності окремих зон. В сучасних умовах в Україні, коли підприємства багатьох галузей та виробництв суттєво постраждали від системної економічної кризи і поступово починають виходити на територію економічного зростання, перехід до монокультурності ВЕЗ (СЕЗ) треба здійснювати диференційовано, поетапно, а також відповідно до насичення регіональних ринків праці новоствореними та збереженими робочими місцями. Враховуючи це, недоцільно в умовах

розпочатого економічного підйому на основі застосування адміністративних рішень прямого впливу держави значно обмежувати перелік пріоритетних напрямків інвестиційної діяльності підприємств, що реалізують ці проекти в рамках відповідної ВЕЗ (СЕЗ). У той же час бажання суттєво поширити коло напрямків і видів економічної діяльності, для яких застосовується спеціальний режим реалізації інвестиційних проектів, може привести до значного порушення умов вільної конкуренції між підприємствами з різних регіонів України. В більш віддаленій перспективі порушення умов вільної конкуренції призведе до подальшого поглиблення територіальної диференціації рівнів соціально-економічного розвитку регіонів України. Порушення порогових значень рівня територіальної диференціації розвитку регіонів може стати причиною значного зниження національної безпеки нашої держави.

Таким чином, сучасний інструментарій економічного механізму підвищення інвестиційної активності підприємств повинен забезпечувати об'єктивну оцінку інвестиційного та інноваційного рейтингів напрямків економічної діяльності. Аналіз цих рейтингів за умов врахування національних можливостей та загальносвітових тенденцій економічного розвитку дозволить об'єктивно здійснювати селективний підхід до формування пакетів пріоритетних напрямків інвестиційної діяльності для кожної ВЕЗ (СЕЗ), що ефективно розвиваються в Україні.

До кола СЕЗ, які найбільш динамічно формуються в Україні, відноситься і Спеціальний режим інвестиційної діяльності на території міста Харкова. Аналіз галузевої структури залучених інвестицій підприємствами — суб'єктами Спеціального режиму інвестиційної діяльності на території міста Харкова — свідчить, що станом на 1.03.2002 р. провідною галуззю була поліграфічна промисловість, де обсяги інвестицій за затвердженими інвестиційними проектами склали 22,4% від загальної суми залучених інвестицій. Друге місце посідають підприємства машинобудування та енергетика. Питома вага

інвестицій на цих підприємствах складає 15,1%. Третє та четверте місця займають підприємства харчової промисловості (12,25%) і зв'язку (10,8%), а п'яте було у підприємств фармацевтичної промисловості (7,7%).

Таким чином, галузева структура залучених інвестицій на підприємствах — суб'єктах Спеціального режиму інвестиційної діяльності на території міста Харкова — певною мірою відповідає інноваційній спрямованості структурної перебудови промислового комплексу регіону. В той же час, на нашу думку, не досить активно здійснюються позитивні зрушення в науковому секторі економіки цього одного з провідних наукових центрів України. Про це свідчить незначна питома вага (3,3%) залучених інвестицій у науковій сфері.

Зрозуміло, що специфіка такого напрямку інноваційної діяльності пов'язана з тим, що наперед однозначно неможливо визначити, чи буде взагалі отримано очікуваний результат наукового дослідження. Крім того, оцінити, які економічні вигоди принесє застосування отриманих принципово нових наукових знань у виробничій сфері в майбутньому (в середньо — та довгостроковому періодах часу) дуже проблематично. В разі випадків ця оцінка потребує проведення окремого дослідження, тому що традиційні моделі прогнозування на основі рядків динаміки в даному випадку використовувати недоцільно. Усе це в значній мірі стримує потенційних інвесторів індивідуально вкладати кошти в інвестиційні проекти, пов'язані з інноваційною науково-технічною діяльністю. Уповільнює ці процеси і фактична відсутність розвиненої системи формування венчурного капіталу на партнерських засадах для його спрямування в інноваційне оновлення, технологічну реструктуризацію підприємств промислового комплексу на основі використання досягнень наукових установ Харківського регіону й України, а також трансферту технологій нових поколінь з економічно розвинених країн.

У зв'язку з цим, на наш погляд, доцільно поширити досвід використання економічних важе-

лів державної підтримки інноваційної діяльності венчурного підприємництва. Вітчизняні та закордонні спеціалісти до кола найбільш використовуваних пільг в оподаткуванні інноваційної діяльності і венчурного підприємництва включають:

зменшення суми доходу, що оподатковується, на загальну суму витрат на НДДКР;

зниження ставки оподаткування прибутку венчурних та інноваційних підприємств;

надання інвестиційних податкових кредитів;

використання пільгових режимів амортизаційних відрахувань.

Поряд з наданням податкових пільг та запровадженням прискореної амортизації доцільно розвивати інституційні засади державної підтримки інноваційної та інвестиційної діяльності. Важливу роль можуть мати і такі важелі економічного механізму активізації інноваційної та інвестиційної діяльності, як державні гарантії повернення приватного капіталу, що вкладається у венчурний бізнес в інноваційній сфері; цільові субсидії та дотації підприємствам, що впроваджують новітні технології, розробляють принципово нові види товарів або послуг; пільгові кредитні лінії на придбання або лізинг обладнання, необхідного для забезпечення технологічного переозброєння промислових підприємств України.

РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ СПЕЦІАЛЬНОГО РЕЖИМУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ХАРКІВСЬКОМУ РЕГІОНІ

УДК 332.14:330.322 (477.54)

Клименко Н.Г.

Спеціальний режим інвестиційної діяльності (СПІД) на території Харкова, затверджений указом Президента України строком на 30 років, вступив в силу з січня 2000 року. Він створив одні з найбільш привабливих в Україні

умов для залучення іноземних інвестицій з метою забезпечення розвитку пріоритетних напрямків економічної діяльності шляхом встановлення багатьох податкових, митних та інших пільг і привілеій.

Пільги, передбачувальні спеціальним режимом інвестування, розповсюджуються на проекти, обсяг інвестицій яких перевищує 3 млн. дол. США у машинобудуванні, обробленні металу, приладобудуванні; 1 млн. дол. США — у виробництві нових технологій, нових виробництв води, електроенергії, природного газу, інших неметалевих мінеральних виробів; 700 тис. дол. США — у будівництві, обробленні відходів, хімічному виробництві, виробництві меблів, целюлозно-паперовій та поліграфічній промисловостях; 500 тис. дол. США — у легкій, переробній та медичній промисловостях.

Звільнення від пільг на прибуток, ПДВ, а також митні пільги діють у повному обсязі на протязі перших 3-х років реалізації проекту та в розмірі половинної ставки в останні 2 роки.

З початку 2002 року Радою з питань спеціального режиму інвестиційної діяльності на території міста Харкова (надалі — Рада) затверджено 52 інвестиційних проекти загальною кошторисною вартістю 173 825,43 тис. доларів США (у тому числі 59 427,5 тис. доларів США — іноземні інвестиції).

44 підприємствами укладені інвестиційні договори. Із них 37 підприємств реалізують інвестиційні договори загальною кошторисною вартістю 82 917,76 тис. дол. США. Підприємствами — суб'єктами спеціального режиму інвестиційної діяльності на території міста Харкова (надалі — СРІД) — залучено інвестицій на загальну суму в 24 874,87 тис. доларів США (у тому числі 9 055,39 тис. доларів США — іноземні інвестиції), із них з початку року (у січні) — 3 873,18 тис. доларів США (із них іноземних інвестицій — 1 529,8 тис. доларів США), що становить 15,6% від загальної суми залучених інвестицій та 328,7% до середньомісячного показника 2001 року.

Нижче наведена структура загальної суми залучених інвестицій за галузями промисловості:

поліграфічна	20,6% або 5 087,96 тис. дол. США;
машинобудування та енергетика	13,3% або 3 285,93 тис. дол. США;
харчова	12,2% або 3 012,13 тис. дол. США;
зв'язок	10,9% або 2 681,20 тис. дол. США;
парфумерна	8,9% або 2.429,90 тис. дол. США;
фармацевтична	8,7% або 2.130,60 тис. дол. США;
легка	7,8% або 1 919,8 тис. дол. США;
меблева	4,0% або 1 001,4 тис. дол. США;
наукова діяльність	3,6% або 889,00 тис. дол. США;
інші галузі	10,0% або 2 466,95 тис. дол. США.

Підприємствами — суб'єктами СРІД — освоєно інвестицій на загальну суму в 107 392,58 тис. грн., із них з початку року (у січні) — 17 252,20 тис. грн. (16,2% до загальної суми освоєних інвестицій).

Структура освоєних інвестицій :

обладнання	— 57,7% або 62 007,11 тис. грн.;
сировина	— 12,0% або 12 876,89 тис. грн.;
кошти	— 19,4% або 20 826,73 тис. грн.;
інші витрати	— 10,9% або 11 681,82 тис. грн.

За перші місяці 2002 р. підприємствами — суб'єктами СРІД — реалізовано продукції на загальну суму 336 052,82 тис. грн., із них з початку року (у січні) — 32 825,42 тис. грн. (9,8% від загального обсягу реалізованої продукції та 136,6% до середньомісячного показника 2001 року) [1].

У тому числі на експорт реалізовано 17,8% від загального об'єму продукції, або на 59 677,7 тис. грн., із них з початку року реалізовано продукції на експорт на 6 169,3 тис. грн. (18,8% від загального обсягу продукції, реалізованої з початку року) [1].

Підприємствами — суб'єктами СРІД — сплачено до бюджетів усіх рівнів податків та обов'язкових платежів на загальну суму в 21 762,09 тис. грн. [1].

Взагалі за перший квартал підприємства планують отримати 686,40 тис. грн. податкових пільг та довести їх загальну суму до 23 488,22 тис. грн., а також сплатити до бюджетів усіх рівнів 2 130,33 тис. грн. різних податків та обов'язкових платежів і довести їх загальну суму до 23 899,61 тис. грн.

У першому кварталі планується створити 64 робочих місця.

Відповідно до Розпорядження Президента України від 16 січня 2002 року за №10/2002-рп, з 31.01.2002 р. по 4.02.2002 р. була проведена перевірка додержання законодавства при здійсненні імпорتنих операцій суб'єктами економічної діяльності, на яких розповсюджується дія закону та підзаконних актів на території пріоритетного розвитку (ТПР).

Як і передбачалось планом перевірки, робочою групою зроблено аналіз імпорتنих операцій, здійснених суб'єктами ТПР, та організацій контролю за цільовим використанням сировини, матеріалів, обладнання, устаткування і комплектуючих до них, що ввозяться суб'єктами ТПР для потреб власного виробництва, пов'язаних з реалізацією інвестиційних проектів.

Загальним висновком перевірки констатується, що органом управління ТПР — Харківською інвестиційною Радою (РАДА) — спільно з її засновниками — Харківською облдержадміністрацією та виконавчим комітетом Харківської міської ради — розроблено достатню внутрішню базу організаційних актів, які дозволяють ефективно реалізувати норми пільгового інвестиційного законодавства в повному обсязі з додержанням прозорості та контрольованості процесу. Особливу увагу приділяється питанням організації контролю за цільовим використанням пільгового імпорту сировини, матеріалів та обладнання. Розроблено типову форму листа-запиту на проведення експертизи проектів.

Згідно з Постановою КМУ від 10.01.02 р. №9, а також процедурою затвердження проектів Радою, такими суб'єктами є: Галузеве

управління облдержадміністрації, Східна регіональна митниця (СРМ), виконавчий комітет Харківської міської ради та акредитована при Раді установа, яка готує комплексну експертизу бізнес-плану інвестиційного проекту.

Кожен інвестиційний проект проходить узгодження в територіальному відділенні Анти-монопольного комітету України в Харківській області, керівник якого бере участь у розгляді проектів.

Основним проблемним питанням, що стоїть зараз перед Харківською інвестиційною Радою, є робота з Державною податковою адміністрацією України щодо перегляду існуючого порядку обчислення прибутку, який отримано діючими підприємствами — суб'єктами СРІД — від реалізації інвестиційних проектів, оскільки існуючий порядок ущемляє право підприємств на отримання пільги на прибуток у повному обсязі.

Окрім того, бажано було б надати Харківській інвестиційній Раді повноваження затверджувати інвестиційні проекти підприємств, які мають заборгованість у сплаті податків, зборів (обов'язкових платежів), за умови повного їх погашення протягом терміну реалізації інвестиційного проекту.

Одним із важливих питань є забезпечення території пріоритетного розвитку методичними матеріалами щодо підготовки щомісячної та щоквартальної звітності про результати реалізації інвестиційних проектів в єдиному форматі.

Разом з Міністерством фінансів. Державною податковою адміністрацією, Державною митною службою удосконалити процедуру проведення місячного та квартального моніторингу за діяльністю спеціальних територій в частині термінів та обсягів відомостей, що подаються.

Підсумовуючи показники діяльності суб'єктів СРІД на території Харкова, можна зазначити, що іноземного інвестора приваблюють такі галузі, як харчова промисловість та пере-

роблення сільськогосподарських продуктів, целюлозно-паперова промисловість і видавнича справа, хімічна та нафтохімічна промисловість, машинобудування, а також фінансова діяльність, операції з нерухомістю і послуги юридичним особам, оптова та роздрібна торгівля тощо.

Харківщина відроджується. Відроджується як регіон, який традиційно був лідером економічного й духовного розвитку держави.

Те, що вчора здавалося неможливим, сьогодні стає реальністю. На даний час у регіоні забезпечено стійку позитивну динаміку в економічній, соціальній і духовній сферах.

Література: 1. Економічне та соціальне становище Харківської області за перший квартал 2002 року // Слобідський край. — 2002. — 25 квітня. 2. Регіональна комплексна програма соціально-економічного розвитку Харківської області до 2010 року. — Харків, 1999. — 152 с.

ЕВРОПЕЙСКИЙ ОПЫТ СОЗДАНИЯ СПЕЦИАЛЬНЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ЗОН В УСЛОВИЯХ ТРАНСФОРМАЦИИ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ СИСТЕМ

УДК 339.92

**Вацьковски К.С.,
Гордиенко Л.Ю.**

Происходящие в настоящее время и в Украине, и в Польше процессы как на общегосударственном, так и на межинституциональном и организационном уровнях можно отнести к трансформационным, т. е. таким, которым характерны совершающиеся системные преобразования в пространстве и во времени. Причем трансформационные процессы затрагивают все сферы общественных отношений, а именно: политическую, экономическую, социальную, культурную (духовную), идеологическую, экологическую, научную и т. п.

Поэтому для украинской нации, переживающей трансформационный период, в процессе которого осуществляется одновременно переход от жестких административно-командных рамок тоталитарного режима к демократическому обществу с открытой рыночной экономикой, избравшей одним из приоритетов евроатлантическую интеграцию, станет полезным опыт европейских стран, трансформирующих свою социально-экономическую систему соответственно европейским стандартам. К таким странам, в первую очередь, следует отнести Польшу, которая накопила определенный опыт осуществления системных преобразований в соответствии с европейскими стандартами, в том числе путем создания специальных экономических зон.

Следует отметить, что проблема создания в Польше сфер специальных экономических привилегий в виде свободных таможенных зон (СТЗ) и специальных экономических зон (СЭЗ) вызывает оживленные дискуссии экономистов, юристов, политиков и хозяйственников. В то же время эта дискуссия затрагивает не только практические вопросы, связанные с созданием СЭЗ, которые стали уже составной частью рыночной экономики Польши, но и перенеслась в сферу теории экономической мысли. Так, по мнению проф. Irena Fierla [1, с. 4], в контексте движения по пути европейского развития возникает необходимость корректирования направлений и структуры инвестиций, а также увеличения направления капитала в наиболее слабые или проблемные регионы. Подобные шаги характерны для стран, входящих в Европейский Союз. На территории даже экономически развитых стран, таких, например, как Великобритания, Италия и др., выделены проблемные зоны, где применяется механизм финансовых льгот, с помощью которого предполагается осуществить активизацию социально-экономического развития.

Интенсивный рост различий в уровне развития отдельных регионов на польском социально-экономическом пространстве вызывает необ-

ходимость применения механизма мотивирования предпринимательства финансовыми льготами в специально выделенных экономических зонах (СТЗ или СЭЗ). Главной целью вмешательства государства в рыночный механизм создания экономического пространства страны определена борьба с растущей безработицей. В этой ситуации при сохранении ведущей роли рыночной системы и исключении неэффективного централизованного планирования в рамках законодательно определенного вмешательства государства в Польше создаются условия для хозяйственных инициатив на уровне самоуправления и конкурентоспособной жизнедеятельности проблемных регионов.

СЭЗ начали создаваться в Польше с 1989 года с целью привлечения иностранного капитала и должны были функционировать на основе принципа экономического эксперимента. В основном выделяют три типа СЭЗ: торговые, производственные и по оказанию услуг. Польские СЭЗ относятся ко второму виду и создавались для решения таких задач, как:

стремление развить определенную производственную деятельность;

активизация хозяйственной деятельности слаборазвитых регионов;

противодействие росту безработицы;

возрождение, модернизация и повышение эффективности использования имеющегося производственного потенциала;

повышение конкурентоспособности экономики по отношению к международному рынку.

Эти цели достигаются за счет применения определенных мер экономической политики государства, в частности налоговых преференций, свободного движения капитала, кредитных преференций, субсидирования, упрощения административных процедур и других мер.

СЭЗ производственного вида в Польше приобретают форму промышленных зон/парков. Для государственных органов критерием выдачи разрешения на производство в СЭЗ чаще всего является само желание "прихода"

инвестора, величина декларированной инвестиции, а также число трудоустроенных. Следует отметить, что в отличие от западноевропейских, ни одна из польских СЭЗ не относится к специализированной промышленной зоне.

Соответственно законодательству период функционирования СЭЗ в Польше определен 20 годами, а технологических парков — 12 лет. В функционирующих и создаваемых СЭЗ будут применяться подходы Европейского Союза, в частности, предполагающие предоставление государством грантов инвесторам, приходящим в проблемные регионы.

Европейский союз сформулировал Польше условия создания и функционирования СЭЗ, которые внесли серьезные изменения по размещению и функционированию в них хозяйственных объектов. В частности, в Польше до приведения национальных стандартов к европейскому уровню имели место:

предоставление предприятиям в СЭЗ помощи, связанной с их текущим функционированием (так называемая помощь операционная), а не с затратами на приобретение основных средств, в частности, земли, зданий, машин, оборудования, тогда, как только этот вид региональной помощи допускается союзным правом ЕС;

непрозрачность предоставляемой помощи инвестором в СЭЗ связана с отсутствием точно определенных лимитов уровня помощи, выделяемой предпринимателям соответственно так называемым картам региональной помощи;

отсутствие правил, ограничивающих помощь для предприятий из так называемых "чувствительных" отраслей (стальной, угольной, металлургической, автомобилестроительной), что в польских условиях приводит к особому предпочтению автомобильной промышленности;

отсутствие принципов аккумулирования помощи;

возможность предоставления экспортной помощи, что соответственно праву ЕС запрещено.

Приведение условий создания и функционирования СЭЗ соответственно стандартам ЕС

было закреплено законодательно, в результате чего помощь, предоставляемая предпринимателям СЭЗ, переносит свой акцент на региональный характер и может быть выделена с целью привлечения новых инвестиций или же создания новых рабочих мест, связанных с полученной инвестицией. Получение разрешения на осуществление определенной деятельности теперь ведет к получению освобождения от налога на доход, но величина этого освобождения равняется полученной помощи из общественных средств. В случае использования иных форм поддержки (например освобождения от местных налогов и сборов или же кредитных преференций) величина помощи является аккумулированной. Максимальная величина региональной помощи для фирм может быть от 30 до 50 процентов понесенных ею инвестиционных затрат. Для малых и средних предприятий допускаемые лимиты могут быть увеличены на 15%.

В настоящее время в среднем для СЭЗ Польши характерны следующие размеры финансовых льгот для инвесторов:

там, где средний уровень развития меньше 60% среднего показателя ЕС, государство может профинансировать до 50% инвестиций (65% для малых и средних предприятий);

там же, где средний уровень составляет от 60 до 75% — 40%, государство может профинансировать инвестиции (55% для малых и средних предприятий).

Изменения в предоставлении привилегий потенциальным инвесторам в СЭЗ произошли не только в чисто финансовой сфере. Обеспечение предпринимателям возможности выбора соответствующих инвестиционных территорий влияет также на стоимость инвестиций и дальнейшее их функционирование. Поэтому на государственном уровне также утверждаются границы отдельных СЭЗ, являющиеся наиболее изменяемым элементом экономического пространства страны.

Процесс изменений в экономических привилегиях предприятий, находящихся в СЭЗ

Польши, еще не закончился. Если экономическая ситуация позволит, Польша намеревается предоставлять гранты для инвесторов, начинающих свою деятельность на территории страны. Для этого правительством приняты законодательные акты, которые соответствуют стандартам ЕС. Впервые государство будет предоставлять гранты размером до 25% от величины инвестиций. Эти же принципы будут касаться инвестиций и за границами СЭЗ. Предпочтение будет предоставляться инвестициям, превышающим квоту в 10 млн. евро, дающим не менее 20 новых рабочих мест, а также в сфере высоких технологий. За создание одного рабочего места можно будет получить 3,5 тыс. евро, а за переподготовку и адаптацию работника к новому рабочему месту — свыше 1 тыс. евро. Подобная практика характерна экономической политике ЕС.

Таким образом, специальные экономические зоны остаются наиболее изменяющимся и спорным элементом экономического пространства Польши. В то же время детерминация локальных точек, поддерживаемых также крупными заграничными инвесторами, ищущих интересных, экономически обоснованных локализаций в глобализирующемся мире, ведет к слову устаревших схем в законодательстве как со стороны государственной администрации, так и ЕС.

Постепенная трансформация преференций для предприятий в польских СЭЗ к стандартам ЕС позволит, по мнению экспертов, создавать их на неограниченный срок и в любом количестве, ограничиваясь только принципами экономической политики государства.

Итак, правомерно сделать вывод, что специальные экономические зоны являются важным фактором формирования инновационности тех предприятий, которые расположены на их территории. Кроме того, данный фактор становится важной составляющей, формирующей конкурентоспособность отдельных регионов как элементов экономической системы государства, что даст возможность разви-

ваться соответственно аналогичным тенденциям развития государств ЕС.

Литература: Fierla I. Narastanie przestrzennych dysproporcji rozwojowych w Polsce //Przedsiębiorstwo w regionalnym środowisku innowacyjnym XXI wieku. PTE, Warszawa, 2000.

ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ТЕХНОПАРКІВ

УДК 382.14

*Мельникова К.І.,
Бубенко С.П.*

В умовах гострої боротьби за світові ринки українським підприємствам потрібно освоювати нові види високотехнологічної продукції, яка буде мати високий рівень конкурентоспроможності на міжнародних ринках. У зв'язку з відсутністю у підприємств вільних обігових коштів, актуальним є впровадження організаційно-економічних засад, які б давали змогу виробникам отримувати інвестиції та займатися інноваційною діяльністю для підвищення свого потенціалу.

Однією з структур спеціального режиму господарювання є технопарк, діяльність якого регламентується Законом України "Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків "Напівпровідникові технології і матеріали, оптоелектроніка та сенсорна техніка", "Інститут електрозварювання імені Є.О. Патона", "Інститут монокристалів" [1]. Згідно з цим законом, технологічним паркам, учасникам, дочірнім та спільним підприємствам технопарків для виконання проєктів надається ряд пільг, в результаті чого виконавці проєктів у порівнянні з іншими науковими структурами мають такі переваги:

отримання на спеціальні рахунки сум податків з прибутку та податку на додану вартість (ПДВ), які можна спрямувати на розвиток власних науково-технологічних, дослідно-експерименталь-

них баз для випуску більш конкурентоспроможної продукції та збільшення обсягу експорту;

економію грошових коштів при ввозі на митну територію України сировини та матеріалів, обладнання від інвесторів;

отримання більш сприятливих умов за розрахунками за експортно-імпортними операціями, що дає змогу розширити число іноземних партнерів;

економію валютної виручки;

сприятливі умови для залучення іноземних інвесторів та зацікавленості їх у збуті української продукції на зовнішньому ринку;

розширення виробничих потужностей, створення робочих місць;

підвищення конкурентоспроможності продукції і, як наслідок, збільшення обсягів експорту.

Для країни в цілому функціонування технологічних парків дає змогу зміцнювати науковий потенціал, створювати нові робочі місця, збільшувати обсяги виробництва, отримувати додаткові надходження у вигляді відрахувань на соціальні заходи. Після закінчення пільгового режиму оподаткування (не більше п'яти років для кожного проєкту) підприємство отримує якісно новий рівень продукції та виробництва, а країна — всі належні платежі до бюджету.

Для отримання підприємством указаних пільг необхідно виконання наступних умов:

підприємство має бути учасником, дочірнім або спільним підприємством технологічного парку;

напрямок діяльності підприємства за інноваційним або інвестиційним проєктом повинен відповідати пріоритетним напрямкам діяльності технопарку, до якого підприємство належить;

інвестиційний або інноваційний проєкт повинен бути зареєстрованим у встановленому порядку згідно з Положенням про порядок розгляду та реєстрації інвестиційних і інноваційних проєктів [2];

бухгалтерський та податковий облік за проєктом повинні вестися окремо за кожним проєктом.

Реєстрація проектів проходить у два етапи. *Перший етап* — подання до дирекції технопарку листа з обґрунтуванням необхідності виконання проекту, бізнес-плану проекту, списку сировини, матеріалів, обладнання та устаткування, які планується імпортувати, при наявності позитивного рішення Науково-технічної ради технопарку; *другий* — подання проекту для затвердження на Міжвідомчій раді з координації діяльності щодо організації та функціонування технопарків і інноваційних структур інших типів, яка має видати виконавцю проекту реєстраційне свідоцтво. Для робіт за проектом виконавець має відкрити спеціальний рахунок в установах банку для зарахування сум податків.

Ефективність роботи підприємства в рамках технопарку у порівнянні зі звичайною роботою по реалізації продукції на національному та світових ринках доводять наступні розрахунки.

Чистий прибуток підприємства після сплати ПДВ, податку на прибуток та інших податків і зборів, що входять до складу валових витрат підприємства (ЧП), за повний цикл виготовлення та продажу продукції в одному податковому періоді складає:

$$\text{ЧП} = (V - C) - (V - C) \times \Pi - (З - K), \quad (1)$$

де V — виручка від продажу продукції (валовий дохід);

C — собівартість проданої продукції (валові витрати);

Π — ставка податку на прибуток (зараз 30%);

K — податковий кредит, який дорівнює сумі ПДВ, сплачений у зв'язку з придбанням товарів (робіт, послуг);

$З$ — податкові зобов'язання.

Якщо для порівняння взяти продаж товарів за сталою ціною та зі сталими витратами, то у випадку продажу продукції на Україні (ЧП_у) формула 1 приймає вигляд:

$$\text{ЧП}_y = (V - C) - (0,833 V - C) \times 0,3 - (0,167 V - K) = 0,583 V - 0,7 C + K, \quad (2)$$

де 0,833 V — виручка від реалізації за мінусом ПДВ;

0,167 V — сума ПДВ.

При продажу товарів на експорт ПДВ рахується за нульовою ставкою, внаслідок чого кошти у розпорядженні підприємства (ЧП_е) складатимуть:

$$\begin{aligned} \text{ЧП}_e &= (V - C) - (V - C) \times 0,3 - (0 - K) = \\ &= 0,7 V - 0,7 C + K. \end{aligned} \quad (3)$$

При експорті товарів, що виробляються в рамках технопарку, підприємство втратить не 30% від прибутку, а лише 15% (сума перерахування коштів на рахунок технопарку). Це означає, що кошти у розпорядження підприємства (ЧП_т) складатимуть:

$$\begin{aligned} \text{ЧП}_t &= (V - C) - (V - C) \times 0,15 - (0 - K) = \\ &= 0,85 V - 0,85 C + K. \end{aligned} \quad (4)$$

Кінцеві результати мають наступний вигляд:

$$\text{ЧП}_y = 0,583 C + 0,583 \text{Пр}; \quad (5)$$

$$\text{ЧП}_e = 0,7 C + 0,7 \text{Пр}; \quad (6)$$

$$\text{ЧП}_t = 0,7 C + 0,85 \text{Пр}, \quad (7)$$

де Пр — прибуток підприємства ($\text{Пр} = V - C$).

Таким чином, на розмір коштів, що залишаються у розпорядженні підприємства від продажу продукції на національному, світовому ринках або в режимі технопарку впливають лише розміри податку на прибуток та ПДВ. Сума інших податкових зборів (обов'язкових платежів) є незмінною величиною і на співвідношення чистих прибутків не впливає. Як бачимо, очевидним є розмір економії коштів при продажу продукції на експорт (економія ПДВ) та, особливо, при експорті в рамках технопарків (економія ПДВ та податку на прибуток).

Обов'язковою умовою для подання проектів до технопарку є наявність проектної про-

Економічні механізми стимулювання інвестиційних процесів в Україні

52

позиції або бізнес-плану, в якому повинні бути висвітлені:

відповідність пріоритетного напрямку проекту одному з затверджених пріоритетних напрямків діяльності технопарку;

досягнуті результати за науково-технічним напрямком: теорія, прилад, методики, основні публікації, винаходи, тощо;

оцінка характеристик інноваційного продукту у порівнянні з аналогами, його значення для народного господарства країни;

охоронні документи (патенти, авторські свідоцтва) за проектом з вказівкою назви і номера охоронного документа, дати пріоритету, авторів і патентовласників, терміну чинності охоронного документа;

соціальна ефективність проекту: створення нових робочих місць, випуск нових видів продукції та послуг, підвищення якості продукції або продуктивності праці, економія ресурсів, покращення умов праці або стану навколишнього середовища, розширення експортних можливостей, заміщення імпортової продукції;

бюджетна ефективність проекту: всі збори й відрахування, що будуть отримані бюджетом і позабюджетними фондами за 5 років дії проекту та років після закінчення терміну особливого режиму діяльності;

сума податкових пільг та відрахувань в централізований фонд технопарку.

Таким чином, для технопарків важливе значення має насамперед розвиток стратегічних напрямків науки; створення нових матеріалів, технологій, інноваційних продуктів, що сприятимуть підвищенню конкурентоспроможності продукції, розширенню експортного потенціалу українських підприємств, соціальній та бюджетній ефективності проектів; збільшення інвестицій в українські підприємства.

В Україні зараз приймаються заходи щодо вдосконалення законодавства стосовно залучення іноземних інвестицій та розвитку пріоритетних напрямків науки та техніки. Однак підприємства не можуть розпочати роботу за

проектами у повному обсязі, бо невирішеними залишаються окремі питання ведення бухгалтерського та податкового обліків при виконанні проектів. Зокрема, неурегульований порядок розрахунку основних витрат (сировини, заробітної плати робітників), розподілу накладних витрат між інноваційною та звичайною діяльністю, амортизаційних відрахувань та ін. Неповністю з'ясовані порядок укладання контрактів та схема митного оформлення товарів; складнощі викликає необхідність визначення постачальників сировини, її точного найменування та опису; невизначеним є порядок використання коштів на наукову діяльність зі спеціальних рахунків підприємства. Таким чином, законодавство в галузі діяльності технопарків потребує подальшого вдосконалення

Проблеми, пов'язані з діяльністю за інноваційними та інвестиційними проектами, суб'єкти підприємницької діяльності мають вирішувати шляхом запитів до відповідних органів законодавчої та виконавчої влади, які, в свою чергу, повинні створювати умови для розвитку науки та виробництва конкурентоспроможної продукції.

Наступним кроком законодавчого процесу повинно стати вирішення питань оподаткування бюджетних установ, значну частину яких становлять науково-дослідні організації, які займаються інноваційною діяльністю. Нарешті, створення сприятливих умов оподаткування потребують усі українські підприємства-експортери та підприємства, що займаються інноваційною діяльністю. Це дозволить стати підприємствам більш привабливими для інвесторів, що, в свою чергу, створить умови для розвитку науково-дослідної роботи, підвищення конкурентоздатності продукції і, як наслідок, покращення перспектив експортної діяльності.

Література: 1. Закон України "Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків "Напівпровідникові технології і матеріали, оптоелектроніка та сенсорна техніка", "Інститут електрозварювання імені Є.О. Патона", "Інститут монокристалів" №991 — XIV від 16.07.1999 р. 2. Постанова Кабінету Міністрів №2311 від 17.12.1999 р.

**ФАКТОРЫ,
ВЛИЯЮЩИЕ НА УЛУЧШЕНИЕ
ИНВЕСТИЦИОННОГО КЛИМАТА**

УДК 65.26

**Оспищев В.И.,
Пруненко Д.А.,
Лукьянченкова В.Е.,
Зорина В.Н.**

Ускорение выхода из экономического кризиса, а также улучшение работы строительного комплекса неразрывно связаны с активизацией инвестиционной деятельности в стране. С этой целью Кабинет Министров Украины принял Постановление от 16.02.98 г. №182 "О стимулировании инвестиционной деятельности". Согласно этому документу, финансирование производства осуществляется за счет внутренних и внешних источников. К внутренним источникам относятся собственные средства предприятия (прибыль и амортизационные отчисления), сбережения населения, бюджетные ассигнования (из государственного и местного бюджетов), а также долгосрочные кредиты и займы (государственные и коммерческие). Внешними источниками являются прямые иностранные инвестиции, а также иностранные кредиты и ссуды (в том числе под гарантии государства).

Следует особо остановиться на проблеме репатриации капиталов, нелегально вывезенных за границу. Сумма их оценивается весьма приблизительно — от 30 до 60 млрд. долл. [1, с. 86 – 87]. Если в Украине будет обеспечен благоприятный инвестиционный климат, то значительная часть вывезенных капиталов вернется на родину (хотя бы под видом иностранных инвестиций) и станет важным фактором структурной перестройки экономики.

Причины неудовлетворительного притока прямых иностранных инвестиций в Украину таковы:

- 1) низкий международный рейтинг Украины;
- 2) препятствия на пути либерального инвестиционного законодательства. Например,

в соответствии с указанным декретом, иностранная инвестиция должна быть "квалифицированной", то есть составлять не менее 20% уставного фонда и одновременно не меньше суммы, эквивалентной размеру взноса от 50 тыс. до 1 млн. долл., в зависимости от того, в каких видах осуществляется инвестирование.

Согласно рекомендациям иностранных экспертов, для притока прямых иностранных инвестиций в Украину необходимо:

- обеспечить право собственности на землю, равноправное участие иностранцев в приватизации;

- развернуть работу Агентства по содействию инвестициям (формально создано в 1995 г.), ввести должность уполномоченного по ПИИ;

- обеспечить правовые гарантии, особенно при налогообложении, уменьшение сборов.

Проведенный кафедрой экономики Харьковского государственного технического университета строительства и архитектуры экспертный анализ показывает, что, наряду с названными факторами, на приток иностранных инвестиций в Украину влияют и другие факторы. Среди них в первую очередь следует назвать уровень инфляции.

До 1996 г. в Украине уровень инфляции заметно превышал 40% в год. А ведь страны с переходной экономикой лишь тогда могут преодолеть угрозу открытой инфляции, когда ее уровень держится ниже 40%. При этом, как показывает практика, приток прямых иностранных инвестиций растет [2, с. 239].

Успешному формированию инвестиционного климата в Украине препятствуют различные административные и таможенные барьеры. Например, для регистрации по закону требуется всего 20 дней, на практике же процедура тянется до 9 месяцев. Директора бывших государственных предприятий, преобразованных в акционерные общества, часто отрицательно относятся к иностранному участию в производстве. К числу административных препятствий можно отнести также сложную процедуру получения визы и оформления документов на

Економічні механізми стимулювання інвестиційних процесів в Україні

54

границе при въезде в Украину, (к слову, сбор за визу составляет 150 долл. и выше, тогда как, скажем, в Турции — 10 долл.).

Далее. Оказывают влияние на получение прямых иностранных инвестиций экономическая политика и конъюнктура рынка. Под экономической политикой понимается проводимая государством генеральная линия действий, система мер в области управления экономикой для придания определенной направленности экономическим процессам в соответствии с целями, задачами, интересами страны; составными частями экономической политики являются структурная, инвестиционная, финансово-кредитная, социальная, внешнеэкономическая, научно-техническая, налоговая, бюджетная политика. Под конъюнктурой понимается состояние экономики и уровень экономической активности, характеризующиеся движением цен, процентных ставок, валютного курса, заработной платы, дивидендов, а также динамикой производства и потребления.

Определяет приток ПИИ также наличие цивилизованного законодательства, регулирующего общественно-экономические отношения. На практике у нас законы слишком часто

меняются и имеют обратную силу; нашим предпринимателям и иностранцам не предоставляется право собственности на землю, запрещено продавать территорию предприятий, иностранные инвесторы не могут участвовать в приватизации (преимущественные права коллективов предприятий не дают возможности иностранцам иметь контрольный пакет акций, иностранцев часто не допускают к участию в аукционах).

Важным фактором привлекательности для прямых иностранных инвестиций является образование "рынка продавца", где величина спроса на товар превышает величину предложения.

Степень влияния каждого фактора на инвестиционный процесс показали в своих анкетах 10 дипломированных специалистов в области капитального строительства, практический опыт каждого из которых превышает 15 лет. Все перечисленные факторы ранжировались экспертами в порядке убывания (таблица). Было отмечено, что на результативный признак отдельных факторов существенно влияет коэффициент конкордации, который характеризует степень согласованности мнений специалистов [3].

Таблица

Исходные данные для расчета коэффициента конкордации

Факторы	Нормальное ранжирование в соответствии с оценкой каждого специалиста										Сумма рангов по i-му фактору $\sum_{j=1}^m X_{ij}$	$\sum_{j=1}^m X_{ij} - \frac{150}{5}$	$(\sum_{j=1}^m X_{ij} - \frac{150}{5})^2$
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10			
Уровень инфляции	1	2,5	1,5	2	1	1	1	2	1,5	1	14,5	-15,5	240,25
Административные и таможенные барьеры	5	4	5	5	3	4,5	5	4,5	4	4,5	44,5	14,5	210,25
Законодательство	4	5	3	1	5	4,5	4	4,5	5	4,5	40,5	10,5	110,25
Экономическая политика и конъюнктура	2,5	1	1,5	3	2	3	2,5	1	1,5	2	20,0	-10	100
Проникновение на большой внутренний "рынок продавца"	2,5	2,5	4	4	4	2	2,5	3	3	3	30,5	0,5	0,25
Итого	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	150	X	661

Полученный коэффициент конкордации, равный 0,688, подтверждает высокую степень согласованности мнений опрошенных специалистов о влиянии отдельных факторов на ПИИ. Значимость коэффициента конкордации оценивается по критерию:

$$X^2 = \frac{\Delta}{\frac{1}{12} mn (n + 1) - \frac{1}{n - 1} \sum_{j=1}^m T_j} \quad (1)$$

При $\Delta = 661$ расчетное значение критерия равно 27,5, что превышает соответствующее табличное значение 23,21 для уровня существенности 0,01 и числа степеней свободы $m = 10$. Следовательно, с доверительной вероятностью 99% можно утверждать, что мнения специалистов согласуются отнюдь не случайно [3, с. 370].

Анализ, проведенный с помощью экспертных оценок, позволил получить новую достоверную информацию, которая имеет общественную значимость, — выявить факторы, влияющие на улучшение инвестиционного климата.

Из таблицы видно, что наибольшее влияние на ПИИ оказывает фактор, имеющий наименьшую сумму рангов (гр. 12). Поэтому первое место занимает уровень инфляции (сумма рангов равна 14,5).

Второй по силе влияния фактор — экономическая политика и конъюнктура (сумма рангов равна 20).

На третьем месте — проникновение инвестора на больший внутренний "рынок продавца" (сумма рангов равна 30,5), им соответственно присвоен средний ранг 3.

На четвертом месте, по мнению экспертов, оказался фактор законодательства (сумма рангов равна 40,5).

На пятое место эксперты поставили наличие административных и таможенных барьеров (сумма рангов равна 44,5).

С учетом этих факторов можно определить ближнюю и дальнюю перспективу поступления

прямых иностранных инвестиций в Украину. Как показывает анализ, в национальной экономике уже есть обнадеживающие тенденции, наблюдаются благоприятные предпосылки для притока иностранных инвестиций. Это позволит ускорить ее структурную перестройку, создать эффективное рыночное хозяйство, войти в число высокоразвитых стран.

Литература: 1. Волынский Г. Проблемы переходной экономики Украины. — Харьков: ХИУ, 2001. — С. 86 — 87. 2. Рывок в рыночную экономику. Реформы в Украине. — К.: Феникс, 1997. — С. 239. 3. Общая теория статистики. /Под ред. А. Боярского, Г. Громько. — М.: Изд. Моск. университета, 1985. — С. 370. 4. Поживилова Н., Яковлева Г. Статистика материально-технического обеспечения. — Изд. 3. — К.: Вища школа, 1989. — С. 109 — 115.

СПЕЦИАЛЬНЫЕ РЕЖИМЫ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И САНАЦИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ

УДК 338.24

Соколенко В.А.

В условиях Украины многие предприятия находятся в кризисном положении, которое можно охарактеризовать как весьма близкое к финансовой несостоятельности или банкротству. Поэтому проблемы оздоровления или санации предприятий в целях предупреждения банкротства или для выхода из процедур несостоятельности в настоящее время весьма актуальны.

Одним из вопросов, которые решает санация предприятия как система мероприятий, или, если говорить более конкретно, одна из составляющих этой системы — финансовая санация, является вопрос привлечения дополнительных инвестиций, и в первую очередь — иностранных.

К сожалению, в условиях всеобщей глобализации мировой экономики Украина, как вообще-то и остальные страны бывшего СССР,

из-за низкой эффективности предприятий проигрывает другим странам в вопросах конкурентоспособности своей продукции, рассчитанной по критерию *выручка/издержки* [1].

В этих условиях, пожалуй, одной из немногих реальных возможностей привлечения инвестиций в экономику нашей страны, в том числе для целей санации, является использование специальных режимов инвестиционной деятельности, возможность создания которых предусмотрена законодательством Украины на различных территориях приоритетного развития в рамках широкой гаммы специальных режимов: от специальных экономических зон до специальных режимов инвестиционной и инновационной деятельности (технологических парков).

Вместе с тем в последнее время, несмотря на наличие в законодательстве Украины о специальных режимах инвестиционной деятельности значительного числа льгот в области налогообложения, исходя из данных статистики, инвестиционная активность зарубежных компаний значительно уменьшается.

Одной из причин такого положения дел, по мнению автора, является недостаточное внимание, уделяемое менеджментом вопросам необходимости формирования инвестиционной привлекательности предприятий.

Необходимо отметить, что в 90-х годах прошлого столетия в странах постсоциализма (в процессе подготовки крупных предприятий к приватизации) возникла серьезная проблема, связанная с тем, что обширная социальная сфера, множество непрофильных и вспомогательных производств приводили к росту стоимости предприятия, увеличивали количество проблем по его реформированию, требовали огромных вложений для рыночной перестройки хозяйства.

Альтернативой созданию новых хозяйственных обществ, выведенных из состава крупных предприятий, могла быть передача целостных имущественных комплексов на баланс иных организаций, а также продажа этих комплексов.

Однако инвесторов интересовали только производственные подразделения предприятия. Значительные долги, а также непроизводственная и социальная сфера, не прибавляли инвестиционной привлекательности производственным гигантам социалистической плановой экономики.

Оставалась неясной перспектива для ряда крупных предприятий в отношении возможности удержать их в государственной собственности для сохранения профиля производства и рабочих мест, а также в целях прямолинейно понимаемой чиновниками государственной (экономической) безопасности [2].

Так, в 1999 году было принято решение о передаче Фондом госимущества Украины (ФГИУ) Национальному агентству по управлению государственными корпоративными правами государственных пакетов акций почти 3 496 предприятий. Всего в 1999 году по данным ФГИУ в корпоративном управлении государства числились акции 6 522 субъектов хозяйственной деятельности.

Министерские чиновники и их коллеги из местных администраций на местах немедленно выразили готовность заняться управлением государственных пакетов акций (в начале 1999 года заявок на управление корпоративными правами государства от центральных и местных властей поступило соответственно 1 724 и 1 580, причем обращает на себя внимание согласованность действий — только на управление акциями 541 предприятия поступило по две заявки, хотя для отбора требуется минимум три заявки). Частный бизнес относился с осторожностью к подобным вариантам, прежде всего, из-за своей слабой информированности, а также полной неспособности бороться с чиновниками.

Дальнейшая практика показала, что альтернативы приватизации — нет, а управление пакетами акций государственных предприятий в условиях нестабильной экономики — неэффективно.

Традиционным подходом в этих условиях являлось выделение основного производственного подразделения, а также формирование на основе остальных вспомогательных и непрофильных подразделений отдельных предприятий.

ФГИУ обычно старался создавать на базе убыточного государственного предприятия, относительно которого принято решение о приватизации, "новое, свободное от долгов юридическое лицо", стараясь "перевести в эту структуру нужные активы, инфраструктуру и работников, для того чтобы эта структура была жизнеспособной".

Решение это оформлялось приказом ФГИУ. Признавая затем основное предприятие банкротом, можно было поставить кредиторов перед фактом, что часть активов предприятия выведена из процедуры несостоятельности и им недоступна. Если же игнорировать мнение кредиторов было невозможно, ФГИУ после создания новых эффективных производств, выведенных из состава прежнего предприятия, вынужден был согласовывать с этими кредиторами разделительный баланс, соглашаясь на частичный перевод долга основного предприятия на предприятие вновь образованное.

Такая ситуация возникла, например, при реорганизации Херсонского судостроительного завода в 1998 году, когда из него было выделено пять предприятий (судостроительное, докостроительное, кабельного оборудования, сельскохозяйственное и предприятие по производству товаров народного потребления) для их дальнейшей приватизации. С кредиторами пришлось длительное время согласовывать, на какие из этих предприятий переходят обязательства прежнего завода.

Именно тогда и была предложена схема санации бывших государственных предприятий, которая, собственно, и должна была подготовить к приватизации все государственные производственные активы.

Поэтому на тот период под санацией и, в частности, под реструктуризацией понимали такое освобождение предприятий от неприбыльных и неэффективных подразделений,

которое позволяло повысить его инвестиционную и приватизационную привлекательность.

Освобожденное от неэффективных подразделений и структур основное производство имело шанс выжить и развиваться, остальные же подразделения и структуры оставляли на произвол рыночной стихии. Однако не факт, что созданные на их основе фирмы и компаний обязательно разрушались.

Было достаточно примеров, когда эти брошенные и обреченные хозяйственные структуры выжили и даже процветали. Так, на ОАО "Донецкий металлургический завод" основной экономической целью реструктуризации было выделение центров роста и отделение их от тех подразделений, которые не имеют градиента роста.

Речь не шла о ликвидации — такие подразделения могли еще много лет вполне успешно функционировать, но они не должны были мешать развитию наиболее перспективного направления деятельности предприятия, перекладывая на него свои издержки и непроизводственные затраты.

Очевидно, что для отождествления этих целевых санаций и реструктуризации предприятий с теми процедурами, которые обычно реализуются в условиях развитой рыночной экономики, нет особых оснований.

Хотя проводимая под контролем ФГИУ санация и реструктуризация являлись в действительности лишь первым этапом реальной глубокой реструктуризации западного образца, которая предусматривала не столько выделение наиболее эффективного звена, сколько проведение основательного реформирования внутренней структуры и функций предприятия.

Часто для проведения санации приглашали иностранных экспертов и консультантов, если оплата их труда осуществлялась по программам иностранной технической помощи.

Для примера возникающих коллизий рассмотрим ситуации в металлургической промышленности Украины [2].

Директорам металлургических предприятий Украины до последнего времени было

выгоднее работать на трейдеров, нежели выводить производство из кризиса — к такому выводу приходили даже не аналитики и чиновники, а общественность, которая была знакома с особенностями работы отрасли.

Украинский металл представлял собой полуфабрикат, который мог быть использован для изготовления качественного металла металлургами иностранных государств.

Кстати, прямыми конкурентами металлургов на западных и восточных зарубежных рынках стали украинские фирмы — сборщики металлолома (объемы их поставок выросли более чем на одну пятую объемов готовой металлургической продукции). Поэтому металлурги попытались поставить заслон в виде административных мер для вывоза металлолома, используя свои возможности давления на законодателей и правительство. Кроме того, металлургическая отрасль постоянно увеличивала потребление электроэнергии и газа, причем не только в абсолютных, но и в относительных показателях. То есть затраты ресурсов на производство тонны металла у многих заводов растут.

Однако обсуждаемые негативные тенденции сразу исчезают, если директор и его окружение рассчитывает приобрести завод или если инвестор, купивший завод, заставляет его менеджмент работать корректно. Так, например, Донецкий металлургический завод договорился с "MetalsRussia" о создании совместного предприятия. Инвестор "MetalsRussia" вложил \$55 млн. в закупку оборудования у компании "Danieli" и реконструкцию электроплавильного комплекса. Уровень затрат на одну тонну значительно снизился благодаря оборудованию, которое являлось наиболее современным в Европе. На этом оборудовании предусматривается производство продукции для двух компаний, принадлежащих "MetalsRussia" в Великобритании и США.

Отметим в качестве иллюстрации, что открытое акционерное общество "Донецкий металлургический завод" провело первую реструктуризацию в 1997 году. На этом этапе

были выделены 14 самостоятельных предприятий, из которых одно строительное (ДМЗ-строй), 6 на базе цехов основного производства (ЗАО "Металзюкрейнстил", ТОВ "Калтоп", "Трубсталь", "Феррит", "Сталь" и "РМУ-ДМЗ"), а остальные — бывшие объекты социально-коммунальной сферы.

Особых изменений в менеджменте, снижения издержек и себестоимости практически не было предусмотрено. В новом варианте реструктуризации были удачно выделены предприятия на базе цеха тонкостенных труб и материалов и кислородного цеха, которые, как и предприятие "Калтоп" (отделение по производству экзотермических и шлаковых смесей), оказались для основного предприятия не только не обузой, но даже товарным кредитором. При этом полный контроль принадлежал основному предприятию.

Таким образом, предприватизационную санацию предприятий следует рассматривать как существенный фактор повышения привлекательности объектов инвестирования.

Литература: 1. Паршев А.П. Почему Россия не Америка. — М.: Крымский мост. — 1999. — 412 с. 2. Управление не заменит приватизацию. //Украинская инвестиционная газета. — 2 февр. 1999 г. — №4 (174). — С. 11 3. Ведмидь Я. Выход есть. //Украинская инвестиционная газета. — 22 июня 1999 г. — №24 (194). — С. 1.

СТИМУЛИРОВАНИЕ ИНВЕСТИЦИЙ В РАМКАХ СПЕЦИАЛЬНЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ЗОН И СПЕЦИАЛЬНЫХ РЕЖИМОВ

УДК 658.1

**Карабедянц Л.В.,
Еськов А.Л.**

В современных условиях жесткой конкуренции на мировых рынках выживают только сильнейшие — предприятия, способные создать и реализовать конкурентоспособную продукцию.

Качество и конкурентоспособность производимой в настоящее время продукции (услуг) являются главными критериями организации и совершенствования производства, эффективности систем управления каждого товаропроизводителя и в целом определяют успех деятельности и конкурентоспособность предприятия, города, региона и страны. *Особо актуальной проблема конкурентоспособности является для предприятий машиностроительного комплекса Украины.*

Мировые тенденции развития научно-технической революции и, соответственно, сокращения жизненного цикла машин, оборудования, приборов, высокотехнологичных потребительских товаров свидетельствуют, что решающим преимуществом в области международной торговли становится способность обеспечить и удержать "технологический отрыв" от конкурентов, то есть постоянно создавать и осваивать все новые и новые технологии и продукты на базе масштабного потока инноваций.

Среди форм международного экономического сотрудничества, которые ныне широко используются для развития отдельных регионов стран, видное место занимают свободные экономические зоны (СЭЗ). В мировой практике они создаются с какими-то определенными целями, к которым, как правило, относятся: активизация внешнеторговой деятельности, увеличение объемов экспорта, создание дополнительных рабочих мест, стимулирование промышленного производства, привлечение в страну иностранных инвестиций, подъем депрессивных территорий, выравнивание межрегиональных различий. Способы достижения этих целей чаще всего одинаковы — это налоговые и таможенные льготы, различные преференции.

В соответствии с Киотской конвенцией 1973 года под свободной зоной понимается часть территории страны, на которой товары рассматриваются как объекты, находящиеся за пределами национальной таможенной территории (принцип "таможенной экстерриториальности") и поэтому не подвергаются обычному таможенному контролю и налогообложению.

Наибольшее число СЭЗ в виде зон свободной торговли расположено в настоящее время в развитых странах. В одних только Соединенных Штатах Америки льготными условиями зон свободной торговли пользуются более 3 тыс. компаний.

Инновационные процессы в Украине не достигли высоких темпов в связи с отсутствием достаточных собственных денежных средств и незначительной государственной поддержкой отечественного производителя. Одной из важнейших причин торможения инвестиционной и инновационной деятельности является приоритет фискальной политики в налогообложении предприятий Украины. Поэтому в целях активизации инвестиций целесообразно было бы уменьшить налоговый пресс в части уплаты налога на прибыль в той ее доле, которая направляется на техническое развитие, модернизацию производства, создание новой, отвечающей мировым стандартам по уровню конкурентоспособности продукции.

Анализ изменений в налоговом законодательстве соседнего государства — России — свидетельствует о том, что государство в последние годы все в большей степени ориентируется на мотивацию инвестиционной деятельности производителей, постепенно расширяя состав налоговых льгот.

На увеличение финансового потенциала предприятий направлено снижение ставки налога на прибыль до 30%, предусмотренное Федеральным законом от 31 марта 1999 г. №62-ФЗ "О внесении изменений в закон РФ "О налоге на прибыль предприятий и организаций". В сочетании с действующей льготой на прибыль, предоставляемой производителям для компенсации расходов на финансирование капиталовложений производственного назначения, это налоговое нововведение способно стать реальным стимулом инвестирования. Получение льготы на прибыль увязывается с полным использованием хозяйствующими субъектами сумм начисленного износа на последнюю отчетную дату, что повышает их заинтересо-

ванность в целевом расходовании амортизационных средств. При этом сумма, на которую уменьшаются налоговые платежи, не может превышать 50% начисленного налога на прибыль. Таким образом, в России государство и предприятие по существу на паритетных началах финансируют техническое перевооружение производства. Кроме того, инвестиционную направленность имеет предусмотренное тем же законом освобождение от налогообложения прибыли, полученной от вновь созданного производства, стоимость которого превышает 20 млн. руб., на период его окупаемости, но не свыше трех лет. В налогооблагаемую базу не включаются и безвозмездно предоставленные иностранными инвесторами денежные средства при условии их использования в течение одного года с момента получения.

Налоговым кодексом РФ предусмотрено выделение предприятиям инвестиционного налогового кредита на сумму до 30% стоимости оборудования, приобретаемого в рамках проекта, на срок от одного года до пяти лет. Кредит предоставляется за счет авансовых платежей по налогу на прибыль, а также по региональным и местным налогам с 50%-ным ограничением на сумму налогов. Таким образом, в России идет формирование системы инвестиционных налоговых льгот, которая в целом соответствует общемировой практике [2].

Оживление экономической ситуации в Украине, наблюдающееся в последнее время, в определенной степени обусловлено активизацией инвестиционного фактора благодаря созданию приоритетных экспортноориентированных производств в СЭЗ и на территориях приоритетного развития (ТПР).

При создании СЭЗ и ТПР государственную стратегию и тактику определяют два основополагающих документа: постановления КМУ "О концепции создания специальных (свободных) экономических зон в Украине" от 14 марта 1994 года и "О мерах по созданию и функционированию специальных (свободных) экономи-

ческих зон и территорий со специальным режимом инвестиционной деятельности" от 24 сентября 1999 года.

В СЭЗ и ТПР формируется особый режим предпринимательской деятельности, включающий налоговые, таможенные, валютно-финансовые, организационные льготы. Причем структура и льготы специального режима СЭЗ и ТПР устанавливаются отдельно для каждой территории или зоны, даже при условии, что они имеют и много общего [2].

Инновационная деятельность в Донбассе оживилась благодаря принятию закона "О специальных экономических зонах и специальном режиме инвестиционной деятельности". Этот закон предусматривает привлечение инвестиций, в том числе иностранных. Прилив иностранного капитала способствует развитию экономики путем увеличения производства и экспорта, передачи передовых технологий, повышения производительности труда, развития регионов, отдаленных от центра страны, создает стабильный источник дополнительного дохода государственного бюджета.

Активное участие в этом процессе принимает АО "НКМЗ", которым разработано и защищено в 2000 – 2001 годах 4 крупных инвестиционных проекта на общую сумму направляемых инвестиций в виде собственных средств 29,1 млн. долл. США. Из них уже освоено 18,2 млн. долл. [1].

1-й проект. "Создание оборудования и высокоэффективных технологий для производства конкурентоспособных прокатных валков". Сумма инвестиций — 3,8 млн. долл. США, которые уже освоены в этом же объеме. Плановый срок окупаемости — 2,15 года, фактический — 1,25 года. Произведено и реализовано продукции 23 193 т, что позволило сохранить 870 рабочих мест.

2-й проект. "Создание высокооснащенного механообрабатывающего комплекса и внедрение прогрессивных технологий для производства современной конкурентоспособной техники". Плановая сумма инвестиций — 17,5 млн. долл. США,

фактически освоено на 1.04.2002 г. — 8,9 млн. долл. США. В рамках этого проекта произведено и реализовано продукции 10 029 т, что позволяет сохранить 4 210 рабочих мест. Плановый срок окупаемости — 2,15 года.

3-й проект. "Создание и реконструкция сталеплавильного, нагревательного, термического и сварочного оборудования". Сумма инвестиций — 3,4 млн. долл. США, фактически освоено на 1.04.2002 г. — 3,1 млн. долл. США. Произведено и реализовано продукции 12 459 т, что позволяет сохранить 3 050 рабочих мест. Плановый дисконтированный срок окупаемости — 1,1 года.

4-й инвестиционный проект. "Создание производства композитных опорных и крупных рабочих валков прокатных станков". Сумма инвестиций увеличена с 4,3 до 7 млн. долл. США в связи с планируемым приобретением в Германии прецизионного вальцешлифовального станка фирмы "Геркулес". Фактически освоено 2,4 млн. долл. США.

Для организации индивидуального учета и построения раздельного баланса по каждому из инвестиционных проектов в объединении создано Положение "Об управлении инвестиционными проектами", учитывающее порядок маркетинговых проработок, открытие запросных листов, учет поступающих материалов и оборудования по импорту, выставление счетов, учетов доходов и расходов.

Успехи любой страны в привлечении из-за рубежа прямых предпринимательских капиталовложений зависят от широкого комплекса факторов: состояния экономики, социально-политической стабильности, идеологии, культуры и т. д., которые оцениваются иностранными инвесторами при принятии ими решения о масштабах и направлениях инвестирования и позволяют сделать вывод об уровне инвестиционного рынка в стране — импортере капитала. Совокупность этих материально-вещественных и институциональных условий, способствующих снижению производственных издер-

жек для инвестора до уровня ниже среднемирового, называется *инвестиционным климатом*.

Мировой опыт показывает, что формирование благоприятного инвестиционного климата является одной из важнейших задач инвестиционной политики государства. Это имеет особое значение потому, что инвестирование во многом связано с психологическими установками решения инвестора, что всегда является результатом его индивидуальной оценки соотношения сегодняшнего риска и в будущем — отдачи от инвестиций.

Сегодня наше государство должно сделать окончательный выбор в модели развития общества для обеспечения стабильного экономического роста и благосостояния народа. И ключом к решению этих задач должно стать использование творческого потенциала нации через творческую инициативу и возрождение регионов на базе использования регионального научно-производственного, интеллектуального потенциала.

Литература: 1. Г. Скударь, В. Панков. Пути выхода предприятий машиностроительного комплекса на внешний рынок за счет повышения инновационной активности и расширения диапазона инвестиционной деятельности. //Экономист. — 2001. — №12. — С. 40 – 50. 2. А. Водянов, О. Гаврилова. Налоговые инструменты восстановления инвестиций в реальном секторе российской экономики //Проблемы теории и практики управления. — 1999. — №6. — С. 54 – 58. 3. В.П. Савчук, С.И. Прилипко, Е.Г. Величко. Анализ и разработка инвестиционных проектов. — К.: Абсолют-В, Эльга. — 1999. — 300 с.

ПОВЫШЕНИЕ СТИМУЛИРУЮЩЕЙ РОЛИ НАЛОГОВ В АКТИВИЗАЦИИ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ

УДК 336.2:330.322

Букулова Д.У.

Одним из основополагающих условий, необходимых для создания благоприятного инвестиционного климата, который обеспечивал бы ускорение инвестиционно-инновационных про-

цессов в экономике, является всемерное развитие стимулирующей функции налоговой системы.

В настоящее время стимулирующая функция налоговой системы в Украине выражена слабо. Она продекларирована, но не реализована. Исключение в определенной степени составляют специальные (свободные) экономические зоны и территории со специальным режимом инвестиционной деятельности. Однако сейчас в условиях осуществления глубоких трансформационных процессов в экономике Украины именно стимулирующая функция налогов должна быть особо приоритетной, буквально пронизывать всю систему налогообложения, осуществляться при реализации всех функций налогообложения — фискальной, перераспределительной, контрольной, социальной.

Стимулирующая функция налогов в налоговом регулировании инвестиционной деятельности реализуется через систему дифференцированных налоговых ставок, налоговых льгот и преференций, благодаря которым обеспечивается направление инвестиций в приоритетные отрасли и стимулируются необходимые структурные преобразования в экономике.

Неоспоримым во всем мире признается тот факт, что инвестиционные налоговые льготы являются наиболее действенным инструментом стимулирования инвестиционной деятельности. Однако в Украине льготы действуют бессистемно, а потому они малоэффективны. В последние годы, в связи с горячей дискуссией вокруг проблемы разработки и принятия Налогового кодекса Украины, значительно активизировалось и обсуждение вопроса о необходимости и целесообразности использования в Украине системы инвестиционных налоговых льгот для стимулирования инновационно-инвестиционной деятельности субъектов хозяйствования. Этот вопрос широко обсуждается в периодической печати, на форумах, конференциях, симпозиумах, совещаниях, посвященных проблеме реформирования системы налогообложения в Украине и

принятия Налогового кодекса. Причем у точки зрения о необходимости использования системы налоговых льгот как стимулирующей меры есть как горячие сторонники, так и не менее активные противники среди представителей законодательной и исполнительной властей, ученых-экономистов и практиков — работников налоговых администраций и руководителей предприятий и организаций.

На наш взгляд, абсолютно правы докт. экон. наук, профессор В. Найденов и докт. экон. наук О. Макмудов, которые в своей статье, посвященной реформированию налоговой системы, особо подчеркнули, что "при работе над совершенствованием налогов нужно постараться избежать излишней категоричности относительно льгот. Следует понимать различие между льготами, предоставляемыми отдельным корпорациям и группам, создающим преимущества в индивидуальных доходах, и экономически обоснованными преференциями, которые формируют условия для развития экономических процессов в необходимом направлении" [1, с. 28]. По нашему убеждению, льготы, направленные на стимулирование инвестиционной деятельности, — это объективные, нормальные меры, общепринятые во всем мире, это инструменты, рычаги, с помощью которых государство стимулирует экономический рост. Для того чтобы инвестиционные налоговые льготы действительно, на деле являлись эффективным инструментом государственного регулирования инновационно-инвестиционной деятельности, они должны носить целевой, а не адресный характер. Иными словами, льготы должны предоставляться не индивидуально отдельным товаропроизводителям по непонятным остальной массе налогоплательщиков соображениям, как это часто практикуется у нас в Украине и вызывает вполне закономерное недовольство и нарекания и со стороны основной массы налогоплательщиков, и со стороны налоговых служб, а целенаправленно использоваться для

реализации приоритетных, стратегических задач развития экономики. В случае отмены адресных индивидуальных льгот и придания льготам целевой направленности станут безосновательными и такие аргументы противников существования налоговых льгот: из-за налоговых льгот предприятия ставятся якобы в неравное положение, им создаются неравноценные условия хозяйствования. Налоговая система станет более прозрачной и понятной.

Один из наиболее весомых аргументов, выдвигаемых противниками налоговых льгот, состоит в том, что при их существовании налоговым службам очень сложно, практически невозможно проконтролировать, куда деваются средства, сэкономленные предприятиями за счет льгот, на какие цели и в каких направлениях они были израсходованы, а значит, невозможно оценить эффективность действия этих налоговых льгот. Этот аргумент очень существенный, однако данная проблема должна решаться не путем отмены всех льгот по налогообложению, а путем разработки действенных механизмов точного и объективного учета средств, сэкономленных предприятием за счет инвестиционных налоговых льгот и контроля за целевым расходованием этих средств. Необходимо предусмотреть введение механизма экономической ответственности предприятия за нецелевое расходование этого вида инвестиционного ресурса путем перечисления в бюджет соответствующей суммы средств и лишение предприятия на будущее этой льготы. Для того чтобы избежать возможных отдельных случаев произвола и злоупотреблений в этих вопросах, необходимо максимально формализовать критерии оценки целевого расходования средств на инвестиционные нужды предприятия. Нам представляется такой подход к решению проблемы вполне осуществимым.

Сторонники отмены всех налоговых льгот в качестве одного из весомых аргументов своей точки зрения приводят тот факт, что экономические реформы, осуществленные в 80 – 90-е годы

в ряде ведущих стран с развитой рыночной экономикой, предусматривали сокращение налоговых льгот при существенном снижении общих ставок налога на прибыль предприятий. Отсюда делают вывод о преобладающей в настоящее время в мировой экономике тенденции сворачивания, сокращения системы налоговых льгот. И поэтому якобы нет необходимости разработки системы налоговых льгот при реформировании налогообложения в Украине и подготовке Налогового кодекса. Против такой точки зрения можно привести ряд аргументов. Во-первых, опыт зарубежных стран с развитой рыночной экономикой не во всех случаях применим к реформированию экономического механизма хозяйствования в нашей стране, поскольку экономические условия совершенно различны. Во-вторых, в мировой экономике, наряду с тенденцией сокращения налоговых льгот, действует и альтернативная ей тенденция. Во многих странах с развитой рыночной экономикой в последние годы получили развитие системы налогообложения, которые весьма далеки от тотального налогообложения без предоставления налоговых льгот. Более внимательное рассмотрение содержания реформ в области налогообложения, осуществленных ведущими странами, позволяет с полным основанием сделать вывод о том, что система налоговых льгот продолжает сохраняться и выступать в качестве важнейшего инструмента активной экономической политики государства. Эта система подверглась не столько сокращению, сколько видоизменению в соответствии с новыми задачами, стоящими перед экономикой на данном этапе развития. Путем отмены старых и введения новых налоговых льгот правительства зарубежных стран активнее стимулируют инновационную и инвестиционную деятельность.

Необходимо заметить, что путь стимулирования роста инвестиций через снижение ставок всех основных налогов является далеко не таким очевидным и однозначным, как это представ-

ляется большинству практиков и ряду ученых. В последнее время в экономической литературе [2, 3, 4] все настойчивее высказывается мысль о том, что не существует прямой корреляционной зависимости между снижением налогов и увеличением инвестиций в экономику. Поэтому ликвидация льгот и снижение за счет этого общего уровня налогообложения вряд ли приведет к желаемому существенному росту инвестиций.

Для усиления стимулирующей функции налоговой системы предлагается при ее реформировании учесть следующие предложения:

1. Одним из основных направлений государственного стимулирования инновационно-инвестиционной деятельности предприятий должно стать предоставление им средне- и долгосрочных целевых банковских кредитов на льготных условиях, притом на конкурсной основе. Следует продумать и всесторонне проанализировать возможность использования в промышленности специального режима кредитования, который вполне оправдал себя при стимулировании сельскохозяйственных предприятий. Речь идет о частичной компенсации за счет средств государственного бюджета ставки по кредитам коммерческих банков, предоставляемым сельскохозяйственным предприятиям на строго определенные цели. Размер этой компенсации составляет для кредитов в национальной валюте — до 70% учетной ставки, установленной Национальным банком Украины на день заключения кредитного договора (но не менее 10% годовых), а для кредитов в иностранной валюте — до 5% годовых. Тем самым для предприятий значительно удешевляются кредиты коммерческих банков. Необходимо разработать Порядок предоставления кредитов по специальному режиму кредитования, определить, на какие цели могут быть использованы эти средства.

2. Вместе с тем ни в коем случае не следует сбрасывать со счетов и применение системы инвестиционных налоговых льгот как эффективного, мощного инструмента стиму-

лирования. Главное, чтобы льготы носили не индивидуальный, адресный характер, а имели целевую направленность на решение приоритетных, стратегических задач развития экономики. Необходимо осуществить инвентаризацию, анализ и упорядочение всех действующих инвестиционных налоговых льгот, отобрать из них наиболее экономически целесообразные, на практике доказавшие свою эффективность, отменить необоснованные льготы, в первую очередь, по НДС. Следует вдумчиво, с учетом экономической ситуации в Украине проанализировать возможность применения накопленного положительного опыта развитых стран в области льготного налогообложения. Ограниченное количество наиболее эффективных налоговых льгот следует предусмотреть в проекте Налогового кодекса. В частности, необходимо проанализировать работу по совершенствованию механизма инвестиционного налогового кредита в самых различных его формах и включить такой вид льгот в проект Налогового кодекса.

Литература: 1. Найденев В., Макмудов А. О реформировании налоговой системы // Экономика Украины. — 2001. — №12. — С. 24 – 29. 2. Вишневецкий В., Липницкий Д. Оценка возможностей снижения налогового бремени в переходной экономике. // Вопросы экономики. — 2000. — №2. — С. 107 – 116. 3. Дагаев А. Приведет ли снижение налогов к увеличению инвестиций// Мировая экономика и международные отношения. — 2001. — №1. — С. 65 – 68. 4. Мельник П. Наукові передумови розвитку податкових важелів регулювання економіки //Зб. наук. праць Академії ДПС України. — 2000. — №3 (9). — С. 5 – 13.

ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ ВІЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗОН

УДК 658.8.012.12

**Щербак В.Г.,
Щербак В.М.**

Термін "вільні економічні зони" (СЕЗ) одержав широке поширення у світовій практиці протягом останньої чверті ХХ сторіччя. В сучасному вигляді вільні економічні зони виникли на початку 70-х років у країнах південно-східного

азіатського регіону. Незабаром ці країни завдяки економічному стрибку за рахунок досягнення найбільш високих у світі темпів розвитку їхніх господарств одержали назву "азіатських тигрів". Ще 1 січня 1970 року Південна Корея однією з перших у світі прийняла закон про устанovu вільної економічної зони. З метою залучення іноземних інвестицій, стимулювання збільшення експорту, росту зайнятості, удосконалення промислових технологій і, в остаточному підсумку, прискорення економічного розвитку цим законом була створена СЕЗ у прибережних районах країни, що стала одним із лідерів "азіатського дива", яке трохи потьмяніло на тлі світової фінансової кризи останніх років [2].

За станом на початок 1999 року світовий економічний простір нараховував більше тисячі вільних економічних зон. У них виготовляється, а також із них вивозиться продукція, вартість якої складає близько 15% світового торгового обороту. СЕЗ діють за "шлюзовим" принципом, завдяки якому національні товари й послуги надходять на світовий ринок, а іноземні ресурси вливаються в національну економіку, відіграючи важливу роль як у розвитку господарства країни-реципієнта, так і в розвитку світової економіки в цілому.

В умовах спаду виробництва, розриву традиційних господарських зв'язків України з Російською Федерацією та іншими країнами СНД, різкого скорочення обсягів капітальних вкладень, при катастрофічному рівні фізичного й морального зносу основних фондів, падіння життєвого рівня населення створення вільних економічних зон багатьма розглядається одним із шляхів швидкого рішення проблем, що нагромадилися. Особливо привабливим він стає в умовах посилення тенденцій регіоналізації економіки й розширення сфер її самоврядування. За свідченням фахівців, у Кабінет Міністрів України з регіонів надійшло близько 100 пропозицій про устанovu вільних економічних зон [4]. Особливо привабливим є їх створення у прикордонних регіонах, тому що в

цьому випадку в межах зони можна також успішно вирішити практично всі специфічні проблеми транскордонних територій.

На наш погляд, створення СЕЗ на території України дозволить якоюсь мірою сприяти відродженню її економіки. Очевидно, що в процесі реформування економічної системи України й побудови відкритого суспільства з високим рівнем соціальної орієнтованості необхідно в стислий термін знайти рішення, що дозволяють принципово вплинути на стабілізацію економічної ситуації і надалі стимулювати всебічний розвиток регіонів країни, вирівнювати їхнє соціально-економічне положення. Перехід до ринкової економіки передбачає підвищення ступеня інтеграції країни у світовий господарський комплекс. А це, зокрема, припускає масштабну технологічну й структурну перебудову, що, в свою чергу, вимагає припливу іноземних інвестицій. Саме тому один із перспективних і ефективних шляхів досягнення цього пов'язаний з використанням можливостей вільних економічних зон, спроби створення яких в Україні почалися буквально з першого року придбання нею незалежності [1].

Крім того, обмежений розмір ресурсів в умовах економічної кризи обумовлює розробку пріоритетних інвестиційних програм, для реалізації яких доцільно вибрати території, що мають для цього найбільш сприятливу інфраструктуру і геоелементні фактори, а це забезпечить прискорений їхній розвиток і досягнення необхідних результатів. За рахунок концентрації засобів, матеріальних, кадрових, науково-технічних і в першу чергу й обов'язково інноваційних ресурсів СЕЗ здатні відігравати роль центрів (точок) росту, що надалі ініціюють активізацію економіки країни в цілому.

Створення вільних економічних зон є також одним із елементів перенесення важелів керування господарськими процесами з макроекономічного рівня на регіональний, з посиленням елементів самоврядування. СЕЗ являють собою одну з форм забезпечення ефективності тери-

торіально-господарської організації економіки, що цілком збігається з загальнодержавним підходом щодо перебудови економіки України й розширення самостійності регіонів.

У світовій практиці існує практика невтручання в підприємницьку діяльність з боку як адміністративної, так і виконавчої влади, що регламентується відповідним законодавством. В Україні ж органи влади намагаються через податкову політику збільшити відрахування в державний чи місцевий бюджет, тоді як необхідно виходити не з інтересів скарбниці, а із забезпечення економічного стимулювання виробника.

Разом з тим не можна й перебільшувати роль податкових пільг у створенні СЕЗ, тому що вони не завжди забезпечують економічний ріст. Для великих інвесторів пільги іноді мають другорядне значення на відміну від малого й середнього бізнесу, який завжди відчуває недолік вільного капіталу. Податкові пільги й природні ресурси не завжди можуть замінити відсутність сучасної інфраструктури, і створити її зобов'язана країна, на території якої знаходиться СЕЗ. З іншого боку, завищені пільги для іноземних інвесторів можуть привести до невиправданих збитків національної економіки, тому ставки оподаткування повинні бути детально обґрунтованими [3].

Причина того, що в Україні, всупереч усім її можливостям і доцільності, практично не працюють СЕЗ, багато в чому заключається у відсутності державної програми створення вільних економічних зон як невід'ємної частини активної регіональної політики. Важливим негативним фактором є також недосконалість діючої нормативно-законодавчої бази, відсутність вітчизняного практичного досвіду у відпрацюванні організаційних, фінансових і виробничих механізмів, слабкому проробленню ініціаторами й проектантами створення вільних економічних зон, питань оподаткування, митного регулювання, валютно-фінансових умов і керування зонами, очікуваних результатів їхньої економічної діяльності [4].

Невизначеність статусу вільної економічної зони, функцій господарського органу й розвитку негативно відображається на процесі залучення потенційно можливих інвестицій в економіку України. Відповідно до останніх законодавчих актів, створення вільних економічних зон в Україні базується на територіальному принципі. Іншими словами, вільна економічна зона — це не відділена територія (анклав), а, насамперед, частина національного економічного простору, де повинна діяти особлива система економіко-правових пільг і стимулів, спрямованих на забезпечення передбачуваності й стабільності державної економічної політики, гарантій потенційним внутрішнім і зовнішнім інвесторам, обумовлена спеціальним правовим режимом.

Для нормального функціонування СЕЗ необхідно розробити програму її розвитку, що враховує варіанти створення фінансової й банківської інфраструктур ринкової економіки в зоні. У ній повинні бути створені умови для першочергового нагромадження капіталу, здатного забезпечити інвестування не тільки простого, а й розширеного відтворення ВВП України, завдяки якому тільки й можливо забезпечити прискорений розвиток її народного господарства. У багатьох країнах, що розвиваються, установлений твердий контроль за економічною діяльністю, який дискримінується насамперед за рахунок фіскальної політики. У СЕЗ такий контроль ослаблений, а податкова система працює в пільговому режимі, особливо щодо митних зборів.

Узагальнюючи досвід створення вільних економічних зон в Україні, необхідно відзначити орієнтацію ініціаторів їхнього створення на залучення недержавних засобів на розвиток інфраструктури СЕЗ, що в сучасній вітчизняній економічній ситуації є, безумовно, позитивним і підбадьорюючим фактором майбутньої стабілізації розвитку. Будучи в цілому перспективною формою регіонального господарювання та зовнішньоекономічної діяльності в Україні, формою новою й складною для держави, яка вимагає чітко селективного підходу, великої підготовчої

роботи й відповідальних рішень у центрі та на місцях, вільні економічні зони можуть забезпечити ефективний розвиток регіональних економічних комплексів і держави в цілому також [3].

Що стосується податкових пільг, якими можуть скористатися підприємства в СЕЗ і ТПР, то можна відзначити найтипівіші:

звільнення від сплати податку на прибуток протягом перших трьох років і сплата його за ставкою 50 відсотків протягом ще трьох наступних років;

звільнення від сплати ввізного мита й податку на додаткову вартість на сировину, матеріали, устаткування й пристрої, що ввозяться на територію України для реалізації інвестиційного проекту протягом перших п'яти років;

звільнення від сплати в Державний інноваційний фонд і Державний фонд сприяння зайнятості населення (як правило, від трьох до п'яти років);

звільнення від плати за землю протягом перших п'яти років.

Податковими пільгами, що діють на території спеціальної (вільної) економічної зони, можуть скористатися не всі підприємства, розташовані на території СЕЗ, а тільки суб'єкти вільної економічної зони. Виходячи з мети створення СЕЗ, суб'єктами є юридичні особи, розташовані на території СЕЗ, які реалізують на даній території затверджені державною адміністрацією і зареєстровані органом господарського розвитку СЕЗ інвестиційні проекти. Мінімальна вартість зазначених інвестиційних проектів визначається конкретним законом України про створення спеціальної (вільної) економічної зони [3].

Позитивний вплив СЕЗ на економіку країни в цілому виникає, як правило, тоді, коли кількість і розміри зон досягають певної критичної маси, а національна економіка й національне законодавство — визначеної стабільності. Якщо правова й господарська системи хиткі, характер впливу СЕЗ може бути по-різному спрямованим. СЕЗ можуть стати реальними епіцентрами технологічного прориву України на якісно новий, сучасний рівень вироб-

ництва конкурентноздатної продукції, сприяти її участі в міжнародному поділі праці як виробника високотехнологічної продукції, тому що Україна має широкі можливості створення СЕЗ науково-технологічного характеру.

Література: 1. В. Гесць. Ще раз про складові економічного піднесення в Україні //Економіка України. — 1998. — №11. — С. 17 – 26. 2. Джеффери Д. Сакс, Фелипе Ларен Б. Макроэкономика, глобальный подход. — М.: Дело, 1996. — 848 с. 3. І. Ландарь. Особливості залучення іноземних інвестицій в Україну //Економіка України. — 1998. — №12. — С. 68 – 72. 4. Програма розвитку України до 2010 року. — К.: Українська енциклопедія, 1998. — 148 с.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕТОДИКИ ОЦЕНКИ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ РЕГИОНА

УДК 336 (477)

Такмакова Е.А.

Одним из необходимых условий структурной перестройки экономики и обеспечения высоких темпов экономического роста является наращивание объема инвестиций. По различным оценкам потребность Украины в инвестициях составляет от 50 млрд. долл. (по данным Министерства экономики) до 400 млрд. долл. (по оценкам западных специалистов). Однако возможности внутренних накоплений в экономике Украины ограничены, а отечественные инвесторы не способны компенсировать нехватку инвестиционных ресурсов. Возникает необходимость привлечения иностранных инвестиций в отечественную экономику. Эта проблема усложняется факторами неравномерности развития регионов, что серьезно повышает уровень инвестиционного риска, и сложностью оценки инвестиционной привлекательности как отдельных предприятий, так и регионов в целом.

Потенциально Севастопольский регион может быть одним из ведущих регионов Украи-

ны по привлечению прямых и портфельных иностранных инвестиций. Он имеет незаполненный внутренний рынок, квалифицированную и сравнительно дешевую рабочую силу, значительный научно-технический потенциал, богатые природные ресурсы, наличие рыночной и производственной инфраструктур. На территории города и прилегающих к нему сел выращивается около 20% украинского винограда.

На 01.01.2001 приток иностранных инвестиций в Севастопольский регион составил 15 187,56 тыс. долл. В отличие от структуры потока иностранных инвестиций в Украине (США — 18%, Германия — 14,4%, Россия — 9,4%, Великобритания — 6,5% и Кипр — 6,4%) основной объём иностранных инвестиций в Севастопольский регион составляют инвестиционные поступления из Российской Федерации (75,6%). Это, прежде всего, обусловлено спецификой региона: расположением частей ЧФ РФ; политической ситуацией в городе; приспособленностью российского инвестора к нестабильности инвестиционного рынка; ценностью Севастополя в качестве сравнительно недорогой и близко расположенной к России курортно-туристической зоны.

В формировании инвестиционного климата Севастопольского региона также принимают участие Швейцария (7,1%), Турция (3,7%) и Венгрия (3,4%).

Основные направления развития инвестиционного рынка Севастопольского региона были определены на сессии городского Совета концепцией социального и экономического развития региона на период до 2010 года. Согласно этому документу планируется привлечение иностранных инвестиций в промышленность и туризм, а также в строительство.

Сегодня Севастополь, имея огромную прибрежную рекреационную территорию, может получить значительную прибыль, превращая свою береговую линию в развитую зону отдыха. План обустройства пляжных территорий города разработан, и уже есть реальные вложения российских инвесторов. Имея в наличии

портовые линии протяженностью более 100 км, Севастополь при условии улучшения транспортной сети может рассматриваться как перспективный портовый центр. Севастополь — промышленный и сельскохозяйственный город, которому необходимы инвестиции для улучшения городской экологии. Эти аспекты положены в основу развития Севастополя.

За 1-ое полугодие 2001 г. на развитие экономики направленно 59 000 тыс. грн. инвестиций в основной капитал, что составляет 187,4% объема инвестиций к аналогичному периоду прошлого года с учетом индекса цен. Основной источник инвестиций — вложения иностранных инвесторов — 34,9% общего объема, средства местного бюджета — 28,6% и собственные средства предприятий и организаций — 26,5%, из госбюджета поступило — 0,5%. С 1998 г. наблюдается рост промышленной продукции. За 2000 г. — 338,4%, за 1-ое полугодие 2001 г. — 120,9%.

С наметившимся ростом экономики Севастопольского региона складывается благоприятная ситуация для привлечения иностранных инвестиций. Однако в течение 2000 г. произошло уменьшение капитала нерезидентов. Уменьшение потока иностранных инвестиций (97,2%) обусловлено в основном отменой договоров с севастопольскими предпринимателями. Основная проблема — отсутствие на большинстве предприятий эффективного менеджмента и четкой стратегии развития, грамотного финансового анализа текущей деятельности, оценки рынков сбыта, квалифицированной оценки инвестиционной привлекательности для иностранных инвестиций.

Традиционно при оценке инвестиционной привлекательности отдельного предприятия производится анализ абсолютных и относительных показателей прибыли; финансового состояния, финансовой устойчивости, ликвидности баланса, платежеспособности предприятия; эффективности использования заёмного капитала. При определении инвестиционной

привлекательности предприятия для иностранного капитала чаще всего рассчитываются четыре группы показателей:

- 1) показатели финансовой устойчивости;
- 2) показатели управления активами;
- 3) показатели рентабельности;
- 4) показатели эффективности управления

долгами.

Однако в этом случае не учитывается особенность зарубежных методик финансового анализа и финансового менеджмента, которые в течение последних десятилетий базируются на определении показателя Cash Flow — показателя денежного потока. Поточный метод является одной из новейших управленческих технологий, которая устраняет основной недостаток коэффицентного анализа — статичность.

Зарубежные специалисты Бригхем Ю. [1], Холт Р.Н., Барнес С.Б. [2] рассматривают величину денежного потока как важнейший показатель финансовой устойчивости, кредитоспособности, финансового благосостояния фирмы. Кроме этого, показатель денежного потока рассматривается ими в качестве индикатора способности предприятия самостоятельно генерировать средства для финансирования деятельности.

Для оценки инвестиционной привлекательности целесообразно изучать не только денежные потоки конкретного предприятия, но и денежные потоки макроэкономического уровня. Предлагается производить изучение денежных потоков по следующим направлениям:

1) *денежные потоки региона*. Положительный чистый денежный поток региона свидетельствует об устойчивости спроса на продукцию предприятий региона, его инвестиционной привлекательности. Отрицательный чистый денежный поток региона характеризует нехватку предложения товаров и услуг предприятиями региона, вследствие чего они закупаются за его пределами, вызывая отток денежных средств. Такая ситуация свидетельствует о целесообразности инвестирования в создание новых предприятий в данном регионе;

2) *изучение денежных потоков отдельной отрасли экономики* даст информацию о конкурентоспособности ее продукции, необходимости создания предприятий в данной отрасли, оказании государственной поддержки и пр.;

3) *денежные потоки предприятий отдельных форм собственности и форм деловой организации* также позволят сделать вывод об инвестиционной привлекательности групп предприятий, их финансовой устойчивости, кредитоспособности.

Однако в Украине недостаточно разработана методическая база изучения денежных потоков микроэкономического уровня, а методика исследования денежных потоков на макроуровне вообще отсутствует.

Корректировка отечественных методик оценки инвестиционной привлекательности путем использования показателя денежного потока позволит значительно облегчить определение целесообразности вложения капитала для иностранных инвесторов.

Литература: 1. Бригхем С.Ф. Основы финансового менеджмента: Учебник: Пер. с англ. — К.: КП "ВАЗАКО"; Молодь, 1997. — 1000 с. 2. Холт Роберт Н., Барнес Сет Б. Планирование инвестиций /Пер. с англ. — М.: Дело ЛТД, 1994. — 120 с.

ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА В ПЕРЕХІДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМАХ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ТІНЬОВУ ЕКОНОМІКУ

УДК 32+33

Андрійчук А.Я.

Як правило, процеси, що виникають у економіці держави, є об'єктивним наслідком фіскальної чи монетарної політики. Цю тезу можна віднести і до явища ілєгалізації економіки, яке певною мірою є наслідком високого податкового тиску чи надмірного державного регулювання економіки. Вона також може

стати наслідком трансформаційних процесів, що передбачають часткову лібералізацію в одних сферах діяльності суб'єктів господарювання і посилення державного втручання — в інших. Крім того, ці процеси супроводжуються неузгодженими діями державних органів управління загальнодержавного рівня та місцевих органів влади. Опосередковано ми представили визначення тіньової економіки, функціонування якої проявляється в умовах повного або часткового приховування доходів від сплати податків.

Найрозповсюдженішим і притаманним для пострадянських економік способом тінізації початку 90-х років була форма розрахунку за товар "безготівка плюс готівка". Існували різноманітні схеми, які дозволяли конвертувати безготівкові кошти в готівку, але після введення ідентифікаційних кодів ця система дещо ускладнилась, що викликало модифікацію та вдосконалення схем "відмивання" грошових активів за допомогою, наприклад, офшорних зон, які стають центрами мобілізації світового тіньового капіталу. Серед таких офшорних центрів, куди спрямовується український капітал, слід відзначити Науру, Кайманові острови, Кіпр. Одним із наслідків діяльності офшорних зон можна вважати фінансову кризу 1998 року, після якої країни почали здійснювати політику, спрямовану на захист власної фінансової системи. При цьому найбільшого удару зазнали рахунки нерезидентів (лоро-рахунки), через які часто грошові активи безповоротно відтікали за межі країни. У свою чергу це спричинялося недовірою до вітчизняної фінансової системи, оскільки уряд недостатньо враховував інтереси іноземних портфельних та прямих інвесторів, які працювали у легальному секторі. Як наслідок, Україна була віднесена до високо-ризикових країн — за міжнародним рейтингом агентства Moody's вона класифікується на рівні ВСС, що є дестимулюючим для інвестиційних процесів. У цей час спостерігався значний відтік капіталу з країни, погіршення інвестиційного клімату, брак обігових коштів у підпри-

ємств тощо. До негативних факторів можна віднести й те, що після "втечі" національного капіталу до офшорних зон під час процесу реальної приватизації у тендерах та інвестиційних торгах у переважній більшості приймали участь іноземні підприємства, що створювало додаткові робочі місця не для українського ринку праці, а для країн-партнерів. Інколи дії держави, спрямовані на боротьбу з тіньовою економікою, відіграють роль контррегулятора, наприклад, введений у кінці 90-х років відсоток з купівлі готівки вільноконвертованих валют, який спрямовувався у Пенсійний фонд. Але, попри всі сподівання на великі обсяги надходжень від цього платежу, спостерігається протилежна ситуація, коли досить прибутковий для держави бізнес, до якого відноситься обмін валюти та операції з ювелірними виробами, поступово витісняється за межі легальної економіки.

Тому для попередження негативних наслідків від збільшення обсягу іллегальних операцій необхідно розробити чітку систему аналізу динаміки тіньової економіки, а також основних чинників, які безпосередньо корелюють з її обсягами, у тому числі й фіскальних. Серед найрозповсюдженіших індикаторів оцінки обсягу тіньової економіки застосовується метод аналізу попиту на готівкові активи, оскільки прийнято вважати, що тіньовий сектор у переважній більшості обслуговується готівковими активами.

Для оцінки тіньової економіки в Україні в модель аналізу попиту на готівкові кошти необхідно включити ряд політичних факторів (фіктивну змінну) та регуляторів, а також визначити взаємозв'язок між бюджетними інструментами та обсягами ВВП, який змінюється під їх дією. Така модель призначена для визначення основних причин і динаміки тіньової економіки в Україні, а також здійснення оцінки ефективності державних заходів щодо зменшення її масштабів.

Аналіз причин попиту на гроші в тіньовій економіці в промислово-розвинених країнах ускладнюється відносною стабільністю економічної політики їх урядів. В Україні існують

"природні" умови для побудови моделі попиту на тіньові грошові активи завдяки тому, що практикувались і продовжують апробуватися різноманітні системи оподаткування, відрахувань на соціальне страхування та регуляторні режими протягом короткого періоду часу, на відміну від інших, постсоціалістичних країн, де радикальні зміни здійснюються протягом тривалого періоду часу.

На противагу іншим оцінкам обсягів тіньової економіки, що базуються на методі аналізу споживання електроенергії, оцінки роботи домогосподарств, неофіційних опитувань тощо, модель попиту на гроші та кореляції ВВП з регулятивними чинниками здатна, на нашу думку, врахувати специфічні причини тіньової економіки для країн з перехідною економічною системою, а тому може відповісти на питання, пов'язані не лише з динамікою її розміру, але й з питаннями щодо впливу специфічних економічних заходів. Як вважають відомі економісти Ф. Шайдер і Р. Нек [1, с. 344 – 346], вплив складної (багатоступеневої) системи оподаткування є однозначно негативним стосовно динаміки основних макроекономічних показників, тому що зростаюча складність створює ширші можливості ухилення від сплати податків.

Гутман П. [2, с. 26], Файг Е. [3, с. 53] використовують метод аналізу попиту на гроші для оцінки обсягів та динаміки тіньової економіки. У даному методичному підході припускається існування офіційного попиту на гроші в легальній економіці та "тіньового" — в іллегальній. Припускається також, що монетарні співвідношення готівки (G) та безстрокових депозитів (D), або, іншими словами, добуток (M_2) на швидкість обігу грошей до ВВП, за відсутності впливу тіньової економіки повинні залишатися сталими протягом певного періоду часу.

У багатьох дослідженнях висловлюється припущення, що Україна має досить високий обсяг тіньової економіки [4, с. 67]. Початково зусилля уряду в боротьбі з цим негативним явищем були спрямовані на зниження податкового навантаження, який вважається найбільш

істотною проблемою для підприємств незалежно від їх розміру. У 1995 році податок на доходи підприємств був замінений на корпоративний податок на прибуток підприємств (30%-а ставка та досить високий рівень амортизаційних відрахувань). Верхня гранична податкова ставка на доходи громадян зменшена з дуже високої, що сягала близько 50% в кінці 1994 року, до 40%. Відрахування на соціальне страхування були поступово знижені протягом 1997 – 1999 рр. з 52% до близько 40% від заробітної плати. У 1998 році зроблені спроби зменшення регуляторного навантаження на підприємства шляхом зменшення кількості перевірок підприємств різними державними органами. Загалом, починаючи з середини 90-х років, уряд України провів низку заходів, направлених на детінізацію економіки. Зміни економічної політики протягом цього періоду часу дозволяють оцінити тіньовий попит на гроші, а також зміни фіскального навантаження на ВВП.

Подані нижче результати регресійного аналізу впливу окремих податків на розмір тіньової економіки (табл. 1) дозволяють зробити висновок, що за період 1992 – 2001 років на збільшення обсягів попиту на готівкові кошти (цей показник приймаємо за індикатор тіньового сектора економіки) найістотніший позитивний вплив серед фіскальних складових мали наступні чинники: (1) ставка акцизного збору (сюди слід віднести і збільшення товарної номенклатури, на яку розповсюджується ставка акцизного збору); (2) податок на прибуток фізичних осіб; (3) відрахування у державний Пенсійний фонд. Тобто при збільшенні вказаних показників обсяг тіньової економіки зростає. Цікавим вважаємо той факт, що підвищення податку на прибуток підприємств зменшує обсяги тіньового сектора, оскільки від'ємний коефіцієнт для показника дорівнює 20%. Це можна пояснити істотнішим впливом фіктивної змінної щодо роботи підприємств, яка включає політичні та психологічні фактори впливу на роботу підприємств в межах іллегальної економіки.

Економічні механізми стимулювання інвестиційних процесів в Україні

72

Таблиця 1

Результати регресійного аналізу впливу фіскальних складових на попит на готівкові кошти

Результуюча змінна: попит на готівкові активи						
R = ,53443825 RI = ,28562424 Adjusted RI = ,14735796						
F(6,31) = 2,0658 p < ,08633 Std. Error of estimate: 10262,						
	BETA	St. Err. of BETA	B	St. Err. of B	t(31)	p-level
Intercpt			6388,901	14510,08	0,440308	0,662769
ПДВ	-0,0538	0,476169	-241,837	2140,342	-0,11299	0,910767
Податок на прибуток підприємств	-0,20478	0,404721	-781,948	1545,427	-0,50598	0,616453
Акцизний збір	0,124846	0,255628	3761,839	7702,521	0,488391	0,62871
Чорнобильський фонд	-0,2608	0,3074	-3402,41	4010,312	-0,84842	0,40271
Податок на прибуток фізичних осіб	0,053987	0,330597	726,4709	4448,67	0,163301	0,871342
Пенсійний фонд	0,09354	0,283334	670,4122	2030,696	0,330139	0,743516

Розраховано за: www.uerplac.kiev.ua

Щодо переваг для підприємства від ілєгалізації його діяльності слід указати на можливість уникнення оподаткування доходів та заробітної плати працівників, обтяжуючого та неринкового регулювання (включаючи контроль за цінами в торгівлі), впливу корумпованих елементів у регуляторних органах та, можливо, і тиску кримінальних структур. Крім того, здійснюючи операції в іноземній валюті або застосовуючи бартер, підприємство позбавляється проблем, пов'язаних з нестабільністю валютного курсу. Щодо втрат підприємства, що працює поза межами легального сектора економіки, то це неможливість користуватися різноманітними державними послугами (юридичним та політичним захистом, захистом своїх прав власником, включаючи права, що випливають з договірних прав), державним замовленням. Підприємство втрачає можливість користуватися послугами також і в приватному секторі, такими, наприклад, як послуги банківських установ, ринків капіталу та небанківських фінансових установ (наприклад страхування).

При аналізі впливу окремих складових податкового навантаження на показник реального ВВП відзначимо, що негативний вплив на

динаміку ВВП спостерігається при збільшенні податку на прибуток громадян та на прибуток підприємств (табл. 2). При збільшенні податку на прибуток підприємств на 1% — ВВП зменшується на 0,3%, при збільшенні податкового навантаження на громадян — на 0,7%. Це пов'язано з тим, що при збільшенні цього виду податку підприємці реєструють мінімальну кількість працівників, а решта або зайняті нелегально, або максимально занижують розмір заробітної плати з метою уникнення від надто жорсткої фіскального навантаження. Зважаючи на низький ступінь статистичної помилки та значення скорегованого коефіцієнта детермінації на рівні 0,47, можна стверджувати про високу достовірність таких висновків.

Для вдосконалення фіскальної політики необхідно взяти до уваги протизатратні принципи ціноутворення. Перехід до таких принципів передбачає розширення мотивації до здешевлення продукції й легалізації значної частини виробництва, пов'язаний з ціновою лібералізацією, при одночасному посиленні регулювання окремих складників ціни, що оптимізує вартісну структуру за рахунок зменшення питомої ваги неефективних та надмірних витрат.

Економічні механізми стимулювання інвестиційних процесів в Україні

73

Таблиця 2

Результати регресійного аналізу впливу фіскальних складових на динаміку ВВП

Залежна змінна ВВП						
R = ,68827299 RI = ,47371970 Adjusted RI = ,36483413						
F(6,29) = 4,3506 p < ,00300 Std. Error of estimate: 5,7474						
	BETA	St. Err. of BETA	B	St. Err. of B	t(29)	p-level
Intercept			22,8571	9,142574	2,500073	0,018322
ПДВ	0,172117	0,460977	0,489888	1,312056	0,373374	0,711586
Податок на прибуток підприємств	-0,26866	0,378487	-0,64778	0,912594	-0,70982	0,483485
Акцизний збір	0,331247	0,222603	6,49194	4,362691	1,488059	0,14753
Фонд Чорнобиля	0,246017	0,270611	2,04241	2,246585	0,909118	0,370782
Податок на прибуток фізичних осіб	-0,64997	0,309404	-5,95733	2,835843	-2,10073	0,044473
Пенсійний фонд	0,176648	0,250772	0,816987	1,159805	0,704417	0,486792

Розраховано за: www.ueplac.kiev.ua

Сутність такого підходу полягає в удосконаленні діючих інструментів регулювання (оподаткування, регламентації зарплати та визначенні інших елементів собівартості), які реалізують мотивацію нової конкурентної поведінки товаровиробників. Застосування цих важелів з урахуванням спрямованості їх дії, поряд з детінізацією економіки, має забезпечити дефляційний режим функціонування виробничої сфери, створення економічних передумов структурних перетворень, подолання платіжної кризи, накопичення внутрішніх джерел інвестування виробництва і його розвитку.

Формування механізму протизатратного ціноутворення здійснюється на основі стимулювання ресурсозбереження і збільшення обсягів виробництва, вилучення на користь держави надприбутків, що супроводжується штучним збільшенням витрат виробництва чи приховуванням певної частини його доходу. Реалізації цих завдань може сприяти порядок обчислення податку в залежності від господарської активності підприємства:

збільшення податкового тиску на товаровиробника у випадку неефективного вико-

ристання ресурсів і зниження обсягів виробництва;

зменшення податкового навантаження за умови зростання ефективності виробництва й продуктивності праці, а також при здійсненні ефективної експортної діяльності.

Такий порядок оподаткування передбачає зменшення податкової складової на одиницю продукції і значно здешевлює легальне виробництво і експорт продукції, підвищує рівень його конкурентноздатності порівняно з тіньовими формами. Однак повинна бути впевненість, що підприємство, яке працює зі збитками, буде відповідати за них, не сподіваючись на погашення ("реструктуризацію") їх за рахунок держави, як це вже не раз спостерігалось. Для посилення мотивації процесу легалізації тіньової зовнішньоекономічної діяльності і підвищення ефективності підприємництва в цілому, поряд зі стимулюючими методами оподаткування, необхідно:

запровадити майнову (для приватних осіб) і посадову (для керівників державних підприємств) відповідальність;

ввести в дію механізм банкрутства, а також порядок розірвання контракту з керівником у

випадку порушення ним платіжної дисципліни і умов соціально-економічного розвитку, без права на протязі певного часу займати керівні посади;

відмовитись від практики списання боргів на доходи майбутніх періодів чи їх "реструктуризації".

Для посилення процесів легалізації необхідно в першу чергу встановити поріг податкових платежів і відрахувань, які не повинні перевищувати 50% доходу. Разом з цим із структури собівартості слід вилучити ті позиції, які не мають прямого відношення до створення нової продукції. У цьому випадку дуже важливим елементом є звільнення заробітної плати від численних нарахувань, щоб підприємцям було вигідно його піднімати, збільшуючи індивідуальну зарплату, а не приховувати його розмір.

Подібні заходи дають можливість підприємцям здійснювати господарську діяльність в більш сприятливих умовах порівняно з іллегальною. Першим кроком у цьому напрямі повинно стати зменшення кількості податкових відрахувань, обмежившись основними:

податок на добавлену вартість, тим більше, що добавлену вартість складає прибуток, фонд заробітної плати, амортизаційні відрахування, заплачені податки і відрахування (крім акцизу на виробництво);

податок на дохід;

акцизний податок на обмежену кількість товарів;

податок на нерухомість;

експортно-імпортний тариф;

амортизаційні відрахування, які повинні включатися в собівартість продукції.

Література: 1. F. Shieder, P. Neck "Shadow economy in transition countries" *Southwestern Social Science Quarterly*. 1988. Vol. 48. March. 600 P.; 2. Gutmann P. *The Economics of Crime* /Cambridge, N. Y., 1980. 216 P. 3. Feig E. *The Economics of Criminal Activity* //*The Economics of Crime*. N.Y., 1993. 134 P. 4. Buchanan J.M. *A Defence of Organized Crime?* //*The Economics of Crime*. Cambr., Mass., 1999. 84 P.

ОПОДАТКУВАННЯ В УМОВАХ СПЕЦІАЛЬНОГО РЕЖИМУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ТЕРИТОРІЯХ ПРІОРИТЕТНОГО РОЗВИТКУ

УДК 338:6С (075)

Таряник О.М.,
Губа О.М.

Сьогодні у дев'яти регіонах України (Автономній Республіці Крим, Волинській, Донецькій, Закарпатській, Житомирській, Луганській, Сумській, Харківській та Чернігівській областях) визначено території, яким надано статус територій пріоритетного розвитку. Для цих територій встановлений спеціальний режим інвестиційної діяльності, тобто спеціальний митний, податковий та інші режими економічної діяльності [3].

Цей режим передбачає встановлення для суб'єктів підприємницької діяльності або для операцій, які вони здійснюють, податкових, митних та інших пільг, у тому числі пільг з податку на додану вартість та ввізного мита.

У випадку затвердження Харківською інвестиційною радою конкретного інвестиційного проекту в рамках його реалізації надаються наступні пільги режиму підприємницької діяльності:

звільнення на час дії проекту, але не більш ніж на 5 років, від обкладання ввізним митом і ПДВ на устаткування, сировину, матеріали, комплектуючі (крім підакцизних товарів), які будуть використані винятково при реалізації інвестиційних проектів;

звільнення на 3 роки від оподаткування прибутку, отриманого в результаті реалізації інвестиційного проекту. В період з 4 по 6 рік реалізації проекту прибуток обкладається за ставкою 50% від діючої ставки оподаткування прибутку;

невключення до складу валового доходу (для оподаткування) інвестицій у вигляді коштів, матеріальних цінностей, нематеріальних активів;

звільнення від плати за землю на період освоєння земельної ділянки, визначеної інвестиційним проектом, але не більше ніж на 5 років.

Слід зауважити, що спеціальний правовий режим вводиться на довгий термін (15 – 30 років), але для отримання указаних пільг зі звільнення від ПДВ та ввізного мита встановлюється обмеження в часі: як правило, такі пільги надаються або на період реалізації інвестиційних проектів, або на період до здачі об'єкта інвестування в експлуатацію, але не більше ніж на 5 років.

У випадку схвалення інвестиційного проекту відносно його реалізації на території пріоритетного розвитку видається свідоцтво або інший документ про схвалення інвестиційного проекту. Воно є підставою для складання виконавчими комітетами договору (контракту) з суб'єктом підприємницької діяльності.

Цим контрактом передбачається зобов'язання інвестора забезпечити цільове використання сировини, матеріалів, предметів, обладнання, що ввозиться на Україну для реалізації інвестиційного проекту. Нормативно-правовими актами також передбачається, що у випадку нецільового використання ввезених на пільгових умовах (без сплати ПДВ або ввізного мита) товарів несплачені суми податку, а також встановлена відповідними актами пеня сплачуються до бюджету [3].

Законом України "Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на території міста Харкова" встановлено дію спеціального режиму інвестиційної діяльності з 1.01.2000, також ним регулюється перелік інвестиційних проектів на території м. Харкова у пріоритетних видах економічної діяльності, перелік яких встановлюється Кабінетом Міністрів України, вартістю, еквівалентною не менше:

3 млн. дол. — у металургії та обробці металу, виробництві машин і устаткування, елект-

ричного, електронного і транспортного устаткування;

1 млн. дол. — у виробництві електроенергії, газу та води, коксу, інших неметалевих мінеральних виробів, у транспорті, зв'язку, обробці металевих відходів та брухту;

700 тис. дол. — у будівництві, асенізації, прибиранні вулиць та обробці відходів, хімічному виробництві, виробництві меблів, целюлозно-паперовій та поліграфічній промисловості;

500 тис. дол. — у харчовій промисловості та пошитті одягу, виробництві шкіри і шкіряного взуття, у сфері освіти, охорони здоров'я та соціальної допомоги, у сфері досліджень і розробок у галузі природничих та технічних наук.

У техніко-економічному обґрунтуванні до Указу Президента України "Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на території міста Харкова" і відповідного закону розроблений прогноз результатів впровадження спеціального режиму інвестиційної діяльності на території міста Харкова в 2000 – 2010 роках. Там зазначено, що сприятлива інвестиційна та кредитна політика для українських і іноземних інвесторів за попереднім прогнозом дозволить:

залучити в економіку міста до 2010 року не менше 1,6 млрд. доларів США;

збільшити більш ніж в 3 рази обсяги виробництва науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, що складе 7,3 млрд. грн.;

збільшити прибуток підприємств у 3,6 рази;

освоїти виробництво 138 нових виробів, із них 46 — в перші два роки;

створити більш 50 тисяч нових робочих місць;

відновити через три роки 100 тис. раніше існуючих робочих місць;

отримати суму надходжень до бюджетів усіх рівнів з урахуванням податкових пільг, які пропонуються, біля 2,6 млрд. грн. Із них податок на прибуток — 1,5 млрд. грн., податок на додану вартість — 1 млрд. грн., прибутковий податок з громадян — 0,1 млрд. грн.;

отримати підприємствам загальну суму пільг близько 0,25 млрд. грн., в тому числі: з податку на прибуток — 0,11 млрд. грн., до Державного інноваційного фонду — 0,06 млрд. грн. Від прогнозного обсягу експорту продукції сума пільг з митного регулювання складатиме біля 0,08 млрд. грн.

Таким чином, сума бюджетних та інших платежів перевищить загальну суму наданих пільг більш ніж в 10 разів [4].

Що стосується Харківської області, то станом на 1.07.2001 у ній зареєстровані прямі іноземні інвестиції на суму 155,8 млн. дол. США, які вкладені в 295 підприємств регіону. Елементом інвестиційної політики, що сприяє росту надходжень іноземних інвестицій, розвитку зовнішньоекономічних зв'язків, збільшенню поставчань на внутрішній ринок високоякісних товарів і послуг, створенню сучасної інфраструктури, є спеціальний режим інвестиційної діяльності (СПІД) на території м. Харкова, введений з 1.01.2000. Якщо враховувати, що доти прямі інвестиції в економіку Харківщини були взагалі мізерними (у 1999 р. у Харків надійшло всього 11 млн. дол.), факт, що їхній обсяг зараз значно зріс, був немаловажним. Харківська інвестиційна рада затвердила на сьогоднішній день 52 проекти загальною вартістю 174 млн. дол. США, 35% з яких здійснюється в машинобудуванні. А це 10 000 робочих місць, із них 4 000 — нових, 43,3% вартості даних проектів складають іноземні інвестиції. За рахунок цих вкладень перекладаються водо- і каналізаційні мережі, прокладаються тепломагістралі. Найбільшу питому вагу (60,6%) серед іноземних інвестицій займають американські інвестиції. За результатами моніторингу інвестиційної привабливості регіонів України, виконаного Інститутом реформ, у 2001 р. Харків став лідером за темпами приросту інвестицій. Однак за величиною інвестицій він поки знаходиться на 11-му місці в Україні (в розрахунку на одного мешканця — на 16-му).

Як бачимо, прямі іноземні інвестиції прискорюють вихід із затяжної економічної кризи,

ведуть до реального росту ВВП, що і необхідно сьогодні Україні [1]. Інвестори будують і упорядковують території. Наприклад, "Філіп Моріс", що працює з Харківською тютюновою фабрикою, за 2001 р. вніс 595 млн. грн. податків, із них 21 млн. грн. — у бюджет м. Харкова. Намічене ними будівництво нової фабрики дасть 1200 нових робочих місць харків'янам, залучить до міста 125 млн. грн.

Надання м. Харкову статусу міста республіканського підпорядкування стане ефективним важелем пожвавлення економіки регіону. Даний захід не можна, з нашого погляду, трактувати як "перетягування ковдри" на себе, бо цей крок обумовлений економічною необхідністю розвитку як регіону, так і країни. Прикладом такого рішення може стати м. Київ, який зараз є лідером щодо залучення інвестицій та промислового розвитку, на відміну від м. Севастополя, особливий статус якого обумовлений політичною необхідністю.

Виходячи з викладеного вище, виділимо пріоритетні галузі розвитку Харківського регіону, обумовлені високим рівнем індустріалізації економіки області, що активно підтримуються адміністрацією регіону: машинобудування, агропромисловий комплекс, освіта, наука.

Світовий розвиток інвестиційних процесів вимагає оновлених підходів до вкладання коштів. Перспективними вважаються наукові та інноваційні розробки, спрямовані на нематеріальне виробництво. Даний шлях має всі передумови, щоб набути перспективного розвитку на Харківщині.

Можна зробити висновок, що 2000 р. став переломним моментом в інвестиційному розвитку регіону та України в цілому. Це підіймає і рейтинг Харківського регіону в загальнонаціональному соціально-економічному розвитку країни, де за підсумками 2001 р. він посів 4-те місце в порівнянні з 11-м у 2000 р.

Пріоритетними напрямками в структурі наукових досліджень Харківщини за останні роки визнано дослідження з екологічно чистої

енергетики та ресурсозберігаючих технологій, в галузі охорони здоров'я, виробництва, зберігання та переробки сільськогосподарської продукції [3].

Динаміка машинобудування по регіону, хоча і прогресує в порівнянні з загальноукраїнською, у 2000 р. знижується. Та вже за 2001 р. приріст машинобудування склав 8,6%. Це можливо, як уже згадувалося, завдяки дії СРІД на території м. Харкова. За два роки його існування прийнято 54 інвестиційні проекти вартістю 193,4 млн. дол., які здійснюються в різних сферах народного господарства (35% в машинобудуванні). Прикладами успішного здійснення інвестиційних проектів можуть стати АТ "Турбоатом" та ЗАТ "Південкабель". АТ "Турбоатом" реалізує проект з виробництва турбін малої потужності вартістю 11,5 млн. дол. Інвестиційний проект ЗАТ "Південкабель" з виробництва кабельної продукції, яка відповідає світовим стандартам якості, оцінюється в 6,3 млн. дол. Обидва проекти будуть реалізовуватися в основному за рахунок власних коштів та дозволять зберегти 500 робочих місць на "Турбоатомі" і створити 40 нових на "Південкабелі". Також Інвестиційною Радою прийняті ще два інвестиційних проекти — проект СП "Фоктуба" щодо реалізації ламінатних туб вартістю 840 тис. дол. та проект, висунутий поліграфічним підприємством "Фоліо плюс" щодо запровадження новітніх технологій вартістю 900 тис. дол. Реалізація широкомасштабних інвестиційних проектів дозволяє мобілізувати кошти до бюджетів різних рівнів та надалі спрямовувати їх на соціальні потреби. До бюджетів усіх рівнів за 2001 р. мобілізовано 2 796 млн. грн., за надходженнями до Держбюджету Харківська область посідає друге місце після м. Києва.

Виникає питання, чому більша частка грошей, зароблених на території міста, вилучається з його бюджету, адже шляхом перерозподілу через держбюджет майже нічого назад не повертається. За рахунок капітальних

вкладень держбюджету по області за 2000 р. здійснено інвестиційних проектів на суму 22 млн. грн. (1,6% у загальному обсязі).

Ще одним із важливих шляхів розвитку регіону повинен стати розвиток обслуговуючої сфери. На наш погляд, керівництву області доцільно було б сприяти розвитку обслуговуючої сфери через заохочення малого бізнесу, для чого доцільно знизити мінімальну вартість інвестиційних проектів в галузях обслуговуючого комплексу, що підпадають під дію СРІД.

Перспективних об'єктів вкладення інвестицій Харківський регіон має достатньо. До наведених вище можна додати ще розгалужену транспортну сітку (автомагістральну, залізничну, авіаційну). Ось де привабливий об'єкт для інвестування! Крім того, СРІД визначає транспорт як пріоритетну галузь розвитку регіону та встановлює пільги для інвестиційних проектів вартістю не менше 1 млн. дол. щодо сплати ввізного мита, податку на додану вартість, податку на прибуток та плату за землю.

Проблемою нашого оподаткування, на погляд авторів, стають зависокі ставки податку на прибуток та податку на додану вартість, які є найвищими в Європі. Крім того, треба будувати певний механізм оподаткування. Прикладом може стати така розвинута країна, як США. На відміну від України в США для розрахунку податку на прибуток існує певна шкала, за якою на початку діяльності підприємство отримує деякі пільги, потім ставка оподаткування зростає і залежить від прибутку підприємства — чим більше прибуток, тим менше ставка податку. Така система не тільки стимулює збільшувати свої прибутки, а й вимушує сплачувати податки шляхом звіту про всі свої доходи, тобто у власників не має сенсу приховувати прибутки. Українська система передбачає сплатення третини прибутку, і власники підприємств намагаються приховати свої доходи.

Розвинута економіка дозволить Україні посісти достойне місце в Європейській раді,

поліпшить політичний стан в країні, а найважливіше — дозволить створити міцну соціальну інфраструктуру.

Література: 1. В. Оспицев, Т. Антоненко, Д. Пруненко, В. Лукьянченкова, А. Иткин, Е. Жилкова. Факторы, влияющие на иностранные инвестиции // Экономика Украины. — 2002. — №4. 2. Концептуальні засади стратегії розвитку Харківського регіону /Л.М. Бондаренко, Н.М. Внукова, Л.О. Лимонова, Н.М. Лисиця, В.І. Лямець, В.В. Радченко, О.М. Тимонін. — Харків: ВАТ "Модель Всесвіту", 2001. — 52 с. 3. Терлецкая Л. НДС в условиях специального режима инвестиционной деятельности на территориях приоритетного развития // Вестник налоговой службы Украины. — 2002. — №8. 4. Економіка України за січень – березень 2002 року // Урядовий кур'єр. — 2002. — №77.

СПЕЦИФИКА РЕАЛИЗАЦИИ ТОВАРНОЙ СТРАТЕГИИ ПРЕДПРИЯТИЯ В СВОБОДНЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ЗОНАХ

УДК 339.543.62

Коновалов Е.И.

Выбор стратегических зон хозяйствования (далее — СЗХ) является отдельной и немаловажной составляющей товарной стратегии предприятия. Поэтому рассмотрение специальных режимов инновационной и инвестиционной деятельности, представленных свободными экономическими зонами, территориями приоритетного развития (далее — ТПР) и технологическими парками, с точки зрения товарной стратегии в нынешних условиях хозяйствования, является актуальным.

За последние годы практически все предприятия вынуждены были радикально сократить объемы опытно-конструкторских, технологических и научно-исследовательских работ, что отразилось в первую очередь на товарной стратегии предприятий.

Государственные рычаги воздействия на предприятие проявляются через денежно-кредитную, налоговую, таможенную политику. Осуществляя антимонопольное регулирова-

ние, правительство оказывает воздействие на конкурентную среду на рынке. Таким образом, государство выступает регулирующим, защищающим и руководящим звеном. Эта роль может принимать формы субсидий, налоговых льгот, юридического контроля за событиями на нерегулируемом рынке, регулирование избыточного производства продукции, ставки процента.

К другим направлениям государственной поддержки можно также отнести:

1. Стимулирование укрепления связей предприятий с НИИ, опытно-конструкторскими и проектными организациями, в том числе связей договорного типа и интеграционного типа (в частности, путем формирования финансово-промышленных групп с участием таких организаций). Реализация этого направления возможна путем налогового регулирования совместной деятельности.

2. Обеспечение участия банковских структур в реструктуризации и обновлении промышленных предприятий путем выдачи специальных "инновационных и инвестиционных кредитов" на льготных для предприятия условиях, но при строгом контроле за выполнением инновационных планов. В качестве стимулирования участия банков, осуществляющих такую деятельность в достаточных масштабах, предоставление им особых видов льгот.

3. Стимулирование использования (в тех случаях, когда это возможно) в инновационном процессе на предприятиях отечественных, в том числе собственных, технологических разработок.

С целью привлечения иностранных инвестиций, активизации предпринимательской деятельности для увеличения экспорта товаров, поставок на внутренний рынок высококачественной конкурентоспособной продукции, привлечения и внедрения новых технологий, рыночных методов хозяйствования в качестве государственных методов регулирования регионального развития создаются механизмы специальных режимов стимулирования инвестиционной деятельности [1].

В 1998 — 2000 году в Украине создано 11 специальных экономических зон (далее — СЭЗ) и утверждены специальные режимы инвестиционной деятельности на территории приоритетного развития 9 регионов. Это создает необходимость корректировки товарной стратегии, реализуемой предприятиями в соответствующих стратегических зонах хозяйствования и предопределяет товарную стратегию предприятий.

С освоением предприятием новой СЗХ, в которую входят СЭЗ или ТПР, предъявляются новые требования к существующей товарной стратегии. В результате этого происходит либо замена существующей товарной стратегии, не обеспечивающей необходимой гибкости на новую, либо корректировка товарной стратегии в случае возможности ее адаптации к новым условиям хозяйствования. Таким образом, СЭЗ и ТПР увеличивают количество СЗХ предприятия и дифференцируют товарную стратегию.

В свободных экономических зонах создаются благоприятные условия деятельности для предприятий: льготный режим и уровень налогообложения, таможенные льготы, специфические валютно-финансовые условия, банковско-кредитная система, система кредитования и страхования, специальная система государственных гарантий защиты инвестиций.

Но особого внимания, с точки зрения товарной стратегии, заслуживают специальные условия налогообложения.

Основные положения льготного налогообложения предприятий в СЭЗ или ТПР: освобождение от налогообложения прибыли предприятий или налогообложение прибыли предприятий по сниженной ставке, освобождение от налогообложения инвестиций, освобождение от уплаты таможенной пошлины и налога на добавленную стоимость при импорте товаров для реализации инвестиционных проектов, освобождение от платы за землю.

Уменьшение прямых налогов, и особенно налога на прибыль, действительно повышает

желание и возможности субъектов хозяйствования реинвестировать прибыль. При этом снижаются издержки предприятий, растет платежеспособный спрос. Местные налоговые льготы или уменьшенные тарифы влияют на дислокацию определенных отраслей промышленности, ускоренное развитие важных для этих регионов отраслей.

В частности, создание СЭЗ или ТПР предусматривает льготный режим налогообложения предприятий, что сказывается на товаре, который представляет собой главную составляющую товарной стратегии предприятия. Действие режима льготного налогообложения сказывается на цене продукции, создавая условия к повышению вероятности ее снижения. Следовательно, появляется возможность применения широкого диапазона товарных стратегий предприятия.

Однако следует обратить внимание, что льготный режим налогообложения действует не для всех хозяйствующих субъектов на территории СЭЗ или ТПР.

На льготный режим налогообложения имеют право хозяйствующие субъекты при выполнении следующих условий:

1) реализация инвестиционных проектов в приоритетных видах экономической деятельности, таких, как сельское хозяйство, добывающая промышленность, легкая и текстильная промышленность, химическая, металлургия, машиностроение и приборостроение и другие, утвержденные Кабинетом Министров Украины по каждой СЭЗ или ТПР;

2) реализация инвестиционных проектов сметной стоимостью не менее установленного минимального предела в зависимости от отрасли производства. Например, на территории ТПР "Харьков" законом [2] установлены следующие минимальные пределы: 3 млн. долларов США — в металлургии и обработке металла, производстве машин и оборудования (электрического, электронного и транспортного оборудования); 1 млн. долларов США — в

производстве электроэнергии, газа и воды, кокса, других неметаллических минеральных изделий, транспорте, связи, обработке металлических отходов и лома; 700 тыс. долларов США — в строительстве, ассенизации, уборке улиц и обработке отходов, химическом производстве, производстве мебели, целлюлозно-бумажной и полиграфической промышленности; 500 тыс. долларов США — в пищевой промышленности и переработке сельскохозяйственных продуктов, текстильной промышленности и пошиве одежды, производстве кожи и кожаной обуви, в сфере образования, здравоохранения, социальной помощи и в сфере исследований и разработок в области естественных и технических наук;

3) утверждение инвестиционных проектов соответствующим органом управления СЭЗ или ТПР;

4) заключение договора на реализацию проекта с органом управления СЭЗ или ТПР;

5) расположение и государственная регистрация на территории СЭЗ.

Для предприятий, функционирующих за пределами СЭЗ, которая входит в СЗХ, расширение границ действия товарной стратегии возможно в случае создания подразделения или самостоятельного субъекта хозяйствования по сборке готовой продукции на территории СЭЗ.

Таким образом, рассматриваемые в статье механизмы специальных инвестиционных режимов, оказывающих влияние на формирование товарной стратегии предприятия в свободных экономических зонах, технологических парках и на территориях приоритетного развития, являются факторами, которые необходимо учитывать при оптимизации товарной стратегии.

Литература: 1. Закон України "Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон" //Відомості Верховної Ради (ВВР). — 1992. — №50. — С. 676. 2. Закон України №1714-III "Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на території міста Харкова" //Відомості Верховної Ради (ВВР). — 2000. — №32. — Ст. 259.

МЕТОДИКА ІНТЕГРАЛЬНОЇ ОЦІНКИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

УДК 336 (477)

Чемчикаленко Р.А.

Сформована в Україні економічна ситуація значно ускладнює інвестиційну діяльність, у зв'язку з чим потрібна розробка адекватного ринковим відносинам інвестиційного механізму, що органічно сполучить форми приватного й державного інвестування, оптимізацію взаємозв'язків різних суб'єктів інвестиційної діяльності, розробку відповідної законодавчо-нормативної бази та її стабілізацію. Ці питання є корінними, вони тісно пов'язані з фундаментальними соціально-економічними процесами розвитку суспільства, з рішенням задач щодо подолання економічної кризи. Але наведені недоліки в першу чергу стосуються суб'єктивних факторів нерозвиненості інвестиційного процесу в Україні, що унеможлиблює здійснення на них безпосереднього впливу з боку підприємців та керівників підприємств різної форми власності.

У той же час існує думка про об'єктивність причин низької інвестиційної активності вітчизняних підприємств. У першу чергу серед таких факторів відзначають низький рівень економічної грамотності керівних кадрів, необхідність звертатися за порадою до фахівців, котрі, працювавши за часів СРСР у системі центрального планування, часто володіють лише застарілим розумінням принципів побудови ринкової економіки. Виходячи з багаторічних спостережень за процесом залучення інвестицій в Україну, експерти також приходять до висновку, що навіть при готовності до інвестування іноземних партнерів практично відсутні професійно грамотні пропозиції (особливо в частині обґрунтування інвестиційної привабливості підприємств

щодо їх інвестування), що значно стримує інвесторів відносно вкладення своїх коштів [5].

Таким чином, актуальною є розробка нової методики аналізу інвестиційної привабливості підприємств, котра була б зрозумілою та прийнятною для іноземних інвесторів і в той же час відображала специфіку українського ринку.

Існуюча ж офіційна методика розрахунку інвестиційної привабливості, що розроблена Агентством з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій відповідно до Закону України від 18 вересня 1991 року №1560 "Про інвестиційну діяльність" [1], Положення про Агентство з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій, затвердженого постановою КМУ від 22 серпня 1996 року №990 [2] та на виконання постанови КМУ від 25 листопада 1996 року №1403 "Про Положення про реєстр неплатоспроможних підприємств та організацій" [3], об'єднує велику кількість різних показників, але має при цьому наступні недоліки:

1) співвідносяться середньорічні дані фінансової звітності з залишками на початок і кінець року;

2) розрахунок абсолютних показників не дозволяє зіставити хоча б два підприємства, показники не ранжуються в залежності від галузевої приналежності;

3) для розрахунку показників необхідно проаналізувати дуже багато форм бухгалтерської звітності, до того ж ця методика не адаптована до сучасних умов і не відповідає національним стандартам бухгалтерського обліку.

Оскільки інвестиційна привабливість підприємства — це рівень задоволення фінансових, виробничих, організаційних та інших вимог чи інтересів інвестора щодо конкретного підприємства, вона може визначатися чи оцінюватися значеннями відповідних фінансових показників. Тому для проведення аналізу інвестиційної привабливості необхідно виконати ґрунтовний аналіз фінансового стану підприємства.

Однак аналіз тільки фінансових показників не дає реальної оцінки його загального стану.

Тому для всебічного аналізу підприємства дані фінансового аналізу доцільно зіставляти з результатами маркетингового дослідження розвитку відповідного сегмента та положенням підприємства на цьому сегменті.

Оскільки інвесторів цікавлять не самі значення показників фінансового аналізу, а оцінка ефективності діяльності підприємства та рішення, що приймаються на основі цієї оцінки, то для аналізу інвестиційної привабливості слід використовувати інтегральну оцінку. Це дає змогу поєднати в одному показнику багато різних за назвою, одиницями виміру, вагомістю та іншими характеристиками чинників, що спрощує процедуру оцінки конкретної інвестиційної пропозиції, а інколи є єдиним можливим варіантом її проведення й надання об'єктивних остаточних висновків.

Фінансова оцінка підприємств складає основу методики розрахунку їх інвестиційної привабливості і в загальному випадку передбачає розрахунок тридцяти найчастіше використовуваних показників, що характеризують підприємство за різними напрямками його господарської діяльності. Отримані внаслідок такої оцінки великі масиви значень показників фактично не дають змогу зробити остаточний висновок, тому що, по-перше, кожний показник, крім свого значення в цифровому вираженні, повинен мати ще й значення вагомості, яка в традиційній формі подання матеріалу відсутня; по-друге, для визначення співвідношення вагомості різних показників інвестору потрібно ці співвідношення зафіксувати і здійснити відповідні розрахунки; по-третє, визначення вагомості показника в цілому є в системі оцінки досить складною і конче відповідальною процедурою.

Для розв'язання зазначених вище завдань та з метою забезпечення об'єктивної оцінки інвестиційної привабливості підприємств можна використати алгоритм визначення інтегральної оцінки, котрий базується на дослідженнях, проведених American Institute of Banking [4].

Економічні механізми стимулювання інвестиційних процесів в Україні

82

Запропонована методика аналізу інвестиційної привабливості підприємства базується на світових стандартах оцінки фінансового стану компаній (у частині використовуваних фінансових показників і математичних методів) і адаптована до існуючої ситуації на Україні (у частині вимог до величини фінансових показників з урахуванням диференційованого підходу по секторах економіки). Таке поєднання особливо актуальне, оскільки воно знижує бар'єр недовіри іноземних інвесторів щодо реальності проведеного аналізу й при тому враховує галузеві особливості функціонування українських підприємств.

Алгоритм визначення рейтингу інвестиційної привабливості наступний:

1) розрахунок значень показників за даними статистичної звітності;

2) експертне визначення рейтингів фінансових показників на підставі значень розрахованих показників і розроблених на базі статистичної звітності таблиць відповідності загального положення на підприємствах сектора визначеному рангу. Тобто на основі середньостатистичних значень фінансових показників проводиться їх групування по відношенню до певного рангу інвестиційної привабливості. Рейтинг кожного фінансового показника може приймати значення від 0 до 10;

3) розрахунок величини інтегрованого показника інвестиційної привабливості підприємства на підставі рейтингів фінансових показників, визначених на етапі 2, і ваги фінансових показників в інтегрованому показнику.

Розрахунок величини інтегрованого показника інвестиційної привабливості підприємства здійснюється за наступною формулою:

$$IK = \sum_{i=1}^{23} P_i \times V_i,$$

де P_i — величина рейтингу i -го показника;

V_i — вага i -го фінансового показника в інтегрованому показнику;

4) визначення рейтингу інвестиційної привабливості підприємства за шкалою рейтингів на підставі розрахованої на етапі 3 величини інтегрованого показника інвестиційної привабливості підприємства.

При визначенні інвестиційної привабливості підприємства використовується шкала, наведена в таблиці.

Таблиця

**Шкала рейтингу
інвестиційної привабливості
підприємства**

Величина інтегрованого показника інвестиційної привабливості	0–1	1–2,5	2,5–4,5	4,5–7	7–10
Рейтинг інвестиційної привабливості підприємства	Д	Г	В	Б	А

Якщо значення інтегрованого показника інвестиційної привабливості потрапляє на границю інтервалу, то використовується більший з двох рейтингів.

У залежності від того, який рейтинг здобуло і до якої групи належить проаналізоване підприємство, допускається наступна інтерпретація.

Група А — підприємство до інвестування привабливе. Більшість показників задовольняють поставленим вимогам. Підприємство має достатній потенціал для розвитку своєї діяльності. Вкладення коштів в дане підприємство є майже без ризику.

Група Б — підприємство має потенціал для покращення інвестиційної привабливості, але більшість показників не задовольняють вимогам. Тому перед прийняттям рішення необхідно зробити більш детальний аналіз іншої інформації.

Група В — підприємство для інвестування не приваблює, вкладення коштів у нього є дуже ризиковим.

Група Г — підприємство знаходиться на межі банкрутства. Його інвестування є недоцільним.

Загальна ж оцінка інвестиційної привабливості будь-якого підприємства має узагальнювати в собі результати визначення інтегрального показника інвестиційної привабливості та визначення місця досліджуваного підприємства в межах ринку його функціонування.

Література: 1. Закон України "Про інвестиційну діяльність" від 18 вересня 1991 року №1560 //Відомості Верховної Ради. — 1991. — №47. — С. 646. 2. Постанова Кабінету Міністрів України "Про Агентство з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій" від 22 серпня 1996 року №990 //Постанова Уряду України. — 1996. — №17. — С. 459. 3. Постанова Кабінету Міністрів України "Про Положення про реєстр неплатоспроможних підприємств та організацій" від 25 листопада 1996 року №1403 //Постанова Уряду України. — 1996. — №20. — С. 559. 4. Clifton H. Krepes Analyzing Financial Statements, American Institute of Banking /N.Y.: Mc-Graw Hill, 1998. — 453 p. 5. Ульянов В. Инвестиционные и консалтинговые аспекты поддержки малых и средних предприятий //Економист. — 2000. — №6. — С. 18 – 19.

УДОСКОНАЛЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНИМИ ПРОЦЕСАМИ ТА АКТИВІЗАЦІЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 353:330.322

Соболь Р.Г.

Центр тяжіння проведення ринкових перетворень переміщується в регіони, а процеси, що відбуваються там, зумовлюють зміну всієї економічної ситуації в країні. Державні реформаційні процеси не завжди адаптовані до регіональних особливостей розвитку й іноді вступають з ними у протиріччя. А без надійних основ інвестиційної діяльності важко сподіва-

тися на сталий розвиток виробництва, науково-технічний та соціальний прогрес.

За 2001 рік у цілому по Харківській області за рахунок усіх джерел фінансування вкладено інвестиції в основний капітал (капітальні вкладення) в обсязі 1 623,1 млн. грн. [1]. Порівняно з минулим роком обсяги зросли на 21%.

Інвестиції в основному спрямовувались на реконструкцію, технічне переоснащення і розширення діючих підприємств виробничого призначення та впровадження сучасного обладнання, нових технологій виробництва продукції.

Із загального обсягу капітальних вкладень будівельно-монтажні роботи складають 31,4%, а придбання машин, обладнання, устаткування — більше 50% [1].

Зважаючи на зростання дефіциту фінансових ресурсів, проблема пошуку невикористаних резервів для розширення інвестиційної активності стає однією з тих, які потребують першочергового розгляду. Основним джерелом інвестицій є власні кошти підприємств і організацій — 78,5% загального обсягу вкладень. За рахунок державного бюджету освоєно 24,3 млн. грн., або 1,5% усіх інвестицій. Населенням області на будівництво власного житла використано 65,9 млн. грн., що на 2% менше минулого року [1]. Кошти місцевих бюджетів становлять 3,1% усіх освоєних обсягів по області.

Стабілізація економічного та соціального становища області вимагає підвищення активності інвестиційних процесів, залучення вітчизняних та іноземних ресурсів фінансування з подальшим найбільш ефективним їх використанням у різних галузях економіки, соціальної та науковій сферах.

Так, область з 22 місця за обсягом інвестицій у 1996 році перемістилась сьогодні на 10 місце. Іноземні інвестиції надійшли з 49 країн світу і були вкладені у 304 підприємства області. Їх загальний обсяг складає 168,3 млн. дол. США [1].

Найбільші внески надійшли із США, Швейцарії, Кіпру, Німеччини, Великобританії. У харчову

Економічні механізми стимулювання інвестиційних процесів в Україні

84

промисловість та перероблення сільськогосподарських продуктів вкладено 32,9 млн. дол. США (19,5% всіх інвестицій), машинобудування та металообробку — 7,9 млн. дол. США (3,1%), хімічну та нафтохімічну промисловість — 8,9 млн. дол. США (5,3%) [1].

Харківський регіон має великий економічний потенціал, достатній рівень розвитку ринкової інфраструктури, привабливий підприємницький клімат, високий рівень забезпечення кваліфікованими кадрами.

Нові можливості для активізації інвестиційної діяльності відкриває запровадження спеціального режиму інвестиційної діяльності на території м. Харкова, запровадження якого надасть можливість подолати несприятливі соціально-економічні умови життя та діяльності населення внаслідок реалізації значних інвестиційних проектів та створення нових робочих місць.

Так, станом на 01.01.2002 р. Радою з питань СРІД затверджено 50 інвестиційних проектів кошторисною вартістю 162,7 млн. дол. США, у тому числі 59,4 млн. дол. США — іноземні інвестиції, завдяки яким:

укладено 39 договорів на реалізацію інвестиційних проектів;

30 підприємств уже реалізують інвестиційні проекти.

Станом на 01.01.2002 р. підприємствами — суб'єктами СРІД на території м. Харкова — фактично залучено інвестицій на загальну суму 20,2 млн. дол. США, у тому числі 7,1 млн. дол. США — іноземні інвестиції [1].

Кількість новостворених робочих місць склала 3 050 одиниць. Кількість збережених робочих місць — 240 одиниць.

Одним із напрямків створення інвестиційно-привабливого іміджу області є робота по донесенню інформації про потенціал регіону до можливих інвесторів. В області, вперше в Україні, освоєна технологія створення інформаційно-рекламних компакт-дисків, каталогів та буклетів інвестиційних пропозицій харківських підприємств.

На думку автора, активізацію регіональної інвестиційної політики слід проводити з виділенням двох напрямків.

Перший передбачає виділення тих галузей, у яких доцільно зберегти централізовані капітальні вкладення. Бюджетного фінансування потребують передусім ті сфери економіки, куди не вкладатимуть коштів приватні інвестори. Маємо на увазі освіту й науку, охорону здоров'я, культуру, оборонну промисловість, монопольні галузі (такі, як електроенергетика та залізничний транспорт). Інвестиції повинні концентруватися на реалізації цільових програм, заходів, пов'язаних з соціальним розвитком сільської місцевості. Державні централізовані вкладення слід спрямовувати на реалізацію обмеженого числа регіональних програм, створення особливо ефективних структуроутворюючих об'єктів, підтримання державної інфраструктури, подолання наслідків стихійних лих, розв'язання найгостріших соціальних та економічних проблем.

Другий напрямок регіональної інвестиційної політики полягає у трансформуванні ролі територіальних органів влади, які при наявному дефіциті фінансових ресурсів та зростанні потреби в них передбачають свою участь у інвестиційних процесах не лише як розподільника інвестиційних вкладень, а й як комерційного інвестора та повноправного партнера недержавних інвесторів.

Скорочення обсягів централізованих капітальних вкладень економічно виправдане, якщо формування фінансової бази інвестиційних процесів за рахунок суб'єктів господарювання дає відчутні позитивні результати як на державному, так і на регіональному рівнях. Інакше зменшення інвестиційної активності держави супроводжуватиметься втратою контролю над ситуацією і сприятиме збереженню вкрай невизначених перспектив розвитку галузей та регіонів.

Розвиток ринкових відносин вніс значні корективи в порядок формування і використан-

ня фінансових ресурсів, призначених для інвестування. Особливо це було помітно на регіональному рівні, зважаючи на те, що раніше регіональні особливості фінансування капітальних вкладень практично збігалися з галузевими і роль місцевих фінансових джерел капітальних вкладень була незначною. Така ситуація пояснюється тим, що вони забезпечували потреби в інвестуванні тільки так званого господарства місцевого підпорядкування.

Цілком зрозуміло, що виняткові заходи не можуть докорінно поліпшити інвестиційний клімат і стимулювати одночасно усі сфери та галузі економіки.

Для розв'язання цієї проблеми необхідно поряд зі здійсненням заходів щодо оздоровлення фінансового стану підприємств і удосконалення законодавчої бази інвестиційної діяльності не оминати й таких заходів, як, наприклад, централізована оцінка податко-спроможності суб'єктів сплати податків і визначення особливого механізму оподаткування на підставі цієї оцінки, обґрунтовані податкові пільги для підприємств та осіб, які впроваджують інноваційну та інвестиційну діяльність, бюджетна підтримка інвестицій, така, як централізовані бюджетні капіталовкладення, бюджетні кредити, інвестиційні премії тощо.

Таким чином, для вдосконалення регіонального управління економічними процесами треба активізувати інвестиційну діяльність на регіональному рівні шляхом пошуку внутрішніх джерел інвестування та використовувати їх з більшою ефективністю, науково обґрунтовано, не лишаючи поза увагою соціальні потреби та особливості регіону.

Література: 1. Економіка Харківщини у 2001 році: Підсумки роботи. — Харків: ТОВ "Модель Всесвіту", 2001. — 48 с.
2. Михасюк І., Мельник А., Крупка М., Залога З. Державне регулювання економіки / За ред. докт. екон. наук, профі, акад. АН вищої школи України І.Р. Михасюка. — Львівський національний університет ім. І. Франка. Підручник. — Друге вид., виправлене і доповнене. — К.: Атіка; Ельга-Н, 2000. — 592 с.

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЙ ПОДХОД К ОБОСНОВАНИЮ ФИНАНСОВОЙ СТРАТЕГИИ ПРЕДПРИЯТИЯ

УДК 336.02

Веретенникова А.Б.

Интеграция украинской экономики в мировое хозяйство предусматривает использование в широких масштабах наиболее эффективных форм внешнеэкономического сотрудничества: создания свободных экономических зон (СЭЗ), территорий приоритетного развития (ТПР), специальных режимов инвестиционной деятельности (СРИД), функционирование которых должно обеспечить экономический рост страны, включение в международное разделение труда, международную торговлю.

Создание СЭЗ, ТПР, СРИД позволит решить ряд общегосударственных задач, таких, как повышение конкурентоспособности национального производства, увеличение притока валюты как от экспорта товаров и услуг, так и от иностранных инвестиций, сокращение импорта.

Успешное функционирование СЭЗ, ТПР, СРИД в Украине обусловлено ее выгодным географическим положением в Европе, имеющимся научно-техническим и экономическим потенциалом, значительными трудовыми и природными ресурсами. Принятие в 1995 году законодательных актов — Законов Украины "Об общих основаниях создания и функционирования специальных (свободных) экономических зон", "О режиме иностранного инвестирования" — фактически присоединило Украину к странам, на территории которых функционируют СЭЗ, и определило единый подход к понятию и сущности СЭЗ. Свободная экономическая зона является частью территории Украины, на которой устанавливается специальный правовой режим экономической деятельности и порядок

применения законодательства государства, ориентированный на развитие внешнеэкономических связей, в первую очередь, за счет привлечения иностранного капитала. Функционирование СЭЗ создает возможность формирования преференциального инвестиционного климата для иностранных инвесторов благодаря применению финансовых, налоговых и таможенных льгот.

Практика свидетельствует, что в современных условиях возрастает значимость отдельных субъектов хозяйствования в процессе установления партнерских отношений и получения финансовых ресурсов под конкретные проекты развития производства, в особенности от иностранных инвесторов. Потенциальному инвестору необходимы гарантии стабильности работы хозяйствующего субъекта, сохранности и возвратности вложенных инвестиций, поэтому необходимо уделить особое внимание вопросам, связанным с разработкой финансовых механизмов долгосрочного управления предприятием, способствующих достижению общекорпоративных целей организации на основе выбранной финансовой стратегии.

Финансовая стратегия является определяющим фактором эффективного функционирования предприятия и, как правило, должна включать в качестве элементов комплексные программы, инвестиционные проекты, предусматривающие новое строительство, приобретение, поглощение предприятий, обновление, реконструкцию, модернизацию основных фондов, внедрение новой технологии, выполнение социальных программ.

При разработке финансовой стратегии следует проводить комплексный анализ производственно-хозяйственной деятельности предприятия, в ходе которого все его стороны деятельности необходимо оценивать с позиций достижения максимально возможного экономического результата за счет оптимально эффективного использования финансовых ресурсов.

Анализ хозяйственной деятельности предприятия позволит определить наиболее рациональные схемы погашения краткосрочных и долгосрочных обязательств, эффективность использования финансовых ресурсов и управления ими. Оценка финансовых возможностей определит настоящий и будущий потенциал формирования фондов предприятия, размеры и источники финансирования общекорпоративной стратегии.

Основным условием формирования финансовой стратегии является решение задач, связанных с оценкой эффективности использования всех видов ресурсов, которыми владеет и распоряжается предприятие, а именно: материальных (включая основные и оборотные средства), нематериальных активов, трудовых ресурсов — параллельно с определением уровня использования финансовых ресурсов как необходимого условия успешного функционирования хозяйствующего субъекта. Поиск резервов дальнейшего роста эффективности работы предприятия основывается на оценке показателей, характеризующих все стороны его деятельности.

Одним из наиболее распространенных инструментов разработки финансовой стратегии является портфельный, или матричный метод. Из большого разнообразия матриц предпочтительными являются такие, в которых сочетаются показатели эффективности использования основных, оборотных и финансовых ресурсов.

Создание благоприятных условий труда, внедрение высокоэффективных орудий труда, прогрессивной технологии, высокий уровень механизации и автоматизации производства обеспечивают успех в конкурентной борьбе предприятия на рынке. Очевидно, что оснащенность предприятия основными средствами и эффективное их использование, прежде всего основных производственных средств, влияет на объем производства товаров и услуг и связанный с ним конечный результат дея-

тельности предприятия. Это обуславливает выбор комплексного показателя использования основных производственных фондов в качестве одного из критериев, определяющих выбор финансовой стратегии. В качестве обобщающих показателей необходимо использовать показатели фондоотдачи и фондовооруженности. Следует заметить, что фондоотдача зависит от состава, структуры, качества основных средств, а показатель фондовооруженности, характеризующий обеспеченность фондами одного работника, не одинаков в разных отраслях промышленности, поэтому при определении комплексного показателя, характеризующего использование основных средств, необходимо учитывать эти особенности.

Влияние на результаты деятельности предприятия оказывает соотношение распределения капитала в основные и оборотные фонды, то есть материально-вещественную часть оборотных средств, поэтому следующим критерием при генерации финансовой стратегии следует выбрать комплексный показатель использования оборотных фондов, который бы содержал информацию о результатах анализа сверхнормативных остатков производственных запасов, незавершенного производства и готовой продукции и включал в состав показатели оборачиваемости отдельных элементов оборотных активов (таких, как коэффициент оборачиваемости) и закрепления оборотных средств.

Эффективное формирование и движение финансовых ресурсов определяет финансовое положение предприятия, которое характеризуют группы показателей прибыльности, наличия основных и оборотных средств, рационального распределения и использования собственных и заемных финансовых ресурсов, финансовой устойчивости, ликвидности и платежеспособности.

Выбор финансовой стратегии предприятия зависит от уровня обеспеченности наличными финансовыми ресурсами как собственными,

так и заемными. Использование в необходимых объемах кредитных ресурсов создает для предприятия условия максимально эффективного использования всех финансовых средств. Удельный вес заемного капитала в общем объеме капитала зависит от следующих факторов: отраслевой принадлежности предприятия, уровня сезонности его деятельности, тактических и стратегических задач, степени доверия со стороны кредиторов и банков. Однако необходимо соблюдать требуемое соотношение между объемами собственного и заемного капитала, соответствующее выбранной стратегии, обеспечивающее необходимый уровень финансовой устойчивости предприятия. Для характеристики финансовой устойчивости следует использовать коэффициенты автономии, соотношения заемных и собственных средств, а также собственно коэффициент финансовой устойчивости. В условиях нестабильной внешней среды особую актуальность приобретает анализ способности предприятия рассчитаться по своим обязательствам. Это обуславливает необходимость проведения анализа показателей ликвидности, а именно: коэффициента абсолютной ликвидности, коэффициента текущего покрытия, общего коэффициента покрытия, соотношения дебиторской и кредиторской задолженностей.

Таким образом, сопоставление комплексных показателей, характеризующих состояние основных, оборотных фондов и фондов обращения, дает возможность пошагового анализа и выбора действенной финансовой стратегии, учитывающей возможности и перспективы развития предприятия. Исследования показали, что на первом шаге следует сопоставлять результаты анализа основных и оборотных фондов, на втором — оборотных фондов и фондов обращения. Только такой подробный анализ позволит выявить резервы, учесть возможности и сгенерировать финансовую стратегию, способствующую реализации возможностей

предприятия и соответствующей его общей экономической стратегии. Решение данной проблемы приобретает особую актуальность при функционировании предприятия в условиях СЭЗ, ТПР, СРИД, когда основные ожидаемые инвестиционные потоки поступают от иностранных инвесторов, которые стремятся достичь компромисса в отношении прибыльности, риска и ликвидности инвестируемых средств.

Література: 1. Белоліпецький В.Г. Финансы фирмы. — М.: Инфра-М, 1998. — С. 297. 2. Брейли Р., Майерс С. Принципы корпоративных финансов. /Пер. с англ. — М.: ЗАО "Олимп-Бизнес", 1997. — С. 480. 3. Стоянова Е.С., Быкова Е.В., Бланк И.А. Управление оборотным капиталом. — М.: Перспектива, 1998. — С. 615. 4. Хелфет Э. Техника финансового анализа. /Пер. с англ. — М.: Аудит; ЮНИТИ, 1996. — 664 с. 5. Шарп Ф., Александер Г., Бейли Д. Инвестиции. /Пер. с англ. — М.: Дело, 1995. — 1024 с.

ІНВЕСТУВАННЯ В ПЕРСОНАЛ — ОСНОВНА УМОВА ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

УДК 339.137.2

Попов О.С.

У сучасних умовах розвитку ринкової економіки більшість підприємств України відчувають нестачу для інвестування як фінансового, так і реального капіталів з метою утримання на певному рівні дохідності від своєї діяльності та підвищення конкурентоспроможності. Тому все більш важливим стає питання знаходження джерел інвестування. Але навіть коли суб'єкт господарської діяльності має необхідні кошти, перед ним постає питання не менш важливе — визначити пріоритетні напрямки капіталовкладень з позицій складових, що забезпечать конкурентоспроможність продукції та підприємства в цілому.

Головним об'єктом інвестування в сучасних умовах повинен стати людський капітал.

Вирішенню проблеми його ефективного використання останнього часу приділяється значна увага, про що свідчить значна кількість досліджень вчених-економістів, у яких представлені можливі шляхи підвищення економічної та соціальної ефективності використання трудових ресурсів [1 – 5]. Особливу актуальність здобуває інвестування в людський капітал в умовах функціонування спеціальних економічних зон, де створюються умови більш ефективної роботи з інвестиціями, залучення значних обсягів іноземного капіталу і з'являється приваблива можливість створення та функціонування спільних підприємств.

Перш за все, в розвитку інвестиційних відносин зацікавлені самі підприємства. Саме вони повинні розробляти програми роботи з трудовими ресурсами з метою підвищення рівня їх кваліфікації, що матиме позитивний вплив на підвищення конкурентоспроможності підприємства. Для здійснення обґрунтованого інвестування в людський капітал необхідно приділяти увагу існуючим особливостям використання трудових ресурсів в Україні, які суттєво відрізняються від економічно розвинутих країн. Перш за все, слід відзначити високу якість освіти поряд з її переважно теоретичною орієнтацією, значний рівень безробіття, низьку заробітну плату. Не дивлячись на багатий вибір на ринку праці дешевої робочої сили практично будь-якої кваліфікації, однією з головних причин кризового положення суб'єктів господарювання залишається низький рівень розвитку і використання трудових ресурсів підприємства. Як показали дослідження, досить незначна кількість підприємств використовує сучасні методи роботи з персоналом, що застосовуються в ринкових економічних умовах.

Для виявлення залежності між результатами діяльності промислових підприємств України і станом розвитку та використання трудових ресурсів було проведено дослідження залеж-

ності показників прибутковості від показників, що характеризують персонал підприємства, які можна розрахувати за формами статистичної звітності. В процесі проведення дослідження на прикладі 26 промислових підприємств машинобудування і металообробки, медичної, легкої, хімічної й харчової промисловостей Харківської області за останні 5 років були обрані наступні показники, що характеризують рівень використання трудових ресурсів: питому вагу трудових витрат у загальних витратах на виробництво; середньорічний виробіток на одного працюючого; коефіцієнт зайнятості працюючих; питому вагу працівників основної діяльності в складі працюючих; питому вагу працівників у віці від 50 років і вище; питому вагу працівників, що закінчили вищі навчальні заклади; питому вагу працівників, навчених новим професіям у звітному році; питому вагу працівників, що підвищили кваліфікацію у звітному році. Їх вибір був обґрунтований можливістю одержання їхніх кількісних значень із форм статистичної звітності 1-ПВ, 2-ПВ, 6-ПВ.

Методом дослідження був обраний факторний аналіз. Результати його використання наведені в табл. 1.

Таблиця 1

Результати факторного аналізу

Кількість факторів	Відсоток дисперсії	Кумулятивний відсоток дисперсії
1	51,947	51,947
2	33,014	84,961
3	5,247	90,208
4	3,089	93,297
5	2,554	95,851
6	2,239	98,09
7	1,252	99,342
8	0,658	100

На основі даних табл. 1 можна зробити висновок, що для подальшого аналізу рівня

використання трудових ресурсів достатньо розглядати перші два фактори, які пояснюють 84,96% загальної мінливості показників. Розглянемо склад факторів докладніше. У перший увійшли показники: середньорічний виробіток на одного працюючого, коефіцієнт зайнятості, питомі ваги кількості працівників, що закінчили вищі навчальні заклади, навчених новим професіям, та тих, що підвищили кваліфікацію у загальній кількості працюючих. До другого фактора увійшли показники питоми ваги трудових витрат у загальних витратах на виробництво, кількості працівників основного виду діяльності в складі працюючих і кількості працюючих у віці від 50 років і вище (табл. 2).

Таблиця 2

**Навантаження показників
за двома факторами**

Показники рівня використання трудових ресурсів	Навантаження факторів	
	1 фактор	2 фактор
1	2	3
Питома вага трудових витрат у загальних витратах на виробництво	-0,201163	0,795479*
Середньорічний виробіток на одного працюючого	0,60094*	-0,434801
Коефіцієнт зайнятості працюючих	0,734939*	-0,0857999
Питома вага працівників основної діяльності в складі працюючих	0,302102	0,59232*
Питома вага працівників у віці від 50 років і вище	0,00855639	-0,646812*
Питома вага працівників, що закінчили вищі навчальні заклади	0,574279*	0,491845

Закінчення табл. 2

1	2	3
Питома вага працівників, навчених новим професіям у звітному році	0,783253*	0,137056
Питома вага працівників, що підвищили кваліфікацію у звітному році	0,747177*	0,0565805

Інтерпретацію виділеним факторам за навантаженнями показників доцільно дати, якщо прийняти припущення, що істотний вплив на ефективність діяльності мали навантаження більше 55%. Таким чином, перший фактор характеризує інтенсивну складову використання трудових ресурсів. Він прямо пропорційно залежить від усіх виділених показників, що увійшли до його складу. Другий фактор характеризує екстенсивну складову, що зворотно пропорційна показнику віку і прямо пропорційна значенню трудових витрат у випуску продукції.

Обґрунтувати істотний і безпосередній зв'язок між показниками ефективності, які обумовлюють конкурентоспроможність підприємства, і фактичним станом використання трудових ресурсів на промислових підприємствах дозволить застосувати регресійний аналіз. У проведеному дослідженні його було застосовано на основі методу послідовного виключення з використанням усіх розглянутих показників рівня використання трудових ресурсів як незалежних змінних і прибутковості всіх операцій підприємства по балансовому прибутку як залежної змінної. В результаті була отримана модель, що має наступний вигляд:

$$K_{\text{пр.о.б.}} = 0,0021 \cdot K_1 + 0,0037 \cdot K_2 + 0,0129 \cdot K_3 - 0,0076 \cdot K_4,$$

де $K_{\text{пр.о.б.}}$ — прибутковість всіх операцій підприємства по балансовому прибутку;

K_1 — середньорічний виробіток на одного працюючого;

K_2 — питома вага працівників, що закінчили вищі навчальні заклади;

K_3 — питома вага працівників, навчених новим професіям у звітному році;

K_4 — питома вага працівників, що підвищили кваліфікацію в звітному році.

Показники, які увійшли до моделі, є складовими інтенсивного напрямку розвитку трудових ресурсів. Модель має наступні характеристики, що доводять її адекватність, значущість і можливість застосування на практиці: коефіцієнт детермінації дорівнює 0,67, тобто модель пояснює 67% усієї мінливості залежної змінної; коефіцієнт Фішера дорівнює 37, що більше табличного значення для імовірності 0,01, дорівнюючого 13,652, отже, нуль-гіпотеза про відсутність кореляційного зв'язку відхиляється; критерій Дарбіна – Уотсона дорівнює 1,88, тобто більше 1,4, отже, серйозна автокореляція відсутня; усі значення критерію Стьюдента для коефіцієнтів регресії перевищують табличне значення для імовірності 0,01, що дорівнює 1,645, і говорить про їхню значущість.

На рис. 1 наведена діаграма впливу показників рівня розвитку трудових ресурсів на прибутковість діяльності підприємства.

Аналіз змінних, що увійшли в модель, дозволив зробити висновок про те, що середній річний виробіток на одного працюючого, питома вага працівників, які закінчили вищі навчальні заклади, питома вага працівників, навчених новим професіям у звітному році, виступають стимуляторами прибутковості операцій суб'єкта господарювання, тому що увійшли в модель зі знаком "плюс". Питома вага працівників, що підвищили кваліфікацію в звітному році, є дестимулятором, тому що увійшла в модель зі знаком "мінус". Це свідчить про затратність заходів з навчання, які використовуються сьогодні на підприємствах, і необхідність їх удосконалення на основі пошуку нових форм та

методів щодо організації підвищення кваліфікації. Низькі коефіцієнти регресії при всіх показниках доводять необхідність приділення більш пильної уваги проблемам управління ресурсами, а саме — інвестуванню в людський капітал.

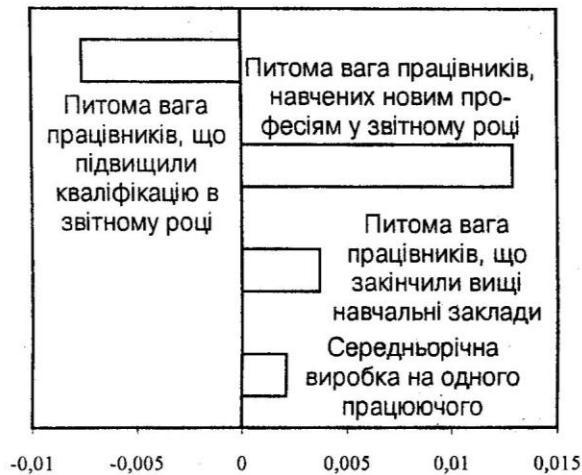

Рис. 1. Вплив показників рівня розвитку трудових ресурсів на прибутковість діяльності підприємства

Дослідження, проведене на прикладі роботи 26 промислових підприємств м. Харкова, дозволило зробити наступні висновки: рівень використання й розвитку трудових ресурсів суттєво впливає на показники господарської діяльності суб'єкта господарювання, які характеризують конкурентоспроможність підприємства; необхідне подальше дослідження та удосконалення використання трудових ресурсів як за екстенсивними, так і за інтенсивними напрямками; керівники промислових підприємств повинні інвестувати кошти в інтенсивний напрям розвитку трудових ресурсів, який найбільше впливає на конкурентоспроможність суб'єктів господарювання в сучасних трансформаційних умовах; головними характеристиками рівня використання трудових ресурсів, що впливають на прибутковість операцій суб'єктів господарювання і підлягають першочерговому

інвестуванню, є: освіта, кваліфікація, навчання новим професіям; за умови вибору й обґрунтування напрямків інвестування в інтелектуальний капітал можливо не тільки підтримати на достатньому рівні, але й підвищити конкурентоспроможність промислового підприємства.

Література: 1. Зайцев Г.Г. Управление персоналом. — СПб.: Издательство "Север – Запад", 1998. — 312 с. 2. Колот В.Г. Мотивація і оцінка персоналу. — К.: КНЕУ, 1998. — 224 с. 3. Маслов Е.В. Управление персоналом предприятия. — М.: ИНФРА-М, 1998. — 312 с. 4. Травин В.М., Дятлов В.А. Основы кадрового менеджмента. — М.: Дело, 1997. — 332 с. 5. Шекшня С.В. Управление персоналом современной организации. — М.: ЗАО "Бизнес-школа", 1998. — 344 с.

ЛІБЕРАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ АМОРТИЗАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ЇЇ НАСЛІДКИ

УДК 330.142.211.4

Борисенко М.А.

В сучасних умовах інтенсифікації науково-технічного прогресу та високого рівня ринкової конкуренції проблема підвищення ефективності виробництва в Україні все більше залежить від раціонального використання та своєчасного ефективного оновлення основних фондів підприємства. Вишальну роль тут відіграє науково-обґрунтована амортизаційна політика держави, основною метою якої має бути оптимізація потоку амортизаційних відрахувань, що реінвестуються у власну виробничу діяльність.

Ще у 60-х роках ХХ століття відомі французькі економісти Ф. Лутц та В. Лутц [4] прийшли до висновку, що амортизація — це не що інше, як своєрідний інструмент фіскальної політики держави, який саме і обумовлює строки служби засобів праці, та аж ніяк не умови їхньої експлуатації. Може — це дещо сміливий та

безапеляційний висновок, але частина істини в цьому є.

Указом Президента України від 7 березня 2001 року за №169/2001 було визначено концепцію державної амортизаційної політики: "... державна амортизаційна політика має бути спрямована на підвищення фінансової заінтересованості суб'єктів господарювання у здійсненні інвестицій в основний капітал за рахунок коштів власних амортизаційних фондів" [2]. Досягнення поставленої мети, на погляд вітчизняних законотворців, потребує обмеження державного регулювання у сфері амортизаційної політики та стимулювання інвестиційної ініціативи суб'єктів господарювання; відмови від примусового нарахування амортизації за єдиним методом та запровадження кількох методів нарахування амортизаційних відрахувань, а також права самостійного вибору конкретного методу нарахування амортизаційних відрахувань та права самостійно встановлювати конкретні строки служби основного капіталу в визначених законом межах; розмежування практики нарахування амортизаційних відрахувань відповідно до економічної та податкової ролі.

Таким чином, було визначено курс на лібералізацію державної амортизаційної політики та на створення сприятливих умов щодо стимулювання інвестиційної діяльності вітчизняних підприємств.

На цей час згадана вище лібералізація була досягнута, але дещо в іншому ракурсі.

Відмова від примусового нарахування амортизації за єдиним методом та запровадження кількох методів нарахування амортизаційних відрахувань, а також права самостійного вибору конкретного методу нарахування амортизаційних відрахувань, — усе це було реалізовано у Положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 7 "Основні засоби", який за логікою свого існування має регулювати лише управлінський облік підприємства щодо

визначення дійсних темпів втрати засобами праці своїх споживчих властивостей. Цитуємо: "Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 "Основні засоби" (далі — Положення (стандарт) 7) визначає методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про основні засоби та інші необоротні матеріальні активи (далі — основні засоби), а також розкриття інформації про них у фінансовій звітності" [3].

Очевидно, що така "лібералізація" державної амортизаційної політики не приведе до "підвищення фінансової заінтересованості суб'єктів господарювання у здійсненні інвестицій в основний капітал за рахунок коштів власних амортизаційних фондів". Бо насправді вона надає обіцяну свободу вибору лише у бухгалтерському обліку, а не у податковому, який регулює готівкові потоки підприємств шляхом віднесення витрат на придбання, виготовлення або поліпшення основних фондів та нематеріальних активів, на зменшення скоригованого прибутку платника податку в межах норм амортизаційних відрахувань [1].

Розглянемо докладніше наслідки та доцільність такої лібералізації в межах бухгалтерського обліку. Ця система передбачає надання вітчизняним підприємствам або повної свободи у виборі терміну корисного використання засобів праці та методів нарахування амортизації з п'яти представлених у Положенні, або можливість застосування норм та методів фіскальної амортизації. Не беручи до уваги абсурдності цього останнього "або", лібералізація державної амортизаційної політики в цьому питанні досягла майже свого апогею, безпідставно дозволивши такий широкий вибір систем нарахування амортизації, який не має аналогів у світі. Крім того, стандартом дозволено застосування методів прискореної амортизації, головною відзнакою використання яких є випереджаюче накопичення суми амортизації

по відношенню до втрати засобами праці споживчих властивостей та вартості. Тобто використання цих методів для цілей економічної амортизації, а саме — для визначення дійсних темпів втрати засобами праці своїх споживчих властивостей — недоречно. Застосування цих методів доречно, на наш погляд, лише в системі фіскальної амортизації, яка виступає потужним інструментом стимулювання інвестиційної діяльності вітчизняних виробників. Бо за умови застосування цих методів підприємство отримує безвідсотковий кредит у держави за рахунок зміщення в часі виплат до державного бюджету. Відзначимо, що те, що державний бюджет "втрачає" у перші роки експлуатації нового обладнання (за рахунок штучного заниження прибутку та, як наслідок, зменшення податку на прибуток), компенсується пізніше.

Що стосується системи фіскальної амортизації, то на цей час в Україні вона здійснюється шляхом нарахування відповідних норм амортизаційних відрахувань за кожною окремою матеріальною цінністю, які підпадають під визначення 1, 2 та 3 груп основних фондів за методом зменшення залишку або прискореного методу з фіксованими річними нормами. Викликає здивування майже необмежене застосування прискореної амортизації щодо всіх галузей виробництва та форм власності підприємств (за винятком підприємств-монополістів та тих підприємств, які випускають продукцію (роботи, послуги), ціни на які встановлюються (регулюються) державою). Прискорена амортизація — це свого роду податкова поступка, яка має надаватися далеко не кожному, а повинна бути націлена на стимулювання розвитку підприємств стратегічно важливих з державної точки зору, наприклад високотехнологічного обладнання.

Таким чином, на даному етапі розробки державної амортизаційної політики не була досягнена головна її мета — стимулювання

інвестиційної діяльності вітчизняних підприємств у власний виробничий капітал. Псевдо-лібералізація державної амортизаційної політики до будь-яких позитивних зрушень у сторону покращення становища вітчизняних виробників або збільшення находжень до державного бюджету не призвела. А існування "зайвих" методів нарахування амортизації в бухгалтерському обліку лише ускладнило розуміння цілей управлінського обліку, метою якого є визначення дійсних темпів втрати засобами праці своїх споживчих властивостей протягом терміну їх експлуатації. Тому вважаємо за доцільне корегування державної амортизаційної політики з метою удосконалення податкового та бухгалтерського обліку амортизації.

Так, спрямованість бухгалтерського обліку амортизації або нарахування економічної амортизації мають бути скеровані на визначення дійсних темпів втрати засобами праці своїх споживчих властивостей та вартості протягом терміну їх експлуатації. Для цього достатньо використовувати пряmlinійний метод нарахування амортизації.

Використання такого потужного інструмента стимулювання оновлення виробничого потенціалу, як система прискореної амортизації, має бути більш обґрунтованим та обережнішим. Річ у тому, що головною відзнакою використання цих методів є випереджаюче накопичення суми амортизації по відношенню до втрати засобами праці споживчих властивостей та вартості. Бо за умови застосування цих методів підприємство отримує безвідсотковий кредит у держави за рахунок зміщення в часі виплат до державного бюджету. Тому вважаємо за доцільне застосування методів прискореної амортизації лише для основних фондів 3-ої групи прибуткових підприємств високотехнологічних галузей (наприклад оборонна промисловість, електронна промисловість, турбінне виробництво), які найбільш піддаються впливу науково-технічного прогресу та мають

відносно високий рівень фондоемності продукції.

Література: 1. Закон України "Про внесення змін до Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" //Відомості Верховної Ради. — 1997. — №27. — С. 181. 2. Указ Президента України від 7 березня 2001 року №169/2001. "Про концепцію амортизаційної політики." //Офіційний вісник України. — 2001. — №11. — С. 1. 3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 "Основні засоби". — Харьков: Информационно-производственная фирма Эпсилон, 2000. — №11. — С. 35 – 40. 4. Lutz F., V. The theory of instrument of the firm. — Princeton, 1951.

РОЗВИТОК ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ ТА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ХАРКІВСЬКОГО РЕГІОНУ В УМОВАХ ДІЇ СПЕЦІАЛЬНОГО РЕЖИМУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 339.727.22 + 330.341.1 (477.54) **Матюшенко І.Ю.,
Коноваленко І.А.**

В основі стимулювання залучень іноземних інвестицій лежать програми приватизації, які впроваджуються нині в різних групах країн, а також надання різноманітних пільг [1, с. 120 – 124].

Україна також реалізує свою політику стимулювання щодо залучення закордонних інвестицій. До основних нормативних актів, які регламентують цю політику і створюють механізми її реалізації, слід віднести "Закон про режим іноземного інвестування", низку указів Президента України та постанов Кабінету Міністрів України з цього питання. Крім того, на території деяких регіонів діють специфічні Закони України, які регламентують функціонування спеціальних режимів інвестиційної діяльності (СПІД) на територіях пріоритетного розвитку (ТПР) та спеціальних (вільних) економічних зон (СЕЗ). Такий же закон про спеціальний

режим інвестиційної діяльності діє і на території міста Харкова.

Одним із джерел фінансування структурних реформ економіки, впровадження нових технологій, підвищення конкурентоспроможності продукції, створення нових підприємств і робочих місць стало залучення в економіку області іноземного капіталу у вигляді інвестицій та кредитів.

За підсумками 2001 року область посіла **третє місце** серед областей України після м. Києва та Дніпропетровської області за обсягами залучення інвестицій. Обсяг і динаміка надходження прямих іноземних інвестицій в економіку області за період 1996 – 2002 років приведений на рис. 1.

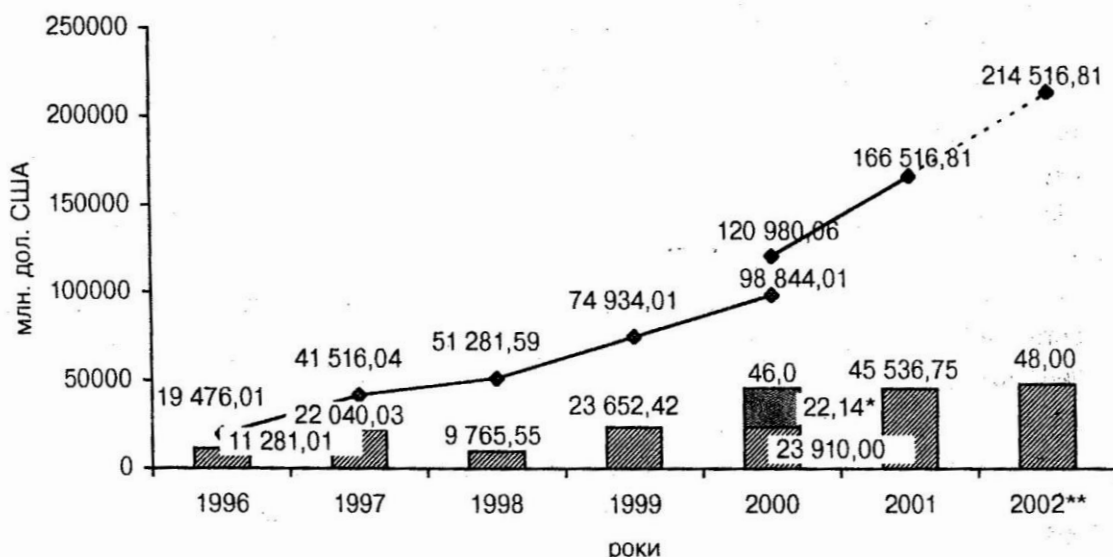
Станом на 1 січня 2002 року загальний обсяг іноземних інвестицій в Харківщині складає 192,5 млн. дол., у тому числі *прямих інвестицій* — 166,5 млн. дол.

Усього за 2001 рік залучено іноземних інвестицій на суму **48,8 млн. дол. США**, з яких 98% становлять прямі інвестиції. Причому **саме у 2001 році прямі іноземні інвестиції виросли майже в 1,7 рази** у порівнянні з 1999 та 2000 роками, що свідчить про певні позитивні зрушення у створенні сприятливого інвестиційного клімату для розвитку підприємницької активності в регіоні.

Слід відзначити, що значна частина інвестицій сконцентрована на підприємствах, що забезпечують *швидке повернення капіталу*. Це фінансова діяльність — 28,3 млн. дол. США (17%), операції з нерухомістю, здавання під найм та послуги юридичним особам — 32,4 млн. дол. США (19,4%), оптова та роздрібна торгівля, торгівля транспортними засобами і послуги з ремонту 20,2 млн. дол. США (12,1%).

У промисловість області вкладено 77,5 млн. дол. США (46,5%), з яких більшу частину вкладено в обробну промисловість — 75,3 млн. дол. США, в тому числі у харчову промисловість та перероблення сільськогосподарських продуктів — 32,4 млн. дол. США (19,5%

Обсяг та динаміка надходження прямих іноземних інвестицій у 1996 – 2002** роках

* — з I кварталу 2001 року до кола звітуючих організацій були включені організації, які одержали інвестиції в 90-х роках згідно з даними Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України;

** — прогноз.

Рис. 1. Обсяг та динаміка надходження прямих іноземних інвестицій у Харківську область за 1996 – 2002 роки

від загального обсягу інвестицій), хімічну та нафтохімічну промисловість — 9,1 млн. дол. США (5,5%), машинобудування та металообробку — 5,5 млн. дол. США (3,3%), целюлозно-паперову промисловість та видавничу справу — 6,8 млн. дол. США (4,1%).

У 2001 році спостерігається інтенсифікація інноваційної діяльності промислових підприємств, у тому числі за рахунок іноземних інвестицій. Динаміку показників інноваційної активності іноземних інвестицій в економіці регіону у період з кінця 2000 року до кінця 2001 року можна охарактеризувати таким чином:

а) частка іноземних інвестицій, залучених в регіон, у вартості основних фондів регіону (в діючих цінах на кінець 2001 року) за попередніми даними виросла на **1,8%** (а саме: з 1,0% у 2000 р. до 2,8% у 2001 р.);

б) частка вартості товарів та послуг, вироблених на підприємствах з іноземними інвестиціями регіону, у загальній вартості товарів і послуг, вироблених в регіоні, зросла на **2,4%** (а саме: з 16% у 2000 р. до 18,4% у 2001 р.);

в) частка коштів іноземних інвесторів у загальному обсязі фінансування інноваційної діяльності в промисловості регіону зросла на **1,3%** (а саме: з 1,0% у 2000 р. до 2,3% у 2001 р.);

г) частка організацій (підприємств) в регіоні, що виконували науково-технічні роботи, в їх загальній кількості у регіоні залишилася незмінною, а саме: **5,6%**.

Характеристика інноваційної активності в галузях Харківського регіону, виражена у порівнянні обсягів введення в дію механізованих поточкових та автоматичних ліній, впровадження нових технологічних процесів, а також освоєння

Економічні механізми стимулювання інвестиційних процесів в Україні

96

нових видів продукції у 2001 році до обсягів 2000 року виглядає наступним чином:

а) усього в промисловості у 2001 році:

кількість введених в дію механізованих поточкових та автоматичних ліній зросла з **10** у 2000 році до **17** у 2001 році;

кількість впроваджених нових технологічних процесів зросла з **126** у 2000 році до **131** у 2001 році;

кількість освоєних нових видів продукції зросла з **810** у 2000 році до **1437** у 2001 році;

б) при цьому найбільша інноваційна активність спостерігалася в таких галузях, як:

машинобудування (введено ліній — **5** у 2000 р. та **4** у 2001 р., впроваджено нових технологічних процесів — **91** у 2000 р. та **96** у 2001 р., освоєно нових видів продукції — **99** у 2000 р. та **161** у 2001 р.);

харчова промисловість та переробка сільськогосподарських продуктів (введено ліній — **4** у 2000 р. та **9** у 2001 р., впроваджено нових технологічних процесів — **7** у 2000 р. та **4** у 2001 р., освоєно нових видів продукції — **193** у 2000 р. та **263** у 2001 р.).

Разом з тим за показником **іноземні інвестиції в розрахунку на душу населення** наша область значно відстає від середньодержавного. Так, на кожного громадянина України припадає близько **80 дол.** США залучених інвестицій, а в Харківській області — тільки **65 дол.** США.

Елементом інвестиційної політики, що сприяє зростанню надходжень іноземних інвестицій, розвитку зовнішньоекономічних зв'язків та інноваційної діяльності, збільшенню поставок на внутрішній ринок високоякісних товарів та послуг, створенню сучасної інфраструктури, є **спеціальний режим інвестиційної діяльності (СПІД)** на території міста Харкова.

Станом на кінець травня 2002 року Харківською інвестиційною Радою затверджені **55** інвестиційних проектів загальною кошторисною вартістю **195** млн. доларів США, в тому числі **28** проектів вартістю **77, 864** млн. доларів США,

згідно з якими планується залучення іноземних інвестицій у розмірі **62,763** млн. доларів США.

Іноземні інвестиції мають надійти з 17 країн світу та ряду міжнародних фінансових організацій. При цьому надходження іноземних інвестицій здійснюється та планується з наступних країн: США — **45,7%**, Європейський Союз — **18,5%**, Латвія — **12,7%**, Китай — **5,2%**, В'єтнам — **9,1%**, Польща — **3,6%**, Ізраїль — **1,6%**, Швейцарія — **1,1%**, Естонія — **1,1%**, інші країни — **1,4%** тощо.

У структурі загальної суми залучених іноземних інвестицій найбільша частка припадає на *харчову промисловість* (**46,8%**), *транспорт і зв'язок* (**16,3%**), *поліграфічну* (**13,3%**) та *легку* (**10,3%**) промисловість. Відсоток іноземних інвестицій у машинобудування та енергетику складає лише **5,5%**.

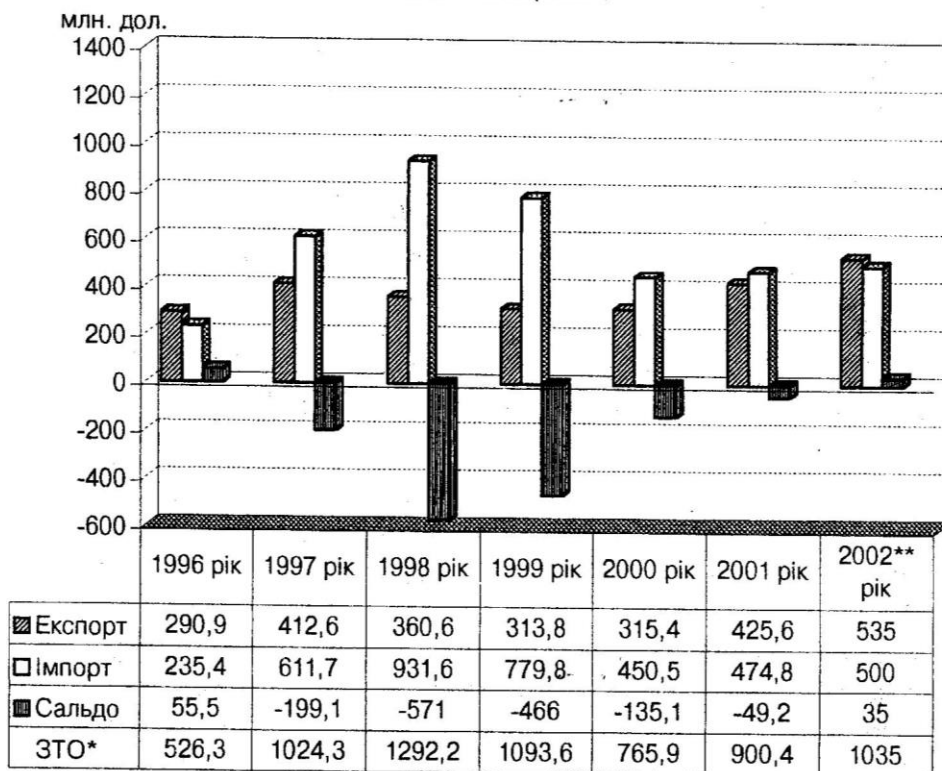
На теперішній час загальна сума залучених за цими проектами інвестицій складає **16,135** млн. доларів США, в тому числі іноземних — **13,674** млн. доларів США.

Іноземні інвестиції надійшли з 12 країн світу, МБРР та ЄБРР.

Аналізуючи **зовнішньоекономічний оборот** Харківської області з 1996 до 2001 року та за 1 квартал 2002 року, можна зробити певні висновки щодо впливу СПІД на тенденції розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств області. Так, за даними Держмитслужби України, обсяг зовнішньоторговельного обороту за 2001 рік склав **900,4** млн. дол. США, що на **17,6%** більше, ніж у 2000 році. Експортні поставки склали **425,6** млн. дол. і збільшилися на **35,0%** проти 2000 року, імпорتنі надходження збільшилися на **5,4%** і склали **474,8** млн. дол. Від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі товарами зменшилось на **63,6%** і склало **49,2** млн. дол. (у 2000 році — **135,1** млн. дол.). Таким чином, закріплюється позитивна тенденція до збалансованості експортних поставок та імпорتنих надходжень.

Питома вага області в зовнішньоторговельному обороті України за звітний період складала **2,9%**, у тому числі по експорту — **2,7%**, по

Основні показники розвитку зовнішньої торгівлі товарами за 1996 – 2002 роки

* — для довідки; ** — прогноз.

Рис. 2. Показники зовнішньої торгівлі товарами за 1996 – 2002 рр.

імпорту — 3,1%. Харківська область займає 9 місце серед регіонів України по поставках товарів на експорт та 7 — по імпортним надходженням. Основні показники зовнішньої торгівлі товарами за 1996 – 2002 рр. приведені на рис. 2.

Починаючи з 1997 року, експорт області, як і весь її зовнішньоторговельний оборот, постійно зменшувався, і тільки у 2000 році вдалося зупинити падіння. І саме у 2001 році, **вперше за останні 4 роки, почалося зростання зовнішньоторговельного обороту**, а приріст експорту збільшився **у 1,4 рази** (в основному за рахунок високотехнологічної продукції).

Основними товарами, які експортувались за межі України, були машини та устаткування (39,2% від загальної вартості експорту). Осно-

ву імпорту складають товарні групи: машини та устаткування (16,2%) і тютюн (13,5%).

Підприємствами — учасниками СРІД — на **експорт** реалізовано продукції на 23 млн. дол., що становить 37,76% від загального обсягу продукції (або 61,13 млн. дол.), реалізованої підприємствами даної групи, та 98,25% від загального обсягу продукції, реалізованої на експорт усіма підприємствами — суб'єктами СРІД. Експорт продукції здійснювався в 13 країн світу, в тому числі — в Росію, Молдову, Казахстан, Узбекистан, Естонію, Латвію, Литву, Польщу, Болгарію, Румунію, Угорщину, Німеччину, Ізраїль.

В рамках СРІД **кардинально змінюється структура українського експорту-імпорту**: імпортуються новітні технології та обладнання, а також сировина, якщо така в Україні не вироб-

ляється або є неконкурентною за ціною та якістю, а експортується готова продукція, яка відповідає сучасним світовим вимогам якості:

поліграфічна продукція (етикетка, упаковка) — Росія;

продукція харчової промисловості (макаронні вироби) — Росія, Молдова, Естонія, Латвія, Литва, Польща, Румунія, Німеччина, Ізраїль;

меблі (корпусні меблі та стільці) — Росія, Молдова, Казахстан, Узбекистан, Болгарія.

За період з листопада 2000 року по грудень 2001 року підприємствами — суб'єктами СРІД — у м. Харкові було **імпортовано** товарів (обладнання, устаткування, комплектуючих виробів до нього — близько 58%, а також сировини та матеріалів — близько 42%) на загальну суму **11,26 млн. дол.**

Структура імпорту характеризується яскраво вираженою високотехнологічною спрямованістю. Так, *обладнання та комплектуючих до нього, а також високотехнологічні матеріали*, віднесені до 84-ї та 85-ї груп імпорту, займають близько **51,6%** загальної фактурної вартості імпортованих товарів, або **5,815 млн. дол.** Серед підприємств, які найбільш активно впроваджують нові технології у виробництві, можна відзначити АТЗТ "Харківська бісквітна фабрика" та ТОВ ТК "Велтон-телеком Харків", які імпортували близько третини товарів цих товарних груп.

У той же час доля імпорту харчових продуктів 1 – 24 товарних груп складає лише **3,0%**, або **0,33 млн. дол.**, серед яких значну вагу мають товари, які в Україні не виробляються, наприклад шортенгова (пальмова) олія. Імпортерами товарів цих товарних груп виступають лише 2 підприємства — суб'єкта СРІД — ТОВ "Техноком" та ТОВ "Харпродукт", що виробляють продукцію під торговою маркою "Мівіна".

Враховуючи зазначене, для залучення іноземних інвестицій в провідні галузі економіки регіону, на наш погляд, **необхідно:**

1. Створити умови для розвитку підприємств цих галузей з залученням на початко-

вому етапі власних коштів та коштів вітчизняних інвесторів. Для цього пропонується *внести зміни в Постанову Кабінету Міністрів України "Про порядок розгляду та затвердження інвестиційних проектів в пріоритетних видах економічної діяльності на території міста Харкова"* від 21.09.2000 року №1294 зі змінами від 10.01.2002 року №9 щодо розгляду проектів підприємств, які мають заборгованість перед бюджетами, з обов'язковим передбаченням *поетапного погашення боргів під час дії пільгового режиму.*

2. Ініціювати перед Кабінетом Міністрів України перегляд діючого Порядку нарахування прибутку за інвестиційним проектом, який має право на пільги (згідно з діючим законодавством) з метою *унікнення дискримінації діючих підприємств*, які реалізують інвестиційні проекти у порівнянні зі знову створюваними.

3. Ініціювати перед Кабінетом Міністрів України прийняття рішення *про неприпустимість фактів тлумачення норм пільгового інвестиційного законодавства* Державною податковою адміністрацією України шляхом видання внутрішніх методичних матеріалів, які не зареєстровані в Міністерстві юстиції України.

4. Під час розробки інвестиційних проектів в галузі машинобудування та енергетики залучати провідних вітчизняних та іноземних фахівців консалтінгових фірм, *проводити незалежну експертизу* підготовлених проектів.

5. На регіональному рівні *створити структури для координації зовнішньоекономічної діяльності* цих підприємств, створити банк даних їх інвестиційних можливостей, розповсюджувати інформацію серед вітчизняних та іноземних інвесторів.

Література: Костюнина Г.М., Ливенцев Н.Н. Международная практика регулирования иностранных инвестиций. Учебное пособие — М.: Анкил, 2001. — 128 с.

Довідка про авторів

- Пономаренко В.С.** — докт. екон. наук, професор ХДЕУ
- Іванов Ю.Б.** — докт. екон. наук, професор ХДЕУ
- Орлов П.А.** — докт. екон. наук, професор ХДЕУ
- Орлов С.П.** — канд. екон. наук, зам. зав. лабораторією Державного інституту праці та соціально-економічних досліджень, м. Харків
- Загородній В.М.** — начальник управління Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України
- Назаров Є.О.** — заступник міського голови, заступник співголів Харківської інвестиційної ради
- Крисанов Д.Ф.** — докт. екон. наук Інституту економіки НАН України
- Никонов В.О.** — ст. викладач Київського інституту інвестиційного менеджменту
- Гриньова В.М.** — докт. екон. наук, професор ХДЕУ
- Попов О.Є.** — канд. екон. наук, доцент ХДЕУ
- Амосов О.Ю.** — докт. екон. наук, професор Харківського регіонального інституту Української Академії державного управління при Президентові України
- Абрамова І.М.** — канд. екон. наук, доцент, секретар Харківської інвестиційної ради
- Ястремська О.М.** — канд. екон. наук, доцент ХДЕУ
- Тридід О.М.** — канд. екон. наук, професор ХДЕУ
- Єрмоленко О. А.** — аспірант ХДЕУ
- Волик І.М.** — канд. екон. наук, ст. науковий співробітник Харківське відділення Інституту економіки НАН України
- Лихачова Н.В.** — викладач ХДЕУ
- Клименко Н.Г.** — провідний спеціаліст Головного управління економіки Харківської обласної державної адміністрації
- Вацьковскі К.С.** — докт. екон. наук, професор Варшавської політехніки, Польща
- Гордієнко Л.Ю.** — канд. екон. наук, доцент, докторант ХДЕУ
- Мельникова К.І.** — канд. екон. наук, професор ХДЕУ
- Бубенко С.П.** — економіст СП "Амкрис-Ейч, Лімітед"

- Оспищев В.І.** — канд. екон. наук, доцент Харківського державного технічного університету будівництва та архітектури
- Пруненко Д.А.** — ст. викладач Севастопольського національного технічного університету
- Лук'янченкова В.Є.** — ст. викладач Севастопольського національного технічного університету
- Зоріна В.М.** — ст. викладач Севастопольського національного технічного університету
- Соколенко В.А.** — канд. екон. наук, доцент Національного технічного університету "ХПІ"
- Карабедянц Л.В.** — начальник відділу організації праці та заробітної плати АТ "Новокраматорський машинобудівний завод"
- Єськов О.Л.** — зам. начальника планово-економічного управління АТ "Новокраматорський машинобудівний завод"
- Бікулова Д.У.** — канд. екон. наук Харківського відділення Інституту економіки НАН України
- Щербак В.Г.** — канд. екон. наук, доцент ХДЕУ
- Щербак В.М.** — канд. істор. наук, доцент ХДЕУ
- Такмакова К.О.** — ст. викладач Севастопольського національного технічного університету
- Андрійчук А.Я.** — аспірант Львівської комерційної академії
- Таряник О.М.** — аспірант Харківського державного технічного університету будівництва та архітектури
- Губа О.М.** — аспірант Харківського державного технічного університету будівництва та архітектури
- Коновалов Є.І.** — аспірант ХДЕУ
- Чемчикаленко Р.А.** — магістр ХДЕУ
- Соболь Р.Г.** — аспірант Харківського регіонального інституту Української Академії державного управління при Президентіві України
- Веретеннікова А.Б.** — аспірант ХДЕУ
- Попов О.С.** — аспірант ХДЕУ
- Борисенко М.А.** — аспірант ХДЕУ
- Матюшенко І.Ю.** — канд. техн. наук, доцент, зам. начальника Управління зовнішніх зносин та зовнішньоекономічної діяльності, начальник відділу зовнішньоекономічної діяльності, ліцензування та державної реєстрації
- Коноваленко І.А.** — провідний спеціаліст Управління зовнішніх зносин та зовнішньоекономічної діяльності